ประวัติ มหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงราย

ระทรวงมหาดไทย
พุทธศักราช ๒๕๒๗

วันกำหนดส่ง

สารบัญ

หน้า

ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงราย
ภาคพิเศษ

ประวัติศาสตร์

๑. พระประวัติพ่อขุนเมงรายมหาราช

โดยพระกำเนิดของพ่อขุนเมงรายนั้น จ้าวลาวเมงพระบิดาสืบเชื้อพระราชวงศ์มาจากลวะจักราชแห่งแคว้นจก นางเทพคำขยายพระมารดาสืบเชื้อพระราชวงศ์มาจากเจ้านครเชียงรุ้งแห่งแคว้นสิบสองปันนา จึงนับว่าตระกูลของพระองค์สืบมาจากเจ้านครชั้นสูงทั้งฝ่ายพระบิดาและพระมารดา พระองค์ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๓ ปีจอ พุทธศักราช ๑๗๘๑ เวลาย่ำรุ่งตามพระชะตา พระจันทร์เสวยฤกษ์ ๘ ชื่อบุศยฤกษ์ อาทิตย์พุทธกุมพระลัคนาอยู่ราศีมังกร จันทร์พฤหัสบดีกุมกันอยู่ราศีกรกฏเล็งพระลัคนาอังคารกับศุกร์กุมกันอยู่ราศีพฤกษ์เสาร์ราหูคู่โยคกุมกันอยู่ราศีกันย์เป็น ๙ แก่พระลัคนา เมื่อพระราชมารดาแรกตั้งพระครรภ์นั้นได้ทรงพระสุบินนิมิตว่า ได้เห็นดาวประกายหยาดแต่ท้องฟ้านภากาศลงมาทางทักษิณทิศ และได้รับดวงดาวนั้นโหรถวายคำพยากรณ์ว่า จะได้โอรสทรงศักดานุภาพปราบประเทศทักษิณทิศจดแดนมหาสมุทร

เมื่อพ่อขุนเมงรายจำเริญพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาแล้ว จ้าวลาวเมงพระบิดาได้สู่ขอพระธิดาเจ้าเมืองเชียงเรืองมาอภิเษกกับพ่อขุนเมงราย แล้วทรงโปรดให้เป็นมหาอุปราช ต่อมาเมื่อพระชนมายุได้ ๒๑ พรรษา พระบิดาเสด็จทิวงคต จึงได้ครองเมืองหิรัญนครเงินยางสืบแทนต่อไป

โดยอัจฉริยภาพของพระองค์ พ่อขุนเมงรายได้ประสูติมาเพื่อเป็นผู้กอบกู้รวบรวมชาวไทยให้เป็นกลุ่มก้อน เพื่อระงับความทุกข์เข็ญต่าง ๆ ในแผ่นดินโดยแท้ ฉะนั้น จึงมีพระดำริว่า เนื่องจากขณะนั้นมีเมืองเล็กเมืองน้อยที่ตั้งตัวเป็นอิสระเป็นการไม่สมควร เพราะ

เป็นไทยเหมือนกัน แตกแยกความสามัคคี ทั้งเจ้าเมืองเหล่านั้นส่วนมากก็เป็นพระญาติของพระองค์ คือ สืบเชื้อสายมาจากลวะจักราชด้วยกัน สมควรจะได้ปราบปรามให้มารวมเป็นอาณาจักรเดียวกัน จะได้บังเกิดความผาสุกแก่ประชาชน เมื่อทรงมีพระราชดำริเช่นนั้นแล้ว จึงมีใบบอกไปยังเมืองต่างๆ ที่ตั้งตัวเป็นอิสระให้มาอ่อนน้อม เมืองใดขัดแย้งก็ส่งกองทัพออกไปปราบตีได้เมืองมอบเป็นเมืองแรก ต่อมาได้เมืองไร เมืองเชียงคำ ถอดเจ้าผู้ครองนครออกและแต่งตั้งขุนนางอยู่รั้งเมืองแทน แต่นั้นมาหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งหลายก็พากันมาสวามิภักดิ์โดยสิ้น เมื่อรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แล้ว ก็คิดจะยกทัพไปปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ จึงเสด็จไปประทับ ณ เมืองลาวกู่เต้า โอรสองค์ใหญ่ได้ประสูติ ณ เมืองนั้น เมื่อปีจอ พุทธศักราช ๑๘๐๕ ขนานพระนามว่าขุนเครื่อง และปีเดียวกันนั่นเอง พระองค์ทรงสร้างเมืองเชียงรายขึ้น เสด็จมาประทับ ณ เมืองเชียงรายได้ ๒ ปี พ.ศ. ๑๘๐๗ ได้โอรสอีกองค์หนึ่ง ขนานพระนามว่าเจ้าขุนครมหรือขุนสงคราม จากนั้นอีก ๓ ปี พ.ศ. ๑๘๑๐ เสด็จไปประทับ ณ เมืองฝางอยู่ได้ประมาณ ๑ ปี ยกทัพไปตีเมืองผาแดงเชียงของ ผู้ครองเมืองคือเจ้าคำเรือง เป็นเชื้อพระวงศ์ลวะจักราชเหมือนกัน เมื่อตีได้เมืองผาแดงเชียงของแล้ว จึงเสด็จไปประทับ ณ เมืองฝางดังเดิม พ.ศ. ๑๘๑๑ ได้โอรสอีกพระองค์หนึ่ง ขนานนามว่าขุนเครือ

พ.ศ. ๑๘๑๘ เจ้าขุนเครื่อง โอรสองค์ใหญ่พระชันษาได้ ๑๓ พรรษา ครองอยู่เมืองเชียงราย เชื่อถ้อยคำขุนไสเวียงยุยงให้คิดขบถต่อพระบิดา ความทราบถึงพระบิดา จึงแต่งอุบายเรียกให้มาเฝ้าที่เมืองฝาง แล้วให้อ้ายเผียน ผู้แม่นธนูใช้ธนูอาบยางน่องยิงเจ้าขุนเครื่องสิ้นพระชนม์ พ่อขุนเมงรายจึงเสด็จมาครองเมืองเชียงรายอีกสืบไป

พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเมงรายได้ยกทัพไปหมายจะตีเมืองพะเยา แต่พระเจ้างำเมืองผู้ครองเมืองพะเยาออกมารับเสด็จด้วยไมตรีจึงรับเป็นมิตร ต่อจากนั้นพระองค์ได้พยายามขยายอาณาเขตไปในดินแดนซึ่งขอมครอบครองอยู่ คือตีเมืองหริภุญชัย ได้จากพระยายีบากษัตริย์ขอมเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔ แต่พระองค์ไม่ได้เสด็จประทับอยู่เมืองหริภุญชัย ได้ทรงสร้างเมืองใหม่ขึ้นอีก ๑ เมือง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๙ ให้ชื่อว่าเมืองกุมกาม (คืออำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน)

พ.ศ. ๑๘๒๙ ทรงยกทัพไปตีเมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีเจงพยุเจง เกรงพระบารมี จึงแต่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายขอเป็นไมตรี โดยยอมยกพระราชธิดาพระนามว่านางปายโค (ในราชาธิราชเรียกว่าตะละแม่ศรี) ให้เป็นบาทบริจาริกา แด่พ่อขุนเมงราย และในปีเดียวกันนี้เองมีพระเถระเจ้าองค์หนึ่งชื่อ พระกัสสปะเถระพร้อมด้วยศิษย์สงฆ์ ๕ รูป มาบำเพ็ญรุกมูลอยู่ใต้ต้นมะเดื่อใหญ่ พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธามาก จึงโปรดให้สร้างพระอารามถวาย และโปรดให้หล่อพระรูปด้วย ทองสัมฤทธิ์ ๖ องค์ นั่ง ๓ องค์ ยืน ๓ องค์ สูงใหญ่ขนาดเท่า ๆ พระวรกายพ่อขุนเมงราย ประดิษฐานไว้ ณ พระอารามนั้น ต่อมาได้เชิญมาประดิษฐานไว้ในเวียงเชียงใหม่ เมื่อทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เสร็จแล้ว ปัจจุบันอยู่ที่วัดพระเจ้าเมงราย (วัดกาละก๊อก เชียงใหม่)

พ.ศ. ๑๘๓๒ ทรงยกทัพไปตีเมืองภุกาม พระเจ้าอังวะให้ราชบุตรนำเครื่องราชบรรณาการมาต้อนรับขอเป็นไมตรี พระเจ้าเมงรายจึงขอช่างผีมือต่าง ๆ จากชาวภุกามเพื่อนำไปฝึกชาวลานนาไทย พระเจ้าอังวะก็โปรดประทานช่างฆ้อง ช่างทอง และช่างเหล็ก ให้พ่อขุนเมงราย จึงเข้าใจว่าศิลปต่าง ๆ ที่เป็นของภุกามที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบัน คงเริ่มจากสมัยนั้น

พ.ศ. ๑๘๓๔ เสด็จไปสร้างเมืองใหม่ที่เชิงดอยสุเทพทรงสร้างจนถึง พ.ศ. ๑๘๓๙ จึงสำเร็จ และสถาปนานครนี้ชื่อว่า เชียงใหม่ ในระหว่างที่พระองค์ทรงสร้างนครเชียงใหม่อยู่นั้น คือประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๘ พระยายีบา เจ้าเมืองหริภุญชัย ซึ่งหลบหนีไปอยู่กับพระยาเบิก ผู้เป็นบุตรที่นครเขลางค์ (ลำปาง) เมื่อคราวพระเจ้าเมงรายยกทัพไปตีเมืองหริภุญชัย ได้กลับยกทัพขอมมาเพื่อตีเมืองหริภุญชัยคืน พ่อขุนเมงรายจึงได้โปรดเกล้าให้เจ้าขุนครามยกกองทัพออกไปต้านทาน ได้รบกับพระยาเบิก และจับพระยาเบิกสำเร็จโทษ พระยายีบารู้ข่าวว่าเสียบุตร จึงทิ้งเมืองเขลางค์และหนีไปพึ่งพระยาพิษณุโลก เจ้าขุนครามจึงได้เมืองเขลางค์อีกเมืองหนึ่ง นับว่าในดินแดนภาคเหนือทั้งหมด พ่อขุนเมงรายได้ทรงมีอำนาจครอบครองไปทั่ว และยังตีได้ดินแดนต่างประเทศคือ เมืองหงสาวดี เมืองภุกาม ไว้ในครอบครองอีกด้วย พ่อขุนเมงรายจึงสมควรที่ได้รับการยกย่องเป็น "มหาราช" ของไทยอีกพระองค์หนึ่ง เพราะพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทรงวางระเบียบใน

การปกครอง อันจะเห็นได้จากมังรายศาสตร์ หรือกฎหมายพระเจ้าเมงรายที่พระองค์ทรงตราเป็นพระธรรมศาสตร์ ใช้ในการปกครองแผ่นดิน กฎหมายนี้ได้ชี้ช่องให้ลูกขุนพิจารณาโทษ เช่นเดียวแก่โทษานุโทษ ให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดนั้น ๆ มิให้เลือกเห็นแก่หน้าบุคคลว่าจะเป็นผู้ใหญ่ผู้น้อย หัวหมู่ หรือไพร่น้อย เมื่อกระทำผิดแล้วต้องถูกพิจารณาโทษเช่นเดียวกัน พระองค์ทรงแสวงหาความเจริญให้แก่ประเทศชาติ ข้าราชบริพาร ตลอดจนอาณาประชาราษฎร์อย่างไม่หยุดยั้ง เมื่อจำนวนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์มากขึ้น ก็ทรงหาทำเลที่เหมาะสมในการเพาะปลูกและค้าขาย ตลอดจนหาช่างมาจากต่างประเทศ เพื่อมาทำการสอนอนุชนในด้านศิลปหัตถกรรม เช่น ช่างฆ้อง ช่างทองและ ช่างเหล็ก จากเมืองพุกามดังกล่าวมาแล้ว พ่อขุนเมงรายได้เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐ ในขณะเสด็จประพาสกลางเมืองเชียงใหม่ ได้ถูกอสุนิบาตตกต้องพระองค์ พระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา

๒. ประวัติการสร้างเมืองเชียงราย

ในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ หลังจากพ่อขุนเมงรายได้ขึ้นครองราชสมบัติที่เมืองหิรัญนครเงินยาง สืบแทนต่อจากพระบิดาซึ่งเสด็จทิวงคตแล้ว พระองค์ได้ให้พระยามหานครทั้งหลายไปถวายบังคม เมืองใดขัดแข็งมิยอมอ่อนน้อมแต่โดยดี ก็แต่งกองทัพออกไปปราบปราม ตีได้เมืองมอบ เมืองไร เมืองเชียงคำ ปลดเจ้าผู้ครองนครเสีย แล้วแต่งตั้งขุนนางขึ้นรั้งเมืองแต่นั้นหัวเมืองทั้งหลายมีเมืองเชียงช้างเป็นต้น ก็พากันมาอ่อมน้อมยอมเป็นเมืองขึ้น

เมื่อรวบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือได้แล้ว คิดจะปราบหัวเมืองฝ่ายใต้ จึงไปอยู่ ณ เมืองลาวกู่เต้า อันชื่อว่าตำบลเต้าร้อย เผอิญช้างมงคลของพ่อขุนเมงรายนั้นได้พลัดไป พ่อขุนเมงรายเสด็จตามช้างถึงดอยจอมทอง ริมแม่น้ำกก เห็นภูมิประเทศเป็นที่ชัยภูมิดี จึงได้สร้างพระนครไว้ที่นั่น ก่อปราการโอบเอาดอยจอมทองไว้ในท่ามกลางเมือง ขนานนามว่าเมืองเชียงราย ใน พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้วพ่อขุนเมงรายก็ยกจากเมืองหิรัญนครเงินยาง มาประทับอยู่ ณ เมืองเชียงราย ถัดมาอีก ๓ ปี พ่อขุนเมงรายยกจากเมืองเชียงรายไปตั้ง ณ ตำบลที่เป็นเมืองฝาง (เวียงไชยปราการ) ได้หนึ่งปี ก็ยกกองทัพไปตีเมืองผาแดงเชียงของ ได้เมืองเชียงของแล้วกลับ

มาพัก ณ ตำบลฝางอีก ต่อมาอีกราว ๖ ปี ได้เสด็จยกทัพไปตีเมืองเชิง แล้วกลับมาพัก ณ ตำบลเมืองฝางดังเก่า

อาณาเขตแว่นแคว้นหิรัญนครเงินยางทิศเหนือจดสิบสองปันนา ทิศตะวันตกจดเมืองยาง เมืองสาย เมืองหาง (ห้างหลวง) น้อยยางมาน ทิศใต้จดแว่นแคว้นพะเยา และแว่นแคว้นลานนาไทยทิศตะวันออกเลยฝั่งแม่น้ำโขงฟากตะวันออกไป

พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเมงรายได้ยกกองทัพมาติดเมืองพะเยา พ่อขุนงำเมืองเห็นว่าจะสู้กำลังมิได้ จึงยกกองทัพออกไปรับปลายแดนออกไปรับด้วยไมตรี แล้วยกตำบลบ้านปากน้ำให้แก่พ่อขุนเมงราย พ่อขุนแมงรายก็ปฏิญาณเป็นมิตร

ต่อมาอีกราว ๔ ปี พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พ่อขุนเมงราย พ่อขุนงำเมือง ได้ทรงกระทำสัตย์ปฏิญาณ โดยทรงเอาโลหิตที่นิ้วพระหัตถ์รวมผสมกับน้ำสัตย์เสวยทั้งสามพระองค์สัญญาว่าจะไม่เบียดเบียนกันตลอดชีวิต

พ.ศ. ๑๘๖๐ พ่อขุนเมงรายถูกฟ้าผ่าสวรรคต ขณะเสด็จประพาสกลางเมืองเชียงใหม่พระยาชัยสงคราม โอรสครองเมืองเชียงรายต่อมา และสถาปนาพระยาแสนภูราชโอรสองค์ใหญ่ (อายุ ๔๑ ปี) ไปครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๑

พ.ศ. ๑๘๗๐ พระยาชัยสวรรคต พระยาแสนภูเวนราชสมบัติให้เจ้าคำฟูราชโอรสครองเมืองเชียงใหม่ แล้วพระองค์กลับมาครองเมืองเชียงรายอีกครั้งหนึ่ง รุ่งขึ้น พ.ศ. ๑๘๗๑ พระยาแสนภู สร้างนครใหม่ เอาแม่น้ำโขงเป็นคูปราการด้านตะวันออกอีก ๓ ด้านให้ขุดคูโอบรอบพระนครไว้ ขนานนามว่า หิรัญนครชัยบุรีศรีเชียงแสน (อำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน)

ราชวงศ์ของพระยาแสนภูได้ครอบครองเมืองเชียงแสนสืบต่อ ๆ กันมาหลายชั่วคนจนถึง พ.ศ. ๑๙๐๘ มีพวกฮ่อมารบกวนแต่ก็พ่ายแพ้ไป เจ้าสามฝั่งแก่น เจ้านครเชียงใหม่ ตั้งหม่อพร้าม อยู่รั้งเมืองเชียงแสน

ต่อมาสมัยพระยากมลเป็นเจ้าเมืองเชียงแสน (พร้อมพระเจ้าเมกุฏิราชเจ้าครองเมืองเชียงใหม่) ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ เมืองเชียงใหม่ และเชียงแสนก็เสียให้แก่ มยินยอง (บุเรงนอง) เจ้ากรุงหงสาวดี เชียงแสน รวมทั้งเชียงรายด้วย ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าตั้งแต่นั้นมา

จนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ยกทัพมาปราบ ขับไล่ข้าศึกพม่าทางหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่ก็ไม่สำเร็จเด็ดขาด

ครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรีใน พ.ศ. ๒๓๔๗ ให้กรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราชยกกองทัพขึ้นไปขับไล่ออกจากเชียงแสนได้สำเร็จ ให้เผาเมืองเสียสิ้น กวาดต้อนเอาผู้คนพลเมือง ๒๓,๐๐๐ ครอบครัว แบ่งเป็น ๕ ส่วน ส่วนหนึ่งให้ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ นครลำปาง นครน่าน เมืองเวียงจันทน์ และลงมายังกรุงเทพ ฯ พระองค์โปรดให้ตั้งเมืองอยู่สระบุรี และราชบุรี

พ.ศ. ๒๔๑๒ (รัชกาลที่ ๕) เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์นครเชียงใหม่ มีใบบอกราชการไปยังกรุงเทพฯว่า พม่า ลื้อ เขิน เมืองเชียงตุง ๓๘๑ คน ยกครอบครัวมาอยู่เมืองเชียงแสนทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตอบไปให้เจ้าอุปราชแต่งคนไปว่ากล่าวให้ถอยออกจากราชอาณาเขตถ้าอยากตั้งอยู่ให้เข้ามาอยู่ในบังคับบัญชาเมืองเชียงราย และนครเชียงใหม่ แต่ก็ไม่ได้ผลเพราะพวกนั้นไม่ยอมออกไป

พ.ศ. ๒๔๑๗ เจ้าอินทวิไชยยานนท์ เจ้านครเชียงใหม่ เกณฑ์กำลังจากเชียงใหม่ นครลำปาง เมืองลำพูน (พลทั้งสิ้น ๔,๕๐๐ คน) ยกจากเชียงใหม่ไปเชียงราย และเชียงแสนไล่ต้อนพวกนั้นออกจากเชียงแสน ตั้งแต่นั้นมา เชียงแสนก็เป็นเมืองร้าง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอินต๊ะบุตร เจ้าบุญมา (เจ้าบุญมาเป็นน้องของ เจ้ากาวิละ เจ้านครเชียงใหม่) เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน เป็นหัวหน้านำราษฎรเมืองลำพูน เชียงใหม่ ประมาณ ๑,๕๐๐ ครัวเรือน ไปตั้งอยู่ในเมืองเชียงแสน

เจ้าอินต๊ะ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาเดชดำรง ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน สมัยนั้นเจ้าเมืองบริเวณหัวเมืองนี้ มี ๕ ชื่อ ประจำเมืองต่าง ๆ คือ

พระยาประเทศอุดรทิศ	เจ้าเมืองพะเยา
พระยามหิทธวงศา	เจ้าเมืองฝาง
พาะยารัตนาเขต	เจ้าเมืองเชียงราย
พระยาเดชดำรง	เจ้าเมืองเชียงแสน
พระยาจิตวงศ์วรยศรังษี	เจ้าเมืองเชียงของ

พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระศรีสหเทพ (เสง วิริยสิริ) จัดการปกครองมณฑลพายัพชั้นในพระยาศรีสหเทพ ได้ร่างข้อบังคับสำหรับที่ว่าการเมืองเรียกว่า "เค้าสนามหลวง" คือจัดให้มีกำนันผู้ใหญ่บ้านแต่ละแคว้นขึ้นกับเมือง เรียกว่า "เจ้าเมือง" เมืองขึ้นกับบริเวณ เรียกว่า "ข้าหลวงบริเวณ" บริเวณขึ้นต่อ "เค้าสนามหลวง" จัดการเก็บเงิน รัชชูปการ เรียกกันว่า (ค่าแรงแทนเกณฑ์) คนหนึ่งปีละ ๔ รูปี (ต่อมาเรียก ๔ บาท) ในที่สุดวิธีการนี้ได้จัดทำขึ้นเป็นพระราชบัญญัติเรียกว่า "พระราชบัญญัติจัดตั้งมณฑลพายัพ" ตั้งนครเชียงใหม่เป็นตัวมณฑล

และเมืองเชียงแสน สมัยนั้นขึ้นต่อกระทรวงกลาโหม ต่อมาเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. ๒๔๔๐ พระยาเดชดำรงถึงแก่กรรม ต่อมาเกิดมีพวกเงี้ยวรวมกันเป็นโจรปล้นเมือง บุตรพระยาเดชดำรงกับญาติช่วยกันต่อสู้ชนะและปราบสำเร็จ

พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายไชยวงศ์ บุตร พระยาราชเดชดำรง เป็นพระยาราชเดชดำรง แทนบิดาสืบสกุล และย้ายมาที่ตำบลกาสา ตั้งเป็นอำเภอในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ และให้ขึ้นกับเมืองหรือบริเวณเชียงราย ส่วนเมืองเชียงแสนให้ยุบลงเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวง ขึ้นกับอำเภอเชียงแสน (อำเภอแม่จัน)

พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งนายคำหมื่น บุตรพระยาราชเดชดำรง (อินต๊ะ) เป็นพระยาราชบุตร ขึ้นกับเมืองเชียงราย

สมัยนั้น เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐ์ศักดิ์ เป็นเสนาบดีและองคมนตรีประจำมณฑลพายัพ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๓ ตรงกับ ร.ศ. ๑๒๙ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ ดังต่อไปนี้

ประกาศยกเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้า ฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า แต่เดิมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ เมืองเชียงของ ได้จัดรวมเข้าเป็นจังหวัด เรียกว่า จังหวัดพายัพ

ภาคเหนือ ต่อมาเมืองเหล่านี้เจริญยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้เห็นว่าการที่จัดให้เป็นเพียงแต่จังหวัด ไม่พอแก่ราชการและความเจริญ สมควรจะเลื่อนชั้นการปกครองขึ้น ให้สมกับราชการและความเจริญในท้องที่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ เมืองเชียงของ ตั้งเป็นเมืองจัตวา เรียกว่า เมืองเชียงราย อยู่ในมณฑลพายัพ และจัดแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๐ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเชียงแสน อำเภอฝาง อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ เหมือนอย่างหัวเมืองจัตวาชั้นในที่ขึ้นกรุงเทพมหานครทั้งปวง และทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระภักดีณรงค์ ซึ่งเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดพายัพภาคเหนือ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย รับราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป ฯ

ศาลาว่าการมหาดไทย

ประกาศมา ณ วันที่ ๙ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๙

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

๓. รายนามผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย

๑.	พระพลอาษา	พ.ศ. ๒๔๔๓ – ๒๔๔๕
๒.	หลวงอาษาภูธร	พ.ศ. ๒๔๔๕ – ๒๔๔๗
๓.	พระยารามราชภักดี	พ.ศ. ๒๔๔๗ – ๒๔๕๐
๔.	พระยาอุตรกิจภูบาล	พ.ศ. ๒๔๕๐ – ๒๔๕๓
๕.	พระยารามราชเดช (ศุข ดิษยบุตร)	พ.ศ. ๒๔๕๓ – ๒๔๕๘
๖.	พระราชโยธา (เจิม ปั่นยารชุน) .	พ.ศ. ๒๔๕๘ – ๒๔๖๐
๗.	พระยาราชเดชดำรง (ผล ศรุตานนท์)	พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๗๙
๘.	พระพนมนครานุรักษ์ (ฮกไถ่ พิศาลบุตร)	พ.ศ. ๒๔๗๙ – ๒๔๘๒
๙.	พ.ต.อ. พระนรากรบริรักษ์	พ.ศ. ๒๔๘๒ – ๒๔๘๕

๑๐.	หลวงรักษ์นราธร (โชค ชมธวัช)	พ.ศ. ๒๔๘๕ – ๒๔๘๗
๑๑.	ขุนไตรกิตยานุกูล (อัมพร กิตยานุกูล)	พ.ศ. ๒๔๘๗ – ๒๔๘๙
๑๒.	นายชลอ จารุจินดา	พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๔๙๐
๑๓.	ขุนวิสิฐอุดรการ (กรี วิสิฐอุดรการ)	พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๔๙๑
๑๔.	ขุนสนิทประชาราษฎร์	พ.ศ. ๒๔๙๑ – ๒๔๙๑
๑๕.	นายชลอ จารุจินดา	พ.ศ. ๒๔๙๑ – ๒๔๙๒
๑๖.	พ.ต.ท. ขุนวีรเดชกำแหง (ชม จารุสิทธิ์)	พ.ศ. ๒๔๙๒ – ๒๔๙๓
๑๗.	พ.ต. เล็ก ทองสุนทร	พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๒๔๙๗
๑๘.	พ.อ. จำรูญ จำรูญรณสิทธิ์	พ.ศ. ๒๔๙๗ – ๒๔๙๘
๑๙.	พ.ต.อ. เลื่อน กฤษณามระ	พ.ศ. ๒๔๙๘ – ๒๕๐๐
๒๐.	พ.ต.อ. เนื่อง รายะนาค	พ.ศ. ๔๕๐๐ – ๑๕๐๑
๒๑.	นายเครือ สุวรรณสิงห์	พ.ศ. ๒๕๐๑ – ๒๕๐๔
๒๒.	นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์	พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๑๒
๒๓.	นายประสิทธิ์ สงวนน้อย	พ.ศ. ๒๕๑๒ – ๒๕๑๓
๒๔.	นายประหยัด สมานมิตร	พ.ศ. ๒๕๑๓ – ๒๕๑๓
๒๕.	นายศรศักดิ์ สุวรรณเทศ	พ.ศ. ๒๕๑๓ – ๒๕๑๔
๒๖.	พล.ต. วิทย์ นิ่มนวล	พ.ศ. ๒๕๑๔ – ๒๕๑๖
๒๗.	นายชุ่ม บุญเรือง	พ.ศ. ๒๕๑๖ – ๒๕๒๒
๒๘.	นายศักดา อ้อพงษ์	พ.ศ. ๒๕๒๒ – ๒๕๒๕
๒๙.	นายมนตรี ตระหง่าน	พ.ศ. ๒๕๒๕ – ปัจจุบัน

คนงามเชียงราย

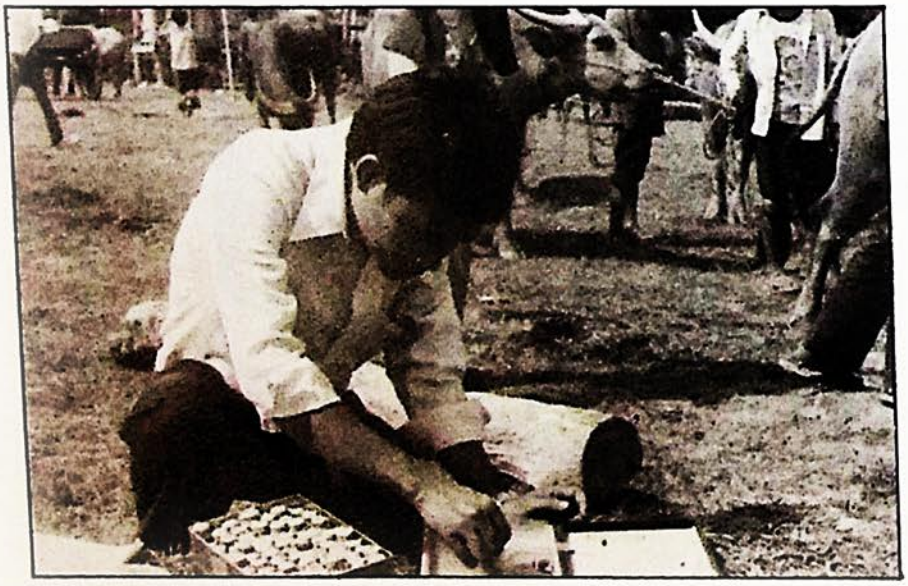
4 กระทรวงหลักที่เชียงแสน สี่ประสาน

ช่วยกันพัฒนา

ในนามีข้าว

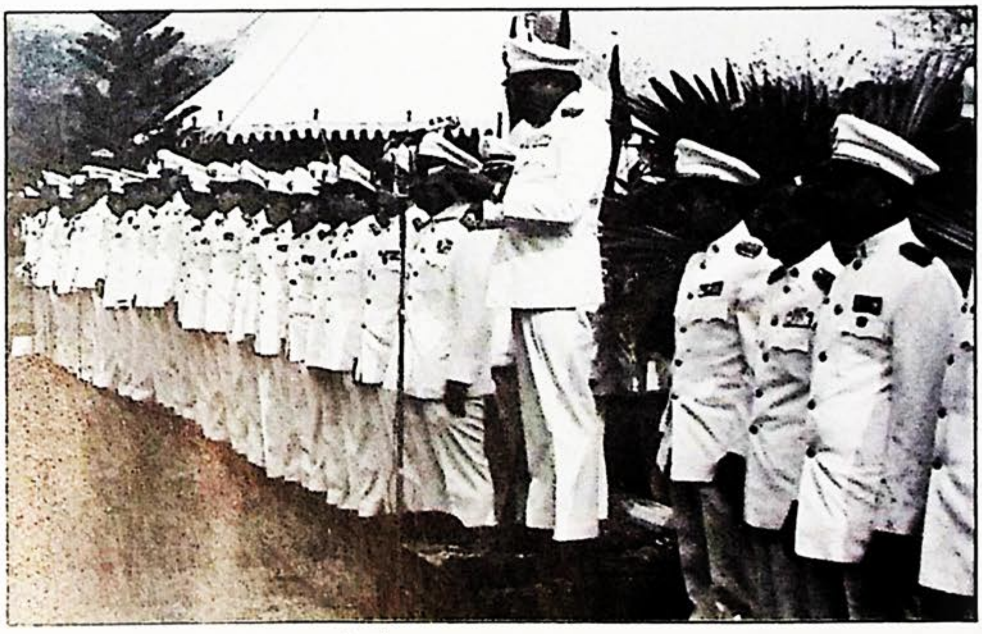
การปศุสัตว์

ประกวดหมู่บ้าน อ.พ.ป.

ปล่อยปลา

รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ

ธำรงประชาธิปไตย

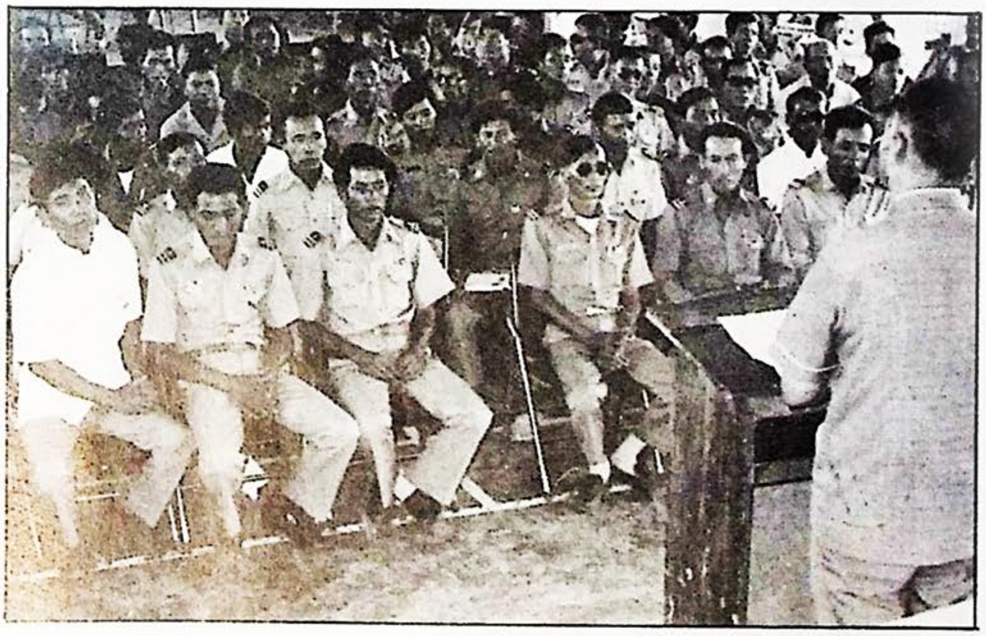
ลส.ชบ.เยี่ยมทหารหาญ

ช่วยกันป้องกันไว้

พิธีอัญเชิญดินสมรภูมิ

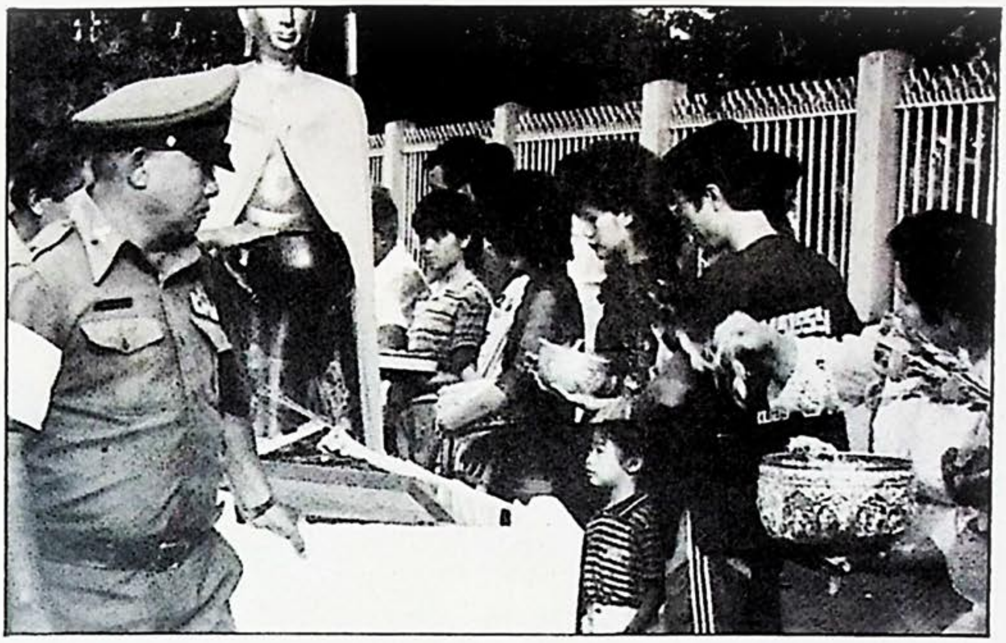
การอบรมความมั่นคงแห่งชาติ

รวมพลังมวลชน

กฐินพระราชทาน

ประเพณีตักบาตรเทโว

ทำบุญบ้องไฟ

กำลังสำคัญแห่งการพัฒนา

กิจกรรมเหล่ากาชาด

อบรมวิชาชีพระยะสั้น

บทที่ ๑

บทนำ

จังหวัดเชียงรายเป็นเมืองข้าวสาร บ้านลิ้นจี่ สตรีสวยสด สับปะรดหวานฉ่ำ และเป็นจังหวัดที่มีประวัติเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย สามารถสืบประวัติย้อนหลังไปได้นานนับพันปี นับตั้งแต่พ่อขุนเมงรายมหาราช ทรงสร้างเมืองเชียงราย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ และทรงสร้างเมืองเชียงรายใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๓ กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ และได้ยกฐานะเป็นจังหวัดเชียงรายขึ้นจนถึงปัจจุบัน แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยาขึ้นโดยแยกเอาอำเภอบางอำเภอของจังหวัดเชียงราย ไปรวบรวมจัดตั้งเป็นจังหวัดพะเยา ในการจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงรายนี้ จะได้เน้นหนักเกี่ยวกับประวัติทางด้านการปกครองของจังหวัดเชียงราย รวมตลอดถึงประวัติของอำเภอ/กิ่งอำเภอต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับจังหวัดเชียงรายประวัติบุคคลและเหตุการณ์สำคัญในด้านการปกครอง

ในบทที่ ๑ ซึ่งเป็นบทนำนี้ จะได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน เพื่อให้ทราบถึงลักษณะรูปร่างของจังหวัด สภาพทางภูมิรัฐศาสตร์ การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของจังหวัด

ก. สภาพโดยทั่วไปของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน

๑. สภาพทางภูมิศาสตร์

๑.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๒๐ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๙๙ องศาตะวันออก ประกอบด้วย ๑๑ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ อำเภอเทิง อำเภอป่าแดด

อำเภอพาน อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า และอำเภอเวียงชัย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๑,๕๓๐,๕๗๖ ตารางกิโลเมตร ในปี ๒๕๒๔ ได้จัดตั้งกิ่งอำเภอ ๑ กิ่ง คือ กิ่งอำเภอพญาเม็งราย มี ๓ ตำบล คือ ตำบลแม่ต๋ำ ตำบลแม่เปา และตำบลไม้ยา จังหวัดเชียงรายอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามระยะทางหลวงแผ่นดินสายพหลโยธิน ประมาณ ๘๒๘ กิโลเมตร หรือโดยทางตรงประมาณ ๗๒๐ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เขตอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดพะเยา ที่เขตอำเภอพาน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงและทิวเขาหลวงพระบาง เป็นเส้นกั้นพรมแดน ที่เขตอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และอำเภอเทิง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ ที่เขตอำเภอเวียงป่าเป้า และติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ที่เขตอำเภอแม่จัน

๑.๒ ลักษณะภูมิประเทศ

โดยที่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งที่ ๒๐ องศาเหนือ และเส้นแวงที่ ๙๙ องศาตะวันออก สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง ๓๙๔ เมตร จึงทำให้อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว และในฤดูร้อนอากาศก็ไม่ร้อนจัด ลมพายุมีแรงเป็นบางครั้ง ส่วนฤดูฝนจะตกชุกเกือบตลอดฤดู สภาพภูมิประเทศจำแนกได้ ดังนี้

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ระยะเวลาเพียง ๓ เดือน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ระยะเวลา ๕ เดือน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ระยะเวลา ๔ เดือน

แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดเชียงรายมีจำนวนหลายสายด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก ใช้เลี้ยงสัตว์ และใช้ในการดำรงชีพ คือ

๑. แม่น้ำโขง ต้นน้ำอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ไหลผ่านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผ่านอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ

๒. แม่น้ำกก ต้นน้ำอยู่ในสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลเข้าประเทศไทยทางด้านอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เข้าสู่จังหวัดเชียงราย ผ่านอำเภอเมือง อำเภอแม่จัน ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บริเวณสบกก ในเขตท้องที่อำเภอเชียงแสน มีความยาวเฉพาะส่วนที่ไหลผ่านจังหวัดเชียงราย ประมาณ ๗๐ กิโลเมตร

๓. แม่น้ำลาว ต้นน้ำอยู่ในเขตอำเภอแม่สรวย ไหลผ่านอำเภอเมืองเชียงรายไปบรรจบกับแม่น้ำกกที่อำเภอเวียงชัย แม่น้ำลาวมีฝายกั้นน้ำขนาดใหญ่ของกรมชลประทาน ตั้งอยู่ที่ตำบลดงมะดะ เขตอำเภอเมืองเชียงราย กักเก็บน้ำไว้ใช้ในทางการเกษตร

๔. แม่น้ำอิง ต้นน้ำเกิดจากกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา ไหลผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ผ่านอำเภอเทิง และไหลลงสู่แม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากอิง อำเภอเชียงของ

๕. แม่น้ำคำ ต้นน้ำอยู่ในเขตอำเภอแม่จัน ไหลลงสู่แม่น้ำโขงบริเวณสบคำในเขตท้องที่อำเภอเชียงแสน มีความยาวประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

๖. แม่น้ำจัน ต้นน้ำเกิดจากภูเขาในเขตอำเภอแม่จัน ไหลบรรจบกับแม่น้ำคำลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสน

๗. แม่น้ำสาย ต้นเกิดจากทิวเขาในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลผ่านอำเภอแม่สาย บรรจบกับแม่น้ำรวกลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสน

๘. แม่น้ำรวก เป็นลำน้ำกันเขตแดนระหว่างไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลลงสู่แม่น้ำกกลงสู่แม่น้ำโขงตรงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ อำเภอเชียงแสน

๒. การปกครองและการบริหารราชการ

ปัจจุบัน จังหวัดเชียงรายแบ่งเขตการปกครองภูมิภาคและท้องถิ่น ดังนี้

๒.๑ เขตการปกครองภูมิภาค แบ่งเป็น ๑๑ อำเภอ และ ๑ กิ่ง รวม ๙๕ ตำบล ๑,๐๕๗ หมู่บ้าน เนื้อที่ ๑๑,๕๓๐.๕๗๖ ตารางกิโลเมตร มีรายระเอียดดังนี้

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เนื้อที่
อำเภอเมืองเชียงราย	๑๖	๒๐๒	๑,๖๒๒.๐๘๒
อำเภอแม่จัน	๙	๑๕๔	๑,๖๕๕.๓๗๗
อำเภอแม่สาย	๖	๗๓	๒๕๘.๒๗๙
อำเภอเชียงแสน	๔	๕๑	๕๗๓.๒๐๙
อำเภอเชียงของ	๙	๗๒	๑,๓๖๒.๘๕๑
อำเภอเทิง	๑๒	๑๑๗	๑,๖๕๖.๕๓๖
อำเภอป่าแดด	๓	๒๗	๓๓๓
อำเภอพาน	๑๓	๑๔๒	๘๔๔.๘๐๒
อำเภอเวียงป่าเป้า	๗	๕๙	๑,๒๑๗.๘๗๕
อำเภอแม่สรวย	๖	๗๑	๑,๓๐๑.๕๖๕
อำเภอเวียงชัย	๗	๖๔	๗๐๕
กิ่งอำเภอพญาเม็งราย	๓	๒๕	๔๐๕
รวม	๙๕	๑,๐๕๗	๑๑,๕๓๐.๕๗๖ ตร.กม.

๒.๒ เขตการปกครองถิ่น มีดังนี้

๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

๒) เทศบาลเมืองเชียงราย

๓) สุขาภิบาล ๑๖ แห่ง คือ

๑. อำเภอเมืองเชียงราย มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลแม่ลาว

๒. อำเภอแม่จัน มีสุขาภิบาล ๔ แห่ง คือ สุขาภิบาลแม่จัน สุขาภิบาลสันทราย สุขาภิบาลแม่คำ สุขาภิบาลจันจว้า

๓. อำเภอแม่สายสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลแม่สาย

๔. อำเภอเชียงแสน มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลเชียงแสน

๕. อำเภอเชียงของ มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลเชียงของ

๖. อำเภอเทิง มีสุขาภิบาล ๓ แห่ง คือ สุขาภิบาลบ้านต้า สุขาภิบาลบ้านปล้อง สุขาภิบาลเวียงเทิง

๗. อำเภอป่าแดด มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง สุขาภิบาลป่าแดด

๘. อำเภอพาน สุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลพาน

๙. อำเภอแม่สรวย มีสุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลแม่สรวย

๑๐. อำเภอเวียงป่าเป้า มีสุขาภิบาล ๒ แห่ง คือ สุขาภิบาลเวียงป่าเป้า สุขาภิบาลแม่ขะจาน

๒.๓ **ส่วนราชการประจำจังหวัด** จังหวัดเชียงรายมีส่วนราชการประจำจังหวัดที่เป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัดกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ดังนี้

๑) สำนักงานจังหวัด

๒) ที่ทำการปกครองจังหวัด

๓) ที่ทำการอัยการจังหวัด

๔) กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัด

๕) ที่ทำการพัฒนาชุมชนจังหวัด

๖) สำนักงานแรงงานจังหวัด

๗) สำนักงานที่ดินจังหวัด

๘) ที่ทำการประชาสงเคราะห์จังหวัด

๙) สำนักงานคลังจังหวัด

๑๐) สำนักงานสรรพสามิตจังหวัด

๑๑) สำนักงานสรรพากรจังหวัด

๑๒) สำนักงานเกษตรจังหวัด

๑๓) สำนักงานป่าไม้จังหวัด

๑๔) สำนักงานประมงจังหวัด

๑๕) สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด

๑๖) สำนักงานสหกรณ์จังหวัด

๑๗) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

๑๘) สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด

๑๙) สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด

๒๐) สำนักงานราชพัสดุจังหวัด

๒๑) สำนักงานพาณิชย์จังหวัด

๒๒) สำนักงานขนส่งจังหวัด

๒๓) สำนักงานสัสดีจังหวัด

๒๔) สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัด

๒๕) สำนักงานทรัพยากรธรณีจังหวัด

๒๖) สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัด

๒๗) ที่ทำการตรวจคนเข้าเมืองจังหวัด

๒๘) สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด

๒๙) ที่ทำการโยธาธิการจังหวัด

๒.๔ ราชการบริหารส่วนกลาง ซึ่งมีที่ตั้งสำนักงานอยู่ในจังหวัด ดังนี้

๑) ศาลจังหวัดเชียงราย

๒) สำนักงานสถิติจังหวัด

๓) สำนักงานป่าไม้เขตเชียงราย

๔) สถานีทดลองข้าวพาน

๕) สถานีทดลองพืชไร่เชียงราย

๖) ศูนย์พัฒนาที่ดินจังหวัดเชียงราย

๗) ศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงราย

๘) เรือนจำกลางเชียงราย

๙) วิทยาลัยครูเชียงราย

๑๐) วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงราย

๑๑) วิทยาลัยเทคนิคเชียงราย

๑๒) วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงราย

๑๓) แขวงการทางเชียงราย

๑๔) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่ลาว

๑๕) ที่ทำการด่านกุศลกากรแม่สาย

๑๖) ที่ทำการด่านศุลกากรเชียงแสน

๑๗) ที่ทำการด่านศุลกากรเชียงของ

๑๘) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน

๑๙) หน่วยทริคิโนซิสจังหวัดเชียงราย

๒๐) หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) เชียงราย

๒๑) กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเชียงราย

๒๒) หน่วยบินตำรวจจังหวัดเชียงราย

๒๓) กองร้อยที่ ๗ ตชด.แม่จัน

๒๔) จังหวัดทหารบกเชียงราย

๒๕) ท่าอากาศยานเชียงราย

๒๖) สถานีอุตุนิยมวิทยาเชียงราย

๒๗) สถานีตำรวจน้ำเชียงราย

๒๘) ศูนย์สำรวจอุทกวิทยาเชียงราย

๒๙) ศูนย์บริการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า

๓๐) สำนักงานสาขา ชั่ง ตวง วัด เขต ๑๖ เชียงราย

๓๑) สำนักงานตรวจสถานบันเกษตรเชียงราย

๓๒) ศูนย์ฝึกวิชาชีพเชียงราย

๓๓) สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดเชียงราย

๓๔) สถานีวิทยุกระจายเสียงทหารอากาศเชียงราย

๓๕) สถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๑๔ กรป.กลาง อำเภอแม่จัน

๓๖) สถานีวิทยุกระจายเสียง วปถ. ๑๐ เชียงราย

๓๗) สถานีวิทยุกระจายเสียงกองทัพภาคที่ ๓ ส่วนหน้า

๒.๕ รัฐวิสาหกิจ

๑) ที่ทำการไฟฟ้าจังหวัดเชียงราย

๒) ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงราย

๓) ที่ทำการชุมสายโทรศัพท์เชียงราย

๔) ที่ทำการรับส่งสินค้าและพัสดุครุภัณฑ์ (ร.ส.พ. เชียงราย)

๕) สถานีวิทยุคมนาคมเชียงราย

๖) ธนาคารออมสิน

๗) องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

๘) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำกัด

๙) ธนาคารกรุงไทย จำกัด

๑๐) ที่ทำการบริษัทขนส่ง จำกัด จังหวัดเชียงราย

๑๑) สำนักงานไร่ยาสูบเชียงราย

๑๒) บริษัทเดินอากาศไทย จำกัด

๓. สภาพทางเศรษฐกิจ

๓.๑. การประกอบอาชีพ

อาชีพสำคัญของราษฎรในจังหวัดเชียงราย คือการเกษตร กล่าวคือ ประมาณร้อยละ ๘๐ ของจำนวนประชากรทั้งหมดในจังหวัด อาชีพที่ทำกันมากคือ การทำนา ทำไร่ และรองลงมาคือการประกอบอุตสหกรรมการค้า และอื่น ๆ

๓.๒ เกษตรกรรม

จังหวัดเชียงรายที่เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรทั้งหมด ๒,๒๐๙,๕๐๕ ไร่ แต่ใช้ทำการเกษตรจริงเพียง ๑,๖๙๙,๐๗๑ ไร่ หรือร้อยละ ๗๖.๘๙ ของเนื้อที่ทั้งหมด โดยแยกเป็นรายละเอียด ดังนี้

๑. ข้อมูลการเกษตรจังหวัดเชียงราย

ลำดับที่	ประเภท	จำนวนไร่	หมายเหตุ
๑.	เนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดเชียงราย	๗,๒๐๖,๖๒๕	
๒.	เนื้อที่ป่าไม้	๔,๒๓๙,๔๒๗	
๓.	เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรทั้งหมด	๒,๒๐๙,๕๐๕	
๔.	เนื้อที่ถือครองทำการเกษตรจริง	๑,๖๙๙,๐๗๑	
๕.	เนื้อที่นาถือครอง	๑,๑๒๕,๙๑๔	
๖.	เนื้อที่นาทำจริง	๑,๐๗๓,๒๙๙	
๗.	เนื้อที่ปลูกพืชไร่	๔๘๔,๖๓๕	
	– ปลูกครั้งที่ ๑	๔๑๕,๖๓๕	
	– ปลูกครั้งที่ ๒	๑๙,๒๗๔	
๘.	เนื้อที่ปลูกไม้ผล	๘๓,๖๒๕	
๙.	เนื้อที่ปลูกไม้ยืนต้น	๑๙,๙๔๑	
๑๐.	เนื้อที่ชลประทาน	๕๒๕,๖๔๑	
๑๑.	เนื้อที่ชลประทานหลวง	๑๗๗,๙๖๖	
๑๒.	เนื้อที่ชลประทานอ่างเก็บน้ำ	๗๓,๖๙๙	
๑๓.	เนื้อที่อื่น ๆ	๗๕๗,๖๙๓	

๒. ข้อมูลสถาบันเกษตรกรปี ๒๕๒๔

ประเภท	จำนวนกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	จำนวนอำเภอ
กลุ่มเกษตรกร	๕๑	๘,๒๒๐	๑๑
กลุ่มยุวเกษตร	๓๓	๑,๐๒๐	๑๑
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	๖๐	๓,๕๑๐	๑๑

๓. โครงการเกษตรในจังหวัดเชียงราย ปี ๒๕๒๔ จำนวน ๑๐๑ โครงการ งบประมาณ ๑,๔๔๒,๑๓๔.๐๐ บาท

๔. ประเมินผลผลิตพืชกำหนดส่งเสริม

๔.๑	ข้าว	๔๙๓,๙๙๘.๙๖	ตัน
๔.๒	ข้าวโพด	๕๗,๑๓๓.๕๖	ตัน
๔.๓	ถั่วลิสง	๖,๖๖๔.๐๕	ตัน
๔.๔	ถั่วเหลือง	๕,๘๙๒.๔๘	ตัน
๓.๕	ถั่วเขียว	๒๓๖.๑	ตัน
๔.๖	กระเทียม	๒๘,๔๓๒.๖	ตัน
๔.๗	ลิ้นจี่	๓,๗๔๐.๔	ตัน

เกษตรกรจะประกอบอาชีพทำนา โดยปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๐.๙๓ ซึ่งนับว่าจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังมีพืชผลไม้ที่ขึ้นหน้าขึ้นตา และมีชื่อเสียงได้แก่ ลิ้นจี่ ซึ่งปลูกกันมากแถบอำเภอแม่จัน แม่สาย พาน เมืองเชียงราย เวียงป่าเป้า เชียงของ เชียงแสน เป็นต้น นอกจากนี้พืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพด ยาสูบ ถั่วลิสง และถั่วเหลือง เป็นต้น

๕. ข้อมูลที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย

ชนิดพืช	เนื้อที่ผลิต/ไร่	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)
ข้าวนาปี	๑,๐๗๓.๒๙๙	๔๖๐,๘๗๑.๖๖	๑,๓๘๒,๔๕๒,๙๘๐.๐๐
ข้าวนาปรัง	๙๖,๗๑๐	๓๓,๑๘๑.๓	๖๓,๐๔๔,๔๗๐.๐๐
ข้าวไร่	๘๔,๕๕๕	๒๙,๒๑๓.๓๙	๔๗,๖๔๐,๑๗๐
ข้าวโพด	๑๘๖,๐๓๘	๕๗,๑๓๓.๕๖	๑๔๒,๘๓๓,๙๑๕.๐๐
ถั่วเหลือง	๒๔,๕๕๒	๕,๘๙๒.๔๘	๕๘,๙๒๔,๘๐๐.๐๐
ถั่วลิสง	๒๘,๙๓๑	๖,๖๖๔.๐๕	๑๖,๖๔๐,๕๐๐.๐๐
ถั่วเขียว	๑,๗๐๔	๒๓๖.๑	๑,๘๘๘,๘๐๐.๐๐
ยาสูบ	๑๗,๒๐๓	๓๔,๔๐๖	๕๑,๖๐๙,๐๐๐.๐๐
ลิ้นจี่	๖,๒๓๔	๓,๗๔๐.๔	๑๔๙,๖๑๖,๐๐๐.๐๐
ลำใย	๘,๘๒๗	๗,๙๔๔.๓	๑๕๘,๘๘๖,๐๐๐.๐๐
มะม่วง	๑๓,๖๓๔	๓๔,๐๘๕	๒๐๔,๕๑๐.๐๐๐.๐๐
อื่น ๆ	๖,๘๙๗	๖,๒๐๗.๓	๓๑,๐๓๖,๕๐๐.๐๐

๓.๓ **ชลประทาน**

จังหวัดเชียงรายมีโครงการชลประทานหลวงอยู่ คือ

เขตการชลประทาน

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่ลาว ตำบลดงมะดะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีโครงการชลประทานในปี ๒๕๒๓ และปี ๒๕๒๔ ดังนี้

โครงการชลประทานที่ก่อสร้างเสร็จสิ้นในปีงบประมาณ ๒๕๒๓

โครงการ	ที่ตั้ง		พื้นที่ได้รับประโยชน์ (ไร่)	หมายเหตุ
	ตำบล	อำเภอ		
อ่างเก็บน้ำท่าก๊อ	ท่าก๊อ	แม่สรวย	๒,๐๐๐	
ฝายห้วยโป่ง	หงาว	เทิง	๖๐๐	
ฝายห้วนเคียน	หงาว	เทิง	๑,๐๐๐	
อาคารแบ่งน้ำบ้านแม่ต่ำ	ท่าก๊อ	แม่สรวย	๕๐๐	
ฝายแม่พริก	แม่พริก	แม่สรวย	๒,๐๐๐	
อ่างเก็บน้ำห้วยช้างเผือก	ผางาม	เวียงชัย	๒๐๐	

โครงการชลประทานที่ดำเนินการก่อสร้างในปี ๒๕๒๔

ชื่อโครงการ	ที่ตั้ง		ค่าก่อสร้าง (ล้านบาท)	พื้นที่ (ไร่)
	ตำบล	อำเภอ		
ฝายโป่งนก	หัวฝาย	เวียงป่าเป้า	๓.๘๘	๕,๐๐๐
ฝายห้วยโป่งแขม	ป่าตึง	แม่จัน	๐.๖๙๙	๒๐๐
ฝายต้นผึ้ง	ป่าตึง	แม่จัน	๐.๖๗๓	๒๐๐
ฝายห้วยสักกอง	ป่าตึง	แม่จัน	๐.๘๐	๒๐๐
อ่างเก็บน้ำห้วยหลวง	ธารทอง	พาน	๔.๔๐๘	๓,๐๐๐
ฝายต้นเบือง	ตับเต่า	เทิง	๔.๐	๑,๐๐๐
ฝายป่าแอต	ตับเต่า	เทิง	๑.๒	๕๐๐
รางรินบ้านท่าก๊อ	ท่าก๊อ	แม่สรวย	๐.๕	๒๐๐
ฝายฝาบัว	แม่คำ	แม่จัน	๔.๕	๓๕,๐๐๐

ในโครงการชลประทาน ซึ่งก่อสร้างในปี ๒๕๒๔ ที่มีโครงการพระราชดำริ ๓ โครงการ คือ ฝายห้วยโป่งแขม, ฝายต้นผึ้ง, ฝายห้วยสักกอง

๓.๔ **การปศุสัตว์** จังหวัดเชียงรายได้ทำการสำรวจจำนวนสัตว์ และมูลค่าในปี ๒๕๒๔ มีจำนวนสัตว์เลี้ยง และมูลค่าดังนี้

ชนิดสัตว์	จำนวน (ตัว)	มูลค่า (บาท)
ช้าง	(ยังไม่มีการสำรวจ)	–
ม้า	๑,๐๒๙	–
โค	๖๕,๘๙๖	๓๒๙,๔๘๐,๐๐๐
กระบือ	๑๒๔,๐๙๓	๘๖๘,๖๕๑,๐๐๐
แพะ	(ยังไม่มีการสำรวจ)	
สุกร	๑๓๐,๕๑๑	๒๖,๑๐๒,๒๐๐
เป็ด	๙๐,๖๙๐	๒,๗๒๐,๗๐๐
ไก่	๑,๗๑๙,๙๗๗	๓๔,๓๙๙,๕๔๐

หน่วยงานที่ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความรู้และเผยแพร่การป้องกันรักษาโรค มีดังนี้

๑. สำนักงานปศุสัตว์เชียงราย
๒. สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ
๓. หน่วยสัตว์แพทย์เคลื่อนที่จังหวัดเชียงราย
๔. กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโค บ้านทุ่งโฮ้ง อ. เทิง ๑ กลุ่ม

การป้องกันโรคสัตว์

๑. โรคเฮโมรยิกเซฟติซีเมีย ฉีดวัคซีนป้องกัน จำนวนโค ๑๗,๕๐๖ ตัว
กระบือ ๖๘,๒๔๒ ตัว

๒. โรคแอนเทรกซ์ ฉีดวัคซีนป้องกัน จำนวนโค ๑,๐๐๐ ตัว
กระบือ ๒,๐๐๐ ตัว

๓. โรคอหิวาต์สุกร ฉีดวัคซีนโรคป้องกัน จำนวน ๕,๐๐๐ ตัว

ในปีที่ผ่านมานี้ ยังไม่มีสถิติโรคระบาดในจังหวัดเชียงราย

๓.๕ การประมง

เขตพื้นที่ประกอบอาชีพทางการประมง มีเนื้อที่ทั้งหมด ๕๒,๗๐๙ ไร่ สัตว์น้ำที่ทางราชการส่งเสริม มี ปลานิล ปลาไน ปลาสวาย ปลาตะเพียน ปลาลิ้น ปลาช่อน ปลาเฉา ปลาดุก ปลาซ่ง เป็นต้น

ในจังหวัดเชียงราย มีแหล่งน้ำจำนวน ๑,๕๕๗ แห่ง เนื้อที่ ๕๒,๗๐๙ ไร่ โดยแยกเป็น

– หนองน้ำ	๔๔๐	แห่ง	เนื้อที่	๓๙,๐๘๗	ไร่
– อ่างเก็บน้ำ	๗๕	แห่ง	เนื้อที่	๑,๗๒๒	ไร่
– สระน้ำ	๓๐	แห่ง	เนื้อที่	๖๖	ไร่
– ฝายน้ำล้น	๒๕	แห่ง	เนื้อที่	๑๙๖	ไร่
– บ่อเลี้ยงปลา	๑,๐๐๗	แห่ง	เนื้อที่	๑,๔๖๐	ไร่

สถิติการจับปลาในจังหวัดเชียงราย

ชนิด	จำนวน	มูลค่า (บาท)	เฉลี่ย กก.ละ (บาท)
๑. ปลาช่อน	๑๖๒,๓๒๐	๕๘,๑๘๑,๒๐๐	๓๕
๒. ปลาดุก	๑๓๘,๔๔๕	๖,๒๓๐,๐๒๕	๔๕
๓. ปลาหมอ, นิล	๑๙๑,๘๓๐	๔,๗๙๕,๒๕๐	๒๕
๔. ปลาไหล	๒๐,๙๗๕	๔๑๙,๕๐๐	๒๐
๕. ปลาตะเพียน	๕๕,๗๐๕	๑,๖๗๑,๑๕๐	๓๐
๖. ปลาไน	๔๓,๖๙๐	๑,๕๒๙,๑๕๐	๓๕
๗. ปลาสลิด	๔๑,๕๓๒	๑,๐๓๘,๓๐๐	๒๕
๘. ปลาสวาย	๑๒๖,๖๓๐	๓,๑๖๕,๗๕๐	๒๕
๙. ปลาอื่น ๆ	๑๐๗,๒๐๐	๒,๑๔๔,๐๐๐	๒๐
๑๐. กุ้งน้ำจืด (ฝอย)	๑๐,๒๕๕	๒๐๕,๑๐๐	๒๐
๑๑. สัตว์น้ำอื่น ๆ	๔๔,๕๙๕	๖๖๘,๙๒๕	๑๕
รวม	๙๔๓,๑๕๗	๘๐,๐๔๘,๘๕๐	

๓.๖ การอุตสาหกรรม

การอุตสาหกรรมมีความสำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงรายเป็นอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเชียงราย มีทรัพย์พยากรธรรมชาติอันมีค่ามากมาย ซึ่งมีทั้งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดย่อม

๓.๗ การธนาคารและธุรกิจด้านการออมทรัพย์

สถาบันการเงินในจังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด ๑๐ แห่ง โดยมีสาขารวม ๓๕ สาขา รายละเอียด ดังต่อไปนี้

ชื่อธนาคารหรือสถาบันการเงิน	จำนวนสาขา	ที่ตั้ง
๑. ธนาคารออมสิน	๔	อ. เมือง อ. แม่จัน อ. แม่สาย อ. พาน
๒. ธนาคารกรุงไทย จำกัด	๒	อ. เมือง อ. แม่สาย
๓. ธนาคารกรุงเทพฯพาณิชย์การ จำกัด	๕	อ. เมือง อ. พาน อ. เทิง อ. แม่จันและ ต. แม่ขะจาน
๔. ธนาคารกรุงเทพฯ จำกัด	๔	อ. เมือง อ. พาน อ. แม่จัน อ. แม่สาย
๕. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด	๒	อ. เมือง อ. เวียงป่าเป้า
๖. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด	๑	อ. เมือง
๗. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด	๓	อ. แม่จัน อ. เมือง อ. แม่สาย
๘. ธนาคารทหารไทย จำกัด	๑	อ. เมือง
๙. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	๑๐	มีทุกอำเภอ ๆ ละ ๑ แห่ง (ยกเว้น อ. เวียงชัยและกิ่งพญาเม็งราย)
๑๐. บริษัทไทยเงินทุนพัฒนา จำกัด	๓	อ. เมือง อ. พาน อ. แม่สาย

๓.๘ สหกรณ์

การสหกรณ์ในจังหวัดเชียงราย ได้มีการรวมกลุ่มประเภทต่าง ๆ รวม ๒๘ สหกรณ์ จำนวนสมาชิก ๒๘,๐๔๙ คน แยกเป็นรายละเอียดได้ดังนี้

การสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ และจำนวนสมาชิก

ประเภท	จำนวนสมาชิก	จำนวนสหกรณ์
๑. สหกรณ์การเกษตร		
– ชุมนุมสหกรณ์จังหวัด	๑๘ สหกรณ์	๑
– สหกรณ์การเกษตรท้องถิ่น	๑๖,๙๐๒ คน	๑๒
– สหกรณ์พัฒนาชนบท	๒๙๓ คน	๑
– สหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร	๔๔๗ คน	๑
– สหกรณ์ใบยาสูบ	๑๘๑ คน	๑
– สหกรณ์ปฏิรูปที่ดิน	๔๒๔ คน	๑
๒. สหกรณ์ออมทรัพย์		
– สหกรณ์ออมทรัพย์	๘,๑๑๘ คน	๓
– สหกรณ์เครดิตยูเนียน	๕๐๕ คน	๓
๓. สหกรณ์บริการ		
– สหกรณ์เดินรถ	๓๖๙ คน	๑
– สหกรณ์ผลิตภัณฑ์ไม้	๑๙๖ คน	๑
๔. ร้านสหกรณ์		
– ร้านสหกรณ์เชียงราย	๖๘๐ คน	๑
รวม	๒๘,๐๔๙ คน	๒๘

ธุรกิจของสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ในปี ๒๕๒๔

– สหกรณ์การเกษตร

ให้สินเชื่อแก่สมาชิก	๖๙,๒๗๙,๔๘๒.๓๕	บาท
จำหน่ายผลิตผลของสมาชิก	๒๕,๙๖๐,๐๓๖.๕๖	บาท
ซื้อของมาจำหน่ายแก่สมาชิก	๙,๑๓๗,๔๕๔.๓๖	บาท
รับเงินฝากจากสมาชิก	๔,๒๗๓,๑๔๔.–	บาท
แปรรูปผลิตผลของสมาชิกเพื่อจำหน่าย	๒๗,๐๔๔,๐๐๐.–	บาท
ส่งเสริมปรับปรุงบำรุงที่ดิน	๕๓,๔๙๐.–	บาท

– สหกรณ์ออมทรัพย์

ให้สินค้าเชื่อแก่สมาชิก	๕๙,๐๙๕,๒๕๐.–	บาท
รับเงินฝากจากสมาชิก	๑๓๕,๖๒๕.–	บาท

– สหกรณ์บริการ

สหกรณ์เดินรถมีสัปทานเส้นทาง ๑๑ สาย จำนวนรถยนต์ของสมาชิก ๓๙๐ คัน

จัดหาสิ่งของมาจำหน่ายแก่สมาชิก ๙๖,๔๗๒.– บาท

– ร้านสหกรณ์

จัดสิ่งของมาจำหน่ายแก่สมาชิก ๑,๘๐๖,๑๗๐.– บาท

๔. สภาพทางสังคม

๔.๑ การศึกษา

จังหวัดเชียงรายมีจำนวนสถานศึกษา ๘๘๑ โรง ๑๒๘ กลุ่ม ครู–อาจารย์ จำนวน ๘,๐๑๘ คน และนักเรียน/นักศึกษา จำนวน ๑๗๔,๓๒๗ คน (สถิติปี ๒๕๒๓) จำแนกได้ ดังนี้

สถานศึกษา – สังกัด	สถานศึกษา	ครู–อาจารย์	นักเรียน/นักศึกษา
๑. กรมสามัญศึกษา			
– กองการมัธยมศึกษา	๒๒	๑๐๑๒	๑๖๙๗๐
– กองการศึกษาพิเศษ			
ร. ณงศึกษาสงเคราะห์	๑	๒๖	๔๒๐
๒. สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ	๖๑๗	๕๘๓๔	๑๓๗๔๔๕
๓. เทศบาล	๕	๗๐	๑๗๗๙
๔. สำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน			
– ร.ร. ราษฎร์สายสามัญ	๑๘	๓๕๑	๘๖๔๑
– ร.ร. ราษฎร์สายอาชีพ	๑	๑๒	๓๐๐
๕. กรมอาชีวศึกษา			
– วิทยาลัยเทคนิค	๑	๕๒	๗๒๔
– วิทยาลัยอาชีวศึกษา	๑	๓๖	๖๕๐
– วิทยาลัยเกษตรกรรม	๑	๔๕	๖๘๓
– ศูนย์ฝึกวิชาชีพเชียงราย	๑	๒๗	๒๘๐
๖.วิทยาลัยครู (กรมฝึกหัดครู)			
– วิทยาลัยครู	๑	๑๑๒	๙๖๒
๗. กรมตำรวจ			
– ร.ร. ตชด.	๔	๙	๑๙๖
๘. กรมศาสนา			
– ร.ร. พระปริยัติธรรม	๑๐๔	๗๐	๑๐๐๐
– ร.ร. สายสามัญพระ	๒	๑๔	๗๐
๙. กรมการศึกษานอกโรงเรียน			
– แบบเบ็ดเสร็จ	๕๖	๕๖	๑๖๓๐
– เบ็ดเสร็จสายสามัญ	๔๕	๓๑๑	๒๗๐๗
– กลุ่มสนใจ	๑๒๘กลุ่ม		
– ฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่	๑	๘	๑๕๐
รวม	๘๘๑ โรง ๑๒๘ กลุ่ม	๘๐๒๕	๑๗๔๖๐๗

๔.๒ การศาสนา

ประชากรจังหวัดเชียงรายก็เหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ คือ ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมากคือ ๙๔.๙๔% รองลงมาเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม นอกนั้นได้แก่การนับถือผีของชาวเขาเผ่าต่างๆ ความเชื่อ ความศรัทธา ที่มีต่อศาสนาของชาวเชียงราย จะเห็นได้จากทุกอำเภอทุกพื้นที่ ห่างกันไม่ถึง ๑–๒ กิโลเมตร จะมีวัดทุกหนทุกแห่ง ในวัดแต่ละวัดจะมีการพัฒนาวัดจากศรัทธาชาวบ้าน เมื่อมีเทศกาลเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา กฐิน ผ้าป่า ตัวอย่าง เช่น วันเข้าพรรษา ในวันอาสาฬหบูชาก่อนเข้าพรรษา ๑ วัน ของทุก ๆ ปี จะมีการแห่เทียนพรรษา โดยประชาชนรวมทั้งหน่วยราชการ จะร่วมแรงร่วมใจกันทำเทียนพรรษาขึ้น วันออกพรรษา จะมีการตักบาตรเทโว (ตักบาตรข้าวสาร อาหารแห้ง) ตามถนนธนาลัยแก่ภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งหมายถึงความสามัคคี ความศรัทธาที่มีต่อศาสนาของชาวพุทธที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวเชียงรายที่แสดงออก

สถาบันศาสนา วัด สำนักสงฆ์ และโรงเรียน สอนทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัด มีดังนี้

๑.	วัดที่ได้รับพระราชทางวิสุงคามสีมา	จำนวน	๔๕๕	วัด
๒.	สำนักสงฆ์ที่จดทะเบียนแล้ว	จำนวน	๓๐๐	แห่ง
๓.	สำนักสงฆ์ที่ยังไม่ได้จดทะเบียน	จำนวน	๑๕	แห่ง
๔.	วัดร้าง	จำนวน	๑๑๒	แห่ง
๕.	มัสยิด	จำนวน	๓	แห่ง
๖.	โบสถ์คริสต์	จำนวน	๓	แห่ง
๗.	โรงเรียนปริยัติธรรม	จำนวน	๑๐๔	แห่ง
๘.	โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์	จำนวน	๔	โรง
๙.	โรงเรียนบาลี	จำนวน	๑๑	แห่ง
๑๐.	โรงเรียนสายสามัญพระ	จำนวน	๒	โรง

๑๑. โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ จำนวน ๑ โรง

๑๒. ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย จำนวน ๑ ศูนย์

๑๓. มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขา จำนวน ๑ แห่ง

จำนวนพระภิกษุและสามเณรของจังหวัดเชียงรายในปี ๒๕๒๔

- พระภิกษุ จำนวน ๑๕๖๓ รูป
- สามเณร จำนวน ๕๒๑๒ รูป

๔.๓ การสาธารณสุข

จังหวัดเชียงรายให้บริการประชาชนด้านสาธารณสุขและอนามัย โดยเฉลี่ยอัตราส่วนแพทย์ ๑ คน ต่อประชาชน ๒๓,๕๓๓ คน มีจำนวนโรงพยาบาลและแพทย์ ดังต่อไปนี้

สถานพยาบาล

รายการ	พ.ศ.๒๕๒๒ (แห่ง)	จำนวน (เตียง)	พ.ศ.๒๕๒๓ (แห่ง)	จำนวน (เตียง)	พ.ศ.๒๕๒๔ (แห่ง)	จำนวน (เตียง)
โรงพยาบาลจังหวัด	๑	๔๕๐	๑	๔๕๐	๑	๔๕๐
โรงพยาบาลอำเภอ	๗	๑๓๐	๗	๑๓๐	๗	๑๓๐
สถานีอนามัย	๖๕	–	๖๗	–	๖๗	–
สำนักงานผดุงครรภ์	๑๒	–	๑๒	–	๑๒	–
โรงพยาบาลเอกชน	๓	๔๕	๓	๔๕	๓	๑๒๐
สถานพยาบาล	๗	–	๕	–	๓๐	–
คลีนิคเวชกรรมชั้นหนึ่ง	๘	–	๑๐	–	๑๗	–
คลีนิคทันตกรรม	๒	–	๒	–	๓	–
รวม	๑๐๕	๖๒๕	๑๐๘	๖๒๕	๑๔๐	๗๐๐

บุคลากรแพทย์และพยาบาล

รายการ	จำนวน /คน
แพทย์	๒๒
ทันตแพทย์	๔
เภสัชกร	๔
พยาบาล	๗๐
ผู้ช่วยพยาบาล	๑๔๑
พนักงานผู้ช่วย	๙๒
ผดุงครรภ์	๘๘
ทันตาภิบาล	๖
พนักงานอนามัย	๑๐๘
เวชกร	–
รวม	๕๓๕

สถานบริการและร้านขายยา

รายการ	พ.ศ.๒๕๒๒ (แห่ง)	พ.ศ.๒๕๒๓ (แห่ง)	พ.ศ.๒๕๒๔ (แห่ง)
ร้านขายยาอันตราย	๒๕	๒๔	๒๔
ร้านขายยาบรรจุเสร็จ	๙๓	๙๐	๘๗
ร้านขายยาแผนโบราณ	๔๘	๕๐	๔๙
รวม	๑๖๖	๑๖๔	๑๖๐

อัตราการเกิดการตายของประชากร

อัตราการเกิดของประชากร เฉลี่ยการเกิดเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑.๙ ต่อปี ซึ่งยังต่ำกว่าเป้าหมายที่จะลดอัตราการเกิดที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ ซึ่งคาดว่าจะลดอัตราการเกิดลงมาเป็นร้อยละ ๒.๑ ต่อปี มีข้อมูลดังนี้

รายการ	พ.ศ.๒๕๒๑ คน	พ.ศ.๒๕๒๒ คน	พ.ศ.๒๕๒๓ คน
จำนวนประชากร	๘๙๒,๓๑๒	๙๐๔,๖๒๙	๙๑๗,๗๙๗
จำนวนการเกิด	๑๖,๙๙๓	๑๗,๔๔๗	๑๗,๗๑๑
จำนวนการตาย	๕,๖๗๔	๕,๑๙๕	๔,๙๓๖
จำนวนอัตราทารกตาย อายุต่ำกว่า ๑ ปี	๑๘๓	๒๔๓	๑๘๒
อัตราการเกิด/๑๐๐๐	๑๙.๐๔	๑๙.๒๘	๑๙.๓๐
อัตราการตาย/๑๐๐๐	๖.๔๔	๕.๗๔	๕.๓๘

ผลการวางแผนครอบครัว

การรับบริการด้านการวางแผนครอบครัว ราษฎรได้มาใช้บริการซึ่งทางสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย และโรงพยาบาลต่าง ๆ ได้ให้บริการไว้เป็นจำนวนที่น่าพอใจ ดังนี้

กิจกรรม	พ.ศ. ๒๕๒๒	พ.ศ. ๒๕๒๓	พ.ศ. ๒๕๒๔
จำนวนผู้รับบริการรายเก่า			
– ใส่ห่วง	๑,๔๐๑	๘๕๘	๘๐๕
– ยาฉีด	๗,๕๙๗	๑๐,๑๖๘	๑๒,๑๒๓
– ยาเม็ด	๑๓๗,๙๙๗	๑๗๘,๒๕๗	๑๔๓,๔๔๐
จำนวนผู้รับบริการรายใหม่			
– ใส่ห่วง	๘๑๔	๘๐๒	๖๒๒
– ทำหมันหญิง	๕,๑๐๘	๔,๔๐๒	๔,๐๔๙
– ทำหมันชาย	๑,๒๙๖	๑,๐๓๙	๕๒๓
– ยาเม็ด	๑๔,๗๖๘	๑๓,๕๐๐	๑๐,๔๙๒
– ยาฉีด	๒,๓๔๒	๒,๘๒๘	๒,๕๘๙
รวม	๑๗๑,๓๒๓	๒๑๑,๘๕๔	๑๗๔,๖๔๓

๔.๔ การสาธารณูปการ

การประปา หน่วยงานการประปาในจังหวัดเชียงรายของการประปาส่วนภูมิภาค (กปภ.) กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานอิสระ สังกัดสำนักงานประปา เขต ๘ เชียงใหม่ มีด้วยกัน ๓ หน่วยงานดังนี้

- การประปาเชียงราย
- การประปาแม่สาย
- การประปาพาน

การผลิตน้ำประปา อุปสรรคใหญ่ได้แก่แหล่งแม่น้ำดิบจากแม่น้ำกกเปลี่ยนทิศทางการไหลทำให้การสูบน้ำชักน้ำไม่สะดวกและลำบากมากในฤดูแล้ง ซึ่งปัจจุบันหน้าบริเวณอาณาเขตการสูบน้ำของการประปาได้เกิดเป็นเกาะขนาดใหญ่ มีเนื้อที่กว่า ๓ ไร่ (ขณะนี้ทรัพยากรธรณี ฯ ได้ประกาศยึดพื้นที่นี้ไว้) และนับแต่ละปีจะยิ่งเพิ่มเนื้อที่ขึ้นเรื่อย ๆ และแนวทิศทางกระแสน้ำกกมีแนวโน้มที่จะเบนหนีขึ้นไปทางทิศเหนืออีก หากไม่สามารถหยุดการเพิ่มขยายหรือทำลายสภาพเกาะหน้าบริเวณสูบน้ำดังกล่าวได้ นอกจากนี้ปัญหาการสัญจรทางแม่น้ำกกที่เพิ่มขยายตัวขึ้น ยังให้แหล่งน้ำสกปรกและมีเชื้อจุลินทรีย์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นด้วย และในอนาคตจะเป็นปัญหาใหญ่ในการทำลายเชื้อเหล่านี้ด้วย

โครงการผลิตน้ำประปาเพิ่ม ทางการประปาส่วนภูมิภาคมีโครงการขยายอัตรากำลังผลิตให้การประปาในเชียงรายในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ แต่ทั้งนี้ จะต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลเพียงพอ

ความต้องการของผู้ใช้น้ำ ในปัจจุบันประชาชนยังมีความต้องการปริมาณน้ำมากกว่าที่การประปาสามารถผลิตได้ จากสถิติและข้อมูลพบว่าฤดูแล้ง ปี ๒๕๒๔ นี้ ความต้องการของผู้ใช้น้ำถึงวันละ ๑๐,๐๐๐ ล.บ.ม. ซึ่งการประปา ฯ ยังไม่สามารถจะสนองความต้องการในเร็ววันนี้ได้ และนับว่ายิ่งมีจำนวนผู้ใช้น้ำเพิ่มขึ้นมาอีกมาก หากกำลังผลิตของการประปา ฯ ยังคงเดิม จะก่อปัญหาการแย่งใช้น้ำและแรงดันน้ำตกหรืออาจต้องจ่ายน้ำเป็นบางเวลา

การไฟฟ้า จังหวัดเชียงรายรับกระแสไฟฟ้าจากสถานีไฟฟ้าย่อยของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่จังหวัดพะเยา และของโรงจักรการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงรายเอง ซึ่งจะเดินเครื่องช่วยเพิ่มแรงดันให้ได้ตามพิกัด ในช่วงที่มีความต้องการไฟฟ้าสูงสุดตั้งแต่เลวา ๑๗.๓๐ – ๒๒.๓๐ น. ทุกวัน โดยจ่ายกระแสไฟฟ้าขนานเข้ากับระบบ และจ่ายให้ทุกอำเภอในจังหวัดเชียงราย และอำเภอวังเหนือ แจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

โครงการผลิตไฟฟ้า ขณะนี้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ไม่มีโครงการที่จะผลิตกระแสไฟฟ้าเองในเขตจังหวัดเชียงราย เนื่องจากต้นทุนสูง แต่จะมุ่งหนักไปทางด้านเชื่อมโยงกระแสไฟฟ้าจากที่มีอยู่แล้วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งจะดำเนินการก่อสร้างสถานีไฟฟ้าย่อยของเชียงราย ซึ่งจะติดตั้งอยู่ช่วงถนนสายเชียงราย – เทิง ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๖ กม. และคาดว่าจะแล้วเสร็จ และสามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าให้การไฟฟ้าจังหวัดเชียงราย จากสถานีแห่งนี้ประมาณปลายเดือนเมษายน ๒๕๒๔ นี้

แหล่งผลิตกระแสไฟฟ้า กระแสไฟฟ้าจังหวัดเชียงรายมีโรงจักรดีเซล ซึ่งสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้เองจำนวน ๓ แห่ง

ก) โรงจักรการไฟฟ้าจังหวัดเชียงราย มีกำลังผลิต

- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๑๔๐๐ กิโลวัตต์ จำนวน ๓ เครื่อง
- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๑๐๑๒ กิโลวัตต์ จำนวน ๓ เครื่อง
- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๑๐๑๕ กิโลวัตต์ จำนวน ๑ เครื่อง

รวมกำลังผลิต ๘๒๕๑ กิโลวัตต์

และสามารถเดินเครื่องจ่ายกระแสไฟฟ้าได้เอง ในช่วงที่กระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตดับ

ข) โรงจักรการไฟฟ้าอำเภอเชียงของ มีกำลังผลิต

- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๗๕ กิโลวัตต์ จำนวน ๒ เครื่อง
- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๖๐ กิโลวัตต์ จำนวน ๑ เครื่อง
- เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๑๐๘ กิโลวัตต์ จำนวน ๑ เครื่อง

รวมกำลังผลิต ๓๑๘ กิโลวัตต์

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ไว้สำรองเดินเครื่องจ่ายกระแสไฟฟ้าในกรณีที่กระแสไฟฟ้าที่รับจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตดับ โดยสามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าให้ในเขตอำเภอทั้งหมด

ค) โรงจักรการไฟฟ้าตำบลทุ่งก่อ มีกำลังผลิต

– เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๕๕ กิโลวัตต์ จำนวน ๑ เครื่อง

– เครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด ๒๕ กิโลวัตต์ จำนวน ๓ เครื่อง

รวมกำลังผลิต ๑๓๐ กิโลวัตต์

ปัจจุบันการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ติดตั้ง เครื่องกำเนิดไฟฟ้าเดินเครื่องจ่ายกระแสไฟฟ้าเองทั้งหมดและจะจ่ายกระแสไฟฟ้าช่วงตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐–๒๓.๐๐ น. ประกอบกับขณะนี้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค กำลังดำเนินการก่อสร้างระบบจำหน่ายแรงสูง เพื่อเชื่อมโยงกระแสไฟฟ้าจากอำเภอเวียงชัยไปยังการไฟฟ้าตำบลทุ่งก่อ ระยะทางทั้งหมดประมาณ ๑๗.๕๐ กม. และจะสามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ภายในปี ๒๕๒๔ นี้ ซึ่งจะเป็นผลทำให้หมู่บ้านดังกล่าวมีกระแสไฟฟ้าใช้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง รวมทั้งหมู่บ้านในแนวสายส่งแรงสูงที่ผ่านและยังไม่มีกระแสไฟฟ้าใช้ได้มีโอกาสใช้กระแสไฟฟ้ามากยิ่งขึ้น

การคมนาคม

ทางบก จังหวัดเชียงรายมีทางหลวงที่อยู่ในความรับผิดชอบ ของแขวงการทางเชียงรายกรมทางหลวง ดังนี้

๑. ทางหลวงหมายเลข ๑ ตอนพาน–เชียงราย ระหว่าง กม. ๗๘๖+๗๕๓ ถึง กม. ๘๒๙+๒๙๐

๒. ทางหลวงหมายเลข ๑ ตอนทางเดิมสันทราย ระหว่าง กม. ๙๔๑+๖๐๐ ถึง กม. ๙๔๒+๘๐๐

๓. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๙ สายเชียงราย–แม่สรวย–ฝาง ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๕๐+๐๐๐

๔. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๐ ตอนเชียงราย–แม่จัน–แม่สาย ระหว่าง กม. ๘๒๙+๒๙๐ ถึง กม. ๘๙๑+๑๓๒

๕. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑๖ ตอน อ. แม่จัน–อ. เชียงแสน ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๓๑+๖๙๑

๖. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑๗ ตอนประตูเชียงใหม่–บ. เด่นห้า ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๒+๓๐๐

๗. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑๙ ตอนแม่เจดีย์–อ. เวียงป่าเป้า–อ. แม่สรวย ระหว่าง กม. ๗๕+๑๕๐ ถึง กม. ๑๓๑+๖๖๐

๘. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๑๙ ตอนทางเดิม บ. สันจำปา ระหว่าง กม.๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑+๖๖๘

๙. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๒๐ ตอน จ. เชียงราย–อ. เทิง ระหว่าง กม.๐+๐๐๐ ถึง กม. ๕๒+๕๕๐

๑๐. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๘๙ ตอนแยก ๑๑๐ (แม่จัน)–ห้วยหินฝน ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๗+๐๐๐

๑๑. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๙๘ สาย บ. กิ่วพร้าว–บ. ปงน้อย–บ. แก่น ตอน บ. ปงน้อย–บ. แก่น ระหว่าง กม. ๒๙+๖๐๐ ถึง กม. ๔๕+๒๐๐

๑๒. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๒๘ สาย บ. เชียงเคี่ยน–บ. ป่าแงะ ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๙+๑๗๐

๑๓. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๒๙ สายเชียงของ–ห้วยแม้ง–แม่ไร่–บ. แซว–อ. เชียงแสน ระหว่าง กม. ๑๘+๘๖๐ ถึง กม. ๕๓+๑๓๐

๑๔. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๓๐ ตอน บ. ป่าซาง–บ. ห้วยหินฝน ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๗+๓๖๐

๑๕. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๔๙ สาย บ. ห้วยไคร้–พระธาตุดอยตุง ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๗+๓๖๐

๑๖. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๑ สาย บ.บ้านดู่–น้ำตกโป่งพระบาท ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๘+๐๐๐

๑๗. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๒ สายหัวดอย – หนองหลวง – ผางาม – สันสลีก ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๔๐+๑๒๐

๑๘. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๗๓ สาย บ.เวียงชัย–อ.เวียงชัย–บ.เหล่า–แม่เลียบ ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม ๔๙+๙๐๐

๑๙. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๘๑ สาย บ. แม่แก้วเหนือ – บ. ใหม่ใน ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๔+๓๖๕

๒๐. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๙๐ สาย บ. จำบอน–บ. เหมืองง่า ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๒๓+๑๘๓

๒๑. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๐๗ สาย บ.ร่องเสือเต้น–บ.ห้วยขม ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๔+๐๐๐

๒๒. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๐๘ สาย บ.ร่องขุ่น–น้ำตกขุนกรณ์ ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๕+๖๔๐

๒๓. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๐๙ สาย บ.เด่น–บ. ท่าข้าวเปลือก ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๓๑+๐๐๐

๒๔. ทาาหลวงหมายเลข ๑๒๑๑ สาย บ. เด่นห้า–บ. ดงมะดะ ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๓๐+๘๐๐

๒๕. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๓๒ สายห้าแยกพ่อขุนเมงราย–ป่ายางมนต์–อ.เวียงชัย ระหว่าง กม.๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๒+๔๖๗

๒๖. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๓๓ สาย บ. ศรีทรายมูล – บ.ด้าย ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๖+๓๐๐

๒๗. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๓๔ สายศูนย์พัฒนาชาวเขา อ.แม่จัน–ดอนแม่สลอง ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๒๒+๒๓๖

๒๘. ทางหลวงสายบ้านปงน้อย–บ้านสันทราย กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑๓+๕๐๐

ทางหลวงซึ่งอยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างในปี ๒๕๒๔ มีดังนี้ คือ

๑. ทางหลวงหมายเลข ๑๐๙๘ สายกิ่วพร้าว–ปงน้อย–แม่เลียบ–บ.แก่น ช่วงปงน้อย–แม่เลียบ–บ. แก่น ระหว่าง กม. ๒๙+๖๐๐ ถึง กม. ๕๔+๖๐๐ ได้รับงบประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐.–บาท

๒. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๔๙ สาย บ. ห้วยไคร้–พระธาตุดอยตุง ระหว่าง กม.๑๑+๐๐๐ ถึง กม. ๑๓+๕๗๕ ได้รับงบประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐.–บาท

๓. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๒ สาย หัว ดอย – หนอง หลวง – ผา งาม สัน สลีก ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๔๐+๑๒๐ ได้รับงบประมาณ ๕๐๐,๐๐๐.– บาท

๔. ทางหลวงหมายเลข ๑๑๗๓ สาย บ. ศรีเวียง – อ. เวียงชัย – บ. เหล่า – บ. แม่เลียบ ระหว่าง กม.๐+ ๐๐ถึงกม.๕๐+๐๐๐ ได้รับงบประมาณ ๕๐๐,๐๐๐.– บาท

๕. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๓๔ สาย ศูนย์ พัฒนา ชาวเขา แม่จัน – ดอยแม่สลอง (บ. ผาเดื่อ บ. แม่สลอง) ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๒๒+๒๓๖ ได้รับงบประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐.– บาท

๖. ทางหลวงหมายเลข ๑๒๐๗ สาย บ. ร่องเสือเต้น–บ. ห้วยชม ทำการลาดยางย่านชุมชน ระหว่าง กม. ๐+๐๐๐ ถึง กม. ๑+๓๕๐ ได้รับงบประมาณ ๑,๐๔๐,๐๐๐.– บาท

นอกจากนั้นยังมีทางอยู่ในระหว่างการก่อสร้างของ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทอีกหลายสาย

ทางอากาศ

จังหวัดเชียงรายมีเครื่องบินโดยสารของบริษัทเดินอากาศไทย รับส่งผู้โดยสารไปยังจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สนามบิน ห่างจากอำเภอเมืองเชียงราย ๑.๕ กม.

ชื่อเรียก ท่าอากาศยานเชียงราย

ที่ตั้ง ตำบลบ่าก่อ อำเภอเมืองเชียงราย สนามบินอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด ห่างประมาณ ๒ กม.

สภาพสนามบิน ทางวิ่งทิศเหนือ–ทิศใต้ รันเวย์ ๑๘–๓๖ ขนาดสนามบิน ๑๓๗๕+๓๐ ม. พื้นลาดยางแอสฟัลต์ รับน้ำหนัก ๓,๗๐๐ แอลบี. เป็นสนามบินชั้น ๒ สูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๓๐๕ ฟิต

ผู้รับผิดชอบ นายท่าอากาศยานเชียงราย กรมการบินพาณิชย์

สถานีต้นทาง	ปลายทาง	ค่าโดยสาร		ค่าระวางพัสดุครุภัณฑ์
		เที่ยวเดียว	ไปกลับ	๑ กก./บาท
กรุงเทพ ฯ	เชียงราย	๑,๒๔๐	๒,๔๘๐	๑๒.๕๐

วันเวลาออก

เชียงราย–กรุงเทพฯ ออกทุกวันเวลา ๑๓.๔๐ น.

ทางน้ำ จังหวัดเชียงรายมีแม่น้ำกก ซึ่งต้นน้ำเกิดในสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลเข้าประเทศไทยทางด้านอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เข้าสู่จังหวัดเชียงราย ผ่านอำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงแสน ระยะทางเฉพาะทางผ่านจังหวัดเชียงราย รวมทั้งสิ้นประมาณ ๗๐ กิโลเมตร ในการนี้ปรากฏว่าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเดินทางล่องแพจากท่าตอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มายังอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ ในจังหวัดอยู่เป็นประจำ เฉลี่ยเดือนละประมาณ ๑,๐๐๐ คน นับว่าเป็นการท่องเที่ยว ของจังหวัดอันเป็นที่นิยมกันมากประการหนึ่ง

การขนส่ง ในจังหวัดเชียงรายมีผู้ประกอบการขนส่ง คือ

ก. ผู้ประกอบการขนส่งบุคคล จำนวน ๕๙๐ ราย จำนวนรถ ๑๘๑๗ คัน

ข. ผู้ประกอบการขนส่งสาธารณะด้วยรถบรรทุก จำนวน ๕ ราย จำนวนรถ ๖๖๐ คัน

ค. ผู้ประกอบการขนส่งไม่ประจำทางด้วยรถโดยสาร ๒ ราย จำนวนรถ ๙ คัน

ประเภทเส้นทางที่ใช้ในการขนส่ง

ประเภทเส้นทาง	จำนวนเส้นทาง	จำนวนรถ/คัน
๑. เส้นทางหมวดที่ ๑ ประเภท ๒ (บริการในเขตเทศบาล)	๓	๑๙๖
๒. เส้นทางหมวดที่ ๒ (กรุงเทพ ฯ ถึงจังหวัด)	๑	๓๕
๓. เส้นทางหมวดที่ ๓ (ระหว่างจังหวัด)	๙	๑๙๒
๔. เส้นทางหมวดที่ ๔ (ภายในจังหวัด)	๑๕	๑,๔๔๐
รวม	๒๗	๑,๘๔๙

อัตราค่าโดยสารระหว่างเชียงรายกับจังหวัดต่าง ๆ และอำเภอต่าง ๆ

ต้นทาง	ปลายทาง	ระยะทาง	อัตราค่าโดยสาร บาท/คน/เที่ยว	ชนิดของ รถโดยสาร
สถานีขนส่ง เชียงราย	กรุงเทพ ฯ	๘๒๙	๑๕๗.๐๐	ธรรมดา
–,,–	กรุงเทพ ฯ	๘๒๙	๒๗๓.๐๐	รถปรับอากาศชั้น ๑
–,,–	เชียงใหม่	๓๓๗	๘๖.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เด่นชัย	๒๗๖	๕๔.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	ลำปาง	๒๒๙	๔๗.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	พะเยา	๙๓	๒๑.๕๐	รถธรรมดา
–,,–	เชียงใหม่ (สายใหม่)	๑๙๔	๖๖.๐๐	รถปรับอากาศชั้น ๑
–,,–	เชียงใหม่ (สายใหม่)	๑๙๔	๔๒.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	แม่สาย	๖๒	๑๒.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	แม่จัน	๒๘	๖.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เชียงแสน	๔๐	๑๔.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เทิง	๖๔	๑๕.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เชียงของ	๑๔๕	๓๑.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	พาน	๔๗	๑๑.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	บ่าแดด	๕๐	๑๒.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	แม่สรวย	๕๐	๑๑.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เวียงป่าเป้า	๙๑	๑๗.๕๐	รถธรรมดา
–,,–	เวียงชัย	๒๐	๕.๐๐	รถธรรมดา
–,,–	เชียงคำ	๙๑	๒๒.๐๐	รถธรรมดา

การสื่อสาร จังหวัดเชียงรายมีบริการติดต่อสื่อสารแก่ประชาชนในจังหวัด ๓ ด้านคือ

๑. การไปรษณีย์โทรเลข มีบริการติดต่อสื่อสารทั่วไปของประชาชน มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขประจำอำเภอ จำนวน ๑๑ อำเภอ เป็นฝ่ายบริการ

ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงราย เป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดการสื่อสารแห่งประเทศไทย

งานด้านไปรษณีย์ มีเขตรับผิดชอบ รัศมี ๘ กม. รอบที่ทำการ

ทิศเหนือ จดบ้านสันตาลเหลือง หมู่ที่ ๒๗ ตำบลรอบเวียง

ทิศใต้ จดบ้านป่ากล้วย ตำบลสันทราย

ทิศตะวันออก จดบ้านป่ายางมาต์ หมู่ ๗ ตำบลรอบเวียง

ทิศตะวันตก จุดสถานีทดลองพืชไร่ หมู่ ๑ ตำบลรอบเวียง

นอกเขตจ่ายดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของไปรษณีย์ตำบล โดยได้รับความร่วมมือของกระทรวงมหาดไทย กำหนดให้กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ทำการรับ–ส่งไปรษณีย์ตำบล ซึ่งมี ๘ ตำบล คือ ตำบลห้วยสัก ตำบลสันทราย ตำบลบัวสลี ตำบลบ้านดู่ ตำบลแม่ข้าวต้ม ตำบลแม่กรณ์ ตำบลแม่ยาว ตำบลนางแล

บริการโทรคมนาคม มีบริการแยกดังนี้

บริการโทรเลข บริการรับและส่งโทรเลขในและต่างประเทศทุกวัน ทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐–๒๓.๐๐ น.

ทางเครื่องโทรพิมพ์ กับกรุงเทพฯ ลำปาง แม่จัน แม่สาย พานและพะเยา

ทางเครื่องสัญญาณมอร์ส (เครื่องฟังเสียง) กับเชียงของ เชียงคำ เทิง เวียงป่าเป้า และแม่สรวย

ทางวิทยุ เอส เอส บี. กับป่าแดด เวียงชัย จังหวัดเชียงราย ปง เชียงม่วน จังหวัดพะเยา และแม่จริม จังหวัดน่าน

ทางวิทยุโทรเลข กับกรุงเทพฯ เวลา ๐๙.๐๐ น. และ ๑๔.๓๐ น.

ทางโทรศัพท์ กับที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขลานนา

บริการการเงิน

- ธนาณัติในประเทศ
- ธนาณัติต่างประเทศ
- ตั๋วแลกเงินไปรษณีย์

วันธรรมดา เวลา ๐๘.๓๐–๑๒.๐๐ น. และ ๑๓.๐๐–๑๕.๓๐ น. วันหยุดราชการไม่เปิดบริการ

บริการตู้ไปรษณีย์เช่า ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงราย มีตู้ไปรษณีย์เข้าไว้บริการให้ผู้เช่าในปัจจุบัน ๘๔ ตู้ และกำลังขยายเป็น ๒๐๐ ตู้ ในปีพ.ศ. ๒๕๒๔ นี้

๒. **โทรศัพท์** ในจังหวัดเชียงรายมีการติดต่อและบริการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ โดยชุมสายโทรศัพท์เชียงราย ดังนี้

ก. การบริการด้านโทรศัพท์ภายในท้องถิ่น

ระบบอัตโนมัติ แบบครอสบาร์ เอ.อาร์.เอฟ ๑๐๒.๖๖๐ เอ็ม อีริงตัน มีจำนวน ๘๐๐ หมายเลข ปัจจุบันใช้งานดี แต่ยังไม่พอต่อความต้องการของผู้เช่า และองค์การโทรศัพท์ฯ จะขยายเลขหมายเพิ่มเติมในปี พ.ศ. ๒๕๒๕–๒๕๒๗

ข. การบริการด้านโทรศัพท์ภายในท้องถิ่น

การสื่อสารภายในระหัสเดียวกัน (๐๕๔) เป็นระบบไมโครเวฟ สามารถหมุนติดต่อในจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ตลอด ๒๔ ชั่วโมง

ค. การบริการด้านโทรศัพท์ทางไกลของจังหวัดเชียงรายกับจังหวัดอื่น

เป็นระบบไมโครเวฟ สามารถติดต่อได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง โดยหมุนระหัสทางไกลก่อนแล้วจึงหมุนเลขหมายชุมสายโทรศัพท์

ข. ภูมิรัฐศาสตร์ของจังหวัดเชียงราย

๑. ที่ตั้ง

จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศไทย ประมาณเส้นรุ้งที่ ๒๐ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๙๙ องศาตะวันออก ประกอบด้วย ๑๑ อำเภอ และ ๑ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอเทิง อำเภอเชียงของ

อำเภอพาน อำเภอป่าแดด อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงชัย และกิ่งอำเภอพญาเมงราย พื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดประมาณ ๑๑,๕๓๐,๕๗๖ ตารางกิโลเมตร

๒. พรมแดง

เนื่องจากจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ตอนเหนือสุดของประเทศ ที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านทั้ง ๒ ประเทศ คือ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเขตติดต่อดังนี้

– สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสภาพพม่า มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัด ตั้งแต่ทิศตะวันตก ที่อำเภอแม่จัน อ้อมขึ้นไปทางทิศเหนือที่อำเภอแม่สาย และโค้งต่ำลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ที่อำเภอเชียงแสน บริเวณที่เรียกว่า "สามเหลี่ยมทองคำ"

– สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดเชียงรายเริ่มตั้งแต่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือที่อำเภอเชียงแสน บริเวณ "สามเหลี่ยมทองคำ" โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน เรื่อยลงมาทางทิศตะวันออกที่อำเภอเชียงของ และอำเภอเทิงโดยมีทิวเขาหลวงพระบางเป็นเส้นกั้นพรมแดน

– จะเป็นได้ว่า จังหวัดเชียงรายมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านยาวเป็นรูปโค้งครอบทางตอนบนของจังหวัดตั้งแต่ทิศตะวันตกขึ้นไปทางทิศเหนือ และคลุมลงมาทางทิศตะวันออกแม้นว่าแนวเขตแดนทางธรรมชาติจะมีอยู่ให้เห็นค่อนข้างแน่ชัดก็ตาม ความขัดแย้งกันทางชายแดนก็ยังพอมีอยู่บ้าง พอแยกได้ดังนี้

– ทางด้านสาธาราณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่านั้น มีปัญหาภายในเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ซึ่งชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ ได้อาศัยรอยต่อตามแนวพรมแดนเป็นฐานปฏิบัติการ มีการปฏิบัติการทั้งทางการเมืองการทหาร และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ การค้าของเถื่อน ยาเสพ-ติดให้โทษ การปราบปรามของทั้งสองฝ่ายจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง แต่จากการที่ประเทศไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ยังคงมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันอยู่ทำให้ปัญหาด้านการกระทบกระทั่งกันของเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายไม่ปรากฏขึ้นแต่อย่างใด และนอกจากนั้นยังให้ความร่วมมือกันในการปราบปรามอีกด้วย

– ทางด้านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แม้ว่าจะมีลัทธิทางการเมืองต่างกันแต่จากสภาพที่ตั้งและการคมนาคมภายในของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้

ต้องพึ่งพาอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคจากทางฝั่งไทย จึงทำให้กรณีพิพาทต่างๆ แทบจะไม่มีเกิดขึ้นเลยจะมีปัญหาชาวลาวอพยพข้ามเข้ามาขอลี้ภัยเพื่อเดินทางไปประเทศที่ ๓ เป็นจำนวนมากเท่านั้น

๓. สภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่จังหวัดเชียงราย เป็นที่ราบสูงระหว่างภูเขาสูง พื้นที่เป็นท้องกะทะ สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๙๘ เมตร มีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ ๘,๐๐๐.๙๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๐๐๔,๓๔๓.๗๕ ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณขนานกับแนวถนนพหลโยธินเริ่มจากอำเภอแม่จันถึงอำเภอแม่สาย

๔. ประชากรและเชื้อชาติ

๔.๑ จังหวัดเชียงรายมีประชากรจากการสำรวจ จนถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๒๕ จำนวน ๙๓๙,๓๗๕ คน โดยแยกเป็นชาย ๔๗๔,๕๒๒ คน และหญิง ๔๖๔,๘๕๓ คน มีรายละเอียด ดังนี้

อำเภอ/เทศบาล	ชาย	หญิง	รวม
เทศบาลเมืองเชียงราย	๒๑,๔๘๕	๑๙,๘๖๓	๔๑,๓๔๘
อำเภอเมืองเชียงราย	๗๘,๖๐๐	๗๗,๑๕๙	๑๕๕,๓๕๙
อำเภอพาน	๖๔,๐๘๔	๖๒,๘๕๐	๑๒๖,๙๓๔
อำเภอเทิง	๔๙,๒๔๘	๔๙,๑๑๐	๙๘,๓๕๘
อำเภอแม่จัน	๕๔,๒๘๐	๕๔,๓๑๔	๑๐๘,๕๙๔
อำเภอแม่สาย	๓๑,๗๔๔	๓๑,๗๘๒	๖๓,๕๒๖
อำเภอเวียงป่าเป้า	๓๑,๔๑๖	๓๐,๗๓๘	๖๒,๑๕๔
อำเภอเชียงของ	๓๒,๐๙๒	๓๐,๔๕๘	๖๒,๕๕๐
อำเภอแม่สรวย	๒๒,๓๗๐	๒๑,๒๑๒	๔๔๓,๕๘๒
อำเภอเชียงแสน	๒๔,๒๑๙	๒๓,๕๕๑	๔๗,๘๒๐
อำเภอป่าแดด	๑๒,๙๘๑	๑๒,๙๒๗	๒๕,๙๐๘
อำเภอเวียงชัย	๓๔,๖๔๖	๓๔,๒๖๒	๖๘,๙๐๘
กิ่งอำเภอพญาเม็งราย	๑๗,๓๐๗	๑๖,๖๒๗	๓๓,๙๓๔
รวม	๔๗๔,๕๒๒	๔๖๔,๘๕๓	๙๓๙,๓๗๕

๔.๒ เชื้อชาติ โดยพื้นที่จังหวัดเชียงราย ตามประวัติศาสตร์เคยเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนตั้งแต่สมัยสุโขทัย และในสมัยต่อ ๆ มา ก็อพยพย้ายถิ่นฐานจากแหล่งอื่นเข้ามาทำหากินและพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประกอบกับพื้นที่ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงปรากฏว่านอกจากชนชาติไทยแล้ว จังหวัดเชียงรายยังมีชนชาติต่าง ๆ อาศัยปะปนอยู่มากมาย เช่น จีนฮ่อที่อพยพจากพม่าและลาว รวมทั้งกองทหารจีนคณะชาติกองพลที่ ๙๓ (พลัดถิ่น) เค. เอ็ม. ที และชาวเขาเผ่าต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภท	จำนวนคน
จีนฮ่ออพยพ	๒,๘๕๐
ชาวเขาเผ่าเย้า	๑๒,๙๐๘
ชาวเขาเผ่ามูเซอร์	๖,๑๐๓
ชาวเขาเผ่ามูเซอร์ (แดง)	๒,๘๘๑
ชาวเขาเผ่ามูเซอร์ (ดำ)	๖๖
ชาวเขาเผ่ามูเซอร์ (ลาย)	๘๖๖
ชาวเขาเผ่ามูเซ่อร์ กุ่ย	๓
ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง	๔,๓๑๕
ไทยใหญ่	๘๕๓
ชาวเขาเผ่าขมุ	๓๐๘
ชาวเขาเผ่าอีก้อ	๑๐,๐๗๗
ชาวเขาเผ่าแม้ว	๕,๑๗๓
ชาวเขาเผ่าลีซอ	๓,๗๓๕
ชาวเขาเผ่าลัวะ	๑๘๐
ราษฎรชาวลาวอพยพลี้ภัยทางการเมือง (ในศูนย์รับผู้อพยพบ้านตอง อำเภอเชียงของ)	๖,๒๕๒

จีนฮ่ออพยพอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านที่บ้านถ้ำ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย บ้านห้วยไร่ ตำบลแม่คำ อำเภอแม่จัน บ้านหวาย ตำบลห้วยซ้อ อำเภอเชียงของ สำหรับ เค.เอ็ม.ที ตั้งหมู่บ้านอยู่ที่บ้านสันติคีรี แม่สลอง ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน และ บ้านแอบน้อย อำเภอเชียงแสน ส่วนชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกระจายอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ คือ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน อำเภอเทิง อำเภอพาน อำเภอแม่จัน อำเภอแม่สาย อำเภอแม่สรวย และอำเภอเวียงป่าเป้า โดยประกอบอาชีพการเกษตรในที่สูงตามภูเขาบริเวณป่าต้นน้ำลำธาร บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ บุกรุกที่สาธารณะ ที่ราษฎรสงวนไว้เลี้ยงสัตว์ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาขัดแย้งกับชาวพื้นเมืองในด้านการแย่งที่ทำกินอยู่เป็นประจำ

๕. ทรัพย์กรธรรมชาติ

จังหวัดเชียงรายมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ ป่าไม้ และแร่ธาตุ

๕.๑ ป่าไม้ มีเนื้อที่ป่าไม้ประมาณ ๘,๐๐๖.๙๕ ตารางกิโลเมตร หรือ ๕,๐๐๔,๓๔๓.๗๕ ไร่ สภาพป่าเป็นป่าดงดิบ ป่าเบ็ญจพรรณ และป่าเต็งรัง มีไม้สำคัญได้แก่ ไม้สัก ตะเคียน เต็งรัง ประดู่ แดงเหียง พลวง ตะแบก ยมหิน เก็ดดำ เก็ดแดง มะค่าโม่ง นอกจากนั้นมีของป่าบางชนิด เช่น น้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง เปลือกไม้ยาง เปลือกก่อ สมุนไพร ถ่าน ฟืน กล้วยไม้ ฯลฯ เป็นต้น พื้นที่ป่าไม้กำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติและแนวเขต ดังนี้

๑. ป่าสงวนแห่งชาติ มีจำนวน ๒๓ ป่า มีเนื้อที่ ๔,๕๓๒,๗๒๓ ไร่ หรือ ๗,๒๕๐,๓๖ ตารางกิโลเมตร ดังนี้

- ป่าโป่งสลี ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย เนื้อที่ ๖๖๘ ไร่
- ป่าแม่ข้าวต้มและป่าห้วยลึก ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย และอำเภอแม่จัน เนื้อที่ ๑๕,๗๒๒ ไร่
- ป่าแม่ลาวฝั่งขวา ป่าแม่ส้านและป่าแม่ใจ ท้องที่อำเภอพานและอำเภอแม่ใจ เนื้อที่ ๑๗๐,๖๕๒ ไร่
- แม่โขงฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเชียงของ เนื้อที่ ๑๐๐,๕๗๐ ไร่

–ป่าห้วยสักและป่าแม่กกฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย เนื้อที่๒๑๑,๓๑๑ไร่

–ป่าแม่ลาวฝั่งซ้าย ท้องที่อำเภอแม่สรวย เนื้อที่ ๗๑๐,๙๗๓ ไร่

–ป่าแม่ปืมและป่าแม่พุง ท้องที่อำเภอพาน อำเภอแม่ใจ อำเภอป่าแดด เนื้อที่ ๑๖๙,๐๘๗ ไร่

–ป่าขุนห้วยงิ้ว ป่าเชียงเคี่ยนและป่าขุนห้วยโป่ง ท้องที่อำเภอเทิง เนื้อที่ ๒๙๘,๘๒๘ ไร่

–ป่าแม่ลาวฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเวียป่าเป้า เนื้อที่ ๑๒๔,๓๗๕ ไร่

–ป่าแม่อิงฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเวียงป่าเป้า เนื้อที่ ๑๒๔.๓๗๕ ไร่

–ป่าแม่อิงฝั่งขวา และป่าแม่งาว ท้องที่อำเภอเชียงของ เนื้อที่ ๓๕๔,๘๑๒ ไร่

–ป่าดอยหลวง ป่าน้ำยาว และป่าน้ำซ้อ ท้องที่อำเภอเชียงของ เนื้อที่ ๑๓๒,๘๑๒ ไร่

–ป่าดอยขมิ้น และป่าน้ำแหย่ง ท้องที่อำเภอเชียงของ เนื้อที่ ๑๐,๐๐๐ ไร่

–ป่าน้ำมะและป่าสบรวก ท้องที่อำเภอเชียงแสน เนื้อที่ ๑๓,๑๒๕ ไร่

–ป่าดอยปุย ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย เนื้อที่ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่

–ป่าสักลอ ป่าแม่ลอยไร่ และป่าน้ำพุง ท้องที่อำเภอเทิง อำเภอจุน อำเภอป่าแดด เนื้อที่ ๙๓,๗๕๐ ไร่

–ป่าดอยนางนอน ท้องที่อำเภอแม่สาย เนื้อที่ ๓๘,๔๗๕ ไร่

–ป่าแม่ลาวฝั่งซ้าย และป่าแม่กกฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเมืองเชีงราย เนื้อที่ ๒๐๓,๑๒๕ ไร่

–ป่าแม่ลาวฝั่งขวา ท้องที่อำเภอแม่สรวย เนื้อที่ ๑๖๙,๔๓๗ ไร่

–ป่าสบกกฝั่งขวา ท้องที่อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน เนื้อที่ ๒๖๕,๗๒๕ ไร่

–ป่าห้วยต้นยางและป่าห้วยแม่แก้ว ท้องที่อำเภอพาน เนื้อที่ ๕๐,๐๐๐ ไร่

–ป่าดอยบ่อ ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย และอำเภอแม่จันเนื้อที่ ๑๔๙,๑๘๕ ไร่

–ป่าดอยถ้ำผาตอง ป่าดอยสันป่าก่อย และป่าแม่น้ำงาม ท้องที่อำเภอเมือง เชียงราย เนื้อที่ ๕๘,๕๙๓ ไร่

-ป่าดอยนางและป่าดอยยาว ป่าโป่งพระบาท ท้องที่อำเภอเมืองเชียงราย เนื้อที่ ประมาณ ๓๘,๔๗๕ไร่

๒. ป่าเตรียมการสงวนจำนวน ๖ ป่า เนื้อที่ประมาณ ๑,๐๕๓,๐๗๕ ไร่ ดังนี้

-ป่าแม่ปูนน้อย ป่าแม่ปูนหลวง และป่าห้วยโป่งเหม็น ท้องที่อำเภอเวียงป่าเป้าเนื้อที่ประมาณ ๓๙๘,๗๔๐ ไร่

-ป่าแม่คำ ป่าน้ำแม่สลอง และป่าน้ำแม่จัน ท้องที่อำเภอแม่จัน เนื้อที่ ประมาณ ๓๕๓,๗๕๐ ไร่

-ป่าห้วยแดง ป่าห้วยป่าตาล และป่าห้วยไคร้ ท้องที่อำเภอเทิง เนื้อที่ ประมาณ ๑๓๓,๗๐๐ ไร่

-ป่าน้ำม้า และป่าน้ำช้าง ท้องที่อำเภอเชียงของ เนื้อที่ประมาณ ๕๕,๖๒๕ ไร่

-ป่าห้วยงาวฝั่งซ้าย ท้องที่อำเภอเทิง เนื้อที่ประมาณ ๑๐๖,๒๕๐ ไร่

-ป่าดอยมอนเม้า ป่าดอยมอนหินขาว ท้องที่อำเภอเทิง เนื้อที่ประมาณ ๕,๐๐๐ ไร่

๓. พื้นที่ป่าไม้นอกเขตป่าสงวน ๗๕๖,๕๙ ตารางกิโลเมตร

๔. พื้นที่ทำการปลูกป่า ๑๐.๖๔ ตารางกิโลเมตร

๕. โครงการปลูกป่าปี ๒๕๒๔

-โครงการปลูกไม้โตเร็วโดยไปใช้กล้าไม้ ๒๐๐,๐๐๐ กล้า

-โครงการปลูกป่าแบบประชาอาสา ๖๖.๕๔๕ ต้น

-โครงการปลูกป่าอื่น ๆ ยังอยู่ขั้นทดลอง

๕.๒ แร่ธาตุ จังหวัดเชียงรายมีแหล่งแร่ที่สำคัญอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ดังนี้

-อำเภอเมืองเชียงราย มีแร่ดีบุก ฟลูออไรท์ พลวง เฟลสปาร์ กาลีนา แบไรท์ และมังกานีส

-อำเภอแม่สรวย มีแร่ดีบุก มังกานีส พลวง ฟลูออไรท์ ซีไรท์ แกรไฟท์ ตะกั่ว สังกะสี หินปูนเพื่อทำปูนขาว ลิกไนท์

–อำเภอเวียงป่าเป้า มีแร่ดีบุก ซีไลท์ พลวง วุลแฟรม ดินขาว แร่ทองคำ และลิกไนท์

–อำเภอแม่จัน มีแร่ทองคำ มังกานีส พลวง ดีบุก หินนาคกระสวย และดินขาว

–อำเภอเทิง มีแร่ดีบุก ซีไลท์ พลวง ทองแดง ตะกั่ว ฟลูออไรท์ ไฟโรพิลไลท์ เฟลสปาร์ และมังกานีส

–อำเภอเชียงของ มีแร่ดีบุก ไฟโรพิลท์ พลวง ทองแดง ตะกั่ว สังกะสี ฟลูออไรท์ และดินขาว

–อำเภอพาน มีแร่ พลวง มังกานีส ฟลูออไรท์ ดีบุก และลิกไนท์

–อำเภอป่าแดด มีแร่พลวง แบไรท์ แคนไซท์ ทองแดง ทองคำ มังกานีส และตะกั่ว

–อำเภอเชียงแสน มีแร่ เกาลิน พลวง เงิน และดินขาว

–อำเภอแม่สาย มีแร่ดีบุก ซีไลท์ รัตนชาติ และหินปูนเพื่อทำปูนขาว

–อำเภอเวียงชัย มีแร่ซีไลท์ ดีบุก และลิกไนท์

สถิติแร่ผลิตได้ และมูลค่าที่จำหน่ายตามปีงบประมาณ

ชนิดแร่	ปีงบประมาณ ๒๕๒๔ ตค. ๒๓ – กย. ๒๔ (ตัน)	คิดเป็นมูลค่าแร่ (บาท)
ดีบุก	๘๔.๙๖	๒๙,๖๑๕,๗๘๑.๖๐
ซีไลท์	๖๒.๔๔	๑๒,๔๗๔,๔๘๕.๐๗
ฟลูออไรท์	๔,๖๘๕.–	๖,๗๐๘,๙๒๐.–
ไพโรฟิลไลท์	๑๕๐.–	๓๐,๐๐๐.–
ดินขาว	๑๙๐.–	๑๓๓,๐๐๐.–
มังกานีส	๒๘๐.–	๒๘๓,๓๖๐.–

๖. การอุตสาหกรรม

การอุตสาหกรรมในจังหวัดเชียงราย เท่าที่ปรากฏในขณะนี้ พอจำแนกได้ดังนี้ คือ

ก. โรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการแล้ว

ลำดับที่	ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน (โรง)
๑.	โรงงานบ่มใบยาสูบ	๕๗
๒.	โรงงานบ่มใบชา	๖
๓.	โรงงานกระเทาะเปลือกเมล็ดพืช	๔
๔.	โรงงานอัดปอ	๑
๕.	โรงงานหีบและอัดฝ้าย	๑
๖.	โรงงานโม่ บด ย่อยหิน	๓
๗.	โรงงานดูดทราย	๓
๘.	โรงงานทำไอศกรีม	๔
๙.	โรงงานทำอาหารสำเร็จรูป อาหารกระป๋อง	๑
๑๐.	โรงงานนึ่งปลาทู	๒
๑๑.	โรงงานสีข้าว	
	–โรงงานสีข้าวขนาดเล็ก (๑–๒ เกวียน)	๘๑
	–โรงงานสีข้าวขนาดกลาง (๓–๑๕ เกวียน)	๖๕๕
	–โรงงานสีข้าวขนาดใหญ่ (๑๖ เกวียนขึ้นไป)	๕๑
๑๒.	โรงงานทำแป้งข้าวเหนียว–จ้าว	๒
๑๓.	โรงงานทำมันเส้น–มันเม็ด	๑๐
๑๔.	โรงงานทำขนมปัง–ขนมเค้ก	๓
๑๕.	โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว	๑๑
๑๖.	โรงงานทำน้ำตาลทรายแดง–ก้อน	๑
๑๗.	โรงงานทำน้ำแข็ง	๕
๑๘.	โรงงานทำพลาสติค แท่ง ก้อน	๑

ลำดับที่	ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน (โรง)
๑๙.	โรงงานอบและอัดพืช	๑
๒๐.	โรงงานกลึง เชื่อม ชุบโลหะ	๔
๒๑.	โรงงานต้มกลั่นสุรา	๑
๒๒.	โรงงานแปรรูปไม้ ไส เซาะร่อง อบไม้	๓
๒๓.	โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการผลิตภัณฑ์จากไม้ ทำเครื่องใช้	๑
๒๔.	โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับการพิมพ์	๗
๒๕.	โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับยา	๓
๒๖.	โรงงานบดเปลือกไม้	๑
๒๗.	โรงงานหล่อดอกยาง	๑
๒๘.	โรงงานทำอิฐดินเผา	๔
๒๙.	โรงงานทำท่อคอนกรีตและซีเมนต์บล๊อค	๕
๓๐.	โรงงานถลุงแร่	๑
๓๑.	โรงงานทำประตู-หน้าต่างเหล๊ก	๗
๓๒.	โรงงานซ่อมเครื่องยนต์	๒๐
๓๓.	โรงงานผลิตอุปกรณ์ของเครื่องจักร ที่ใช้ในการกสิกรรม	๔
๓๔.	โรงงานทำโครงหลังคารถยนต์	๒
๓๕.	โรงงานซ่อมรถจักรยานยนต์	๑
๓๖.	โรงงานเจียรนัยพลอย	๒
๓๗.	โรงงานห้องเย็น	๕
๓๘.	โรงงานซ่อมยานที่ขับเคลื่อนด้วยเครื่องยนต์ จักรยานยนต์	๖
๓๙.	โรงงานซ่อม เคาะ พ่นสีรถ	๗

ข. โรงงานอุตสาหกรรมที่กำลังยื่นเรื่องราวขออนุญาตดำเนินการ

ลำดับที่	ประเภทโรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน (โรง)
๑.	โรงสีข้าว	๕๒
๒.	โรงงานทำมันเส้น	๖
๓.	โรงบดเปลือกไม้ทำผงธูป	๑
๔.	โรงงานซ่อมรถยนต์	๒
๕.	โรงงานทำปุ๋ย	๑
๖.	โรงงานแป้งข้าวจ้าว	๑
๗.	โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว	๑
๘.	โรงงานทำขนมจีน	๑
๙.	โรงงานทำข้าวเกรียบกุ้ง	๑
๑๐.	โรงงานกระเทาะเปลือกข้าวเหนียว	๑
๑๑.	โรงงานทำไอศกรีม	๑

บทที่ ๒

ก. ประวัติความเป็นมาและเหตุการณ์สำคัญ

๑. สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา

ครั้นพ่อขุนเมงราย ประสูติแล้ว และเมื่อเจริญพระชันษาได้ ๒๑ พรรษา ได้เสวยราชย์ครอบครองสมบัติ ที่เมืองหิรัญนครเงินยาง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๒ พระองค์ให้เจ้าพระยามหานครทั้งหลายไปถวายบังคม หากเจ้าเมืองขัดขืนก็แต่งตั้งกองทัพออกไปปราบปราม ตีได้เมืองมอบ เมืองไร เมืองเชียงคำ แล้วปลดเจ้าผู้ครองนครเหล่านั้น แต่งตั้งขุนนางของพระองค์ครองเมืองนั้นแทน ต่อมาหัวเมืองทั้งหลาย เช่น เมืองเชียงช้าง เป็นต้น ก็พากันมาอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้น เพราะเกรงเดชานุภาพ ของพ่อขุนเมงราย

เมื่อพ่อขุนเมงรายได้ทรงรอบรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือในอาณาเขตรอบ ๆ ได้แล้ว จึงดำริจะทรงกรีฑาทัพไปแสดงฝีมือในด้านการยุทธต่อหัวเมืองฝ่ายใต้ลงมา จึงไปรวมพล ณ เมืองลาวกู่เต้า เผอิญช้างมงคล (ช้างพระที่นั่ง) ของพระองค์ได้พลัดหายไป พ่อขุนเมงรายจึงเสด็จติดตามรอยช้างไปจนถึงดอยจอมทอง ริมแม่น้ำกก เห็นภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์เป็นชัยภูมิที่ดี จึงให้สร้างเมืองใหม่ขึ้น โดยก่อปราการโอบเอาดอยจอมทองไว้ในท่ามกลางขนานนามเมืองว่า "เมืองเชียงราย" ใน พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้วพ่อขุนเมงรายก็อพยพจากเมืองหิรัญนครเงินยางมาประทับอยู่ ณ เมืองเชียงราย ต่อมาอีก ๓ ปี พ่อขุนเมงรายก็ไปตั้งเมืองใหญ่ขึ้นอีกเมืองหนึ่ง ณ ตำบลเมืองฝาง (เมืองไชยปราการเดิม) ต่อจากนั้นอีกหนึ่งปีก็ยกกองทัพไปตีเมืองผาแดงเชียงของ เมื่อได้เมืองผาแดงเชียงของแล้ว กลับมาประทับ ณ เมืองฝางอีกประมาณ ๖ ปี จึงได้ยกกองทัพไปตีเมืองเชิงแล้วก็ทรงกลับมาประทับเมืองฝางตามเดิม พ่อขุนเมงรายมีพระโอรส ๓ องค์ คือ ๑. เจ้าเครื่อง ๒. เจ้าราชบุตรคราม ๓. เจ้าราชบุตรเครือ

เมืองฝางที่พ่อขุนเมงรายประทับอยู่ติดกับแว่นแคว้นลานนา พ่อค้าวาณิชย์ชาวเมืองหริภุญไชย ไปมาค้าขายที่เมืองฝาง พ่อขุนเมงรายทราบว่าเมืองหริภุญไชยเป็นเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์

ก็อยากได้ไว้ในอำนาจ ก็ทรงแต่งตั้งให้อ้ายฟ้า เข้าไปเป็นไส้ศึกอยู่ในเมืองหริภุญไชยในปี พ.ศ. ๑๘๑๘ และใน พ.ศ. ๑๘๒๔ พ่อขุนเมงรายก็ยกกองทัพมาตีเอาหริภุญไชยได้ จึงให้พระราชโอรสองค์ใหญ่ คือขุนเครื่องไปครองเมืองเชียงราย ขุนเครื่องหลงเชื่อถ้อยคำ ขุนใสเรืองคิดการกบฏ พ่อขุนเมงรายจึงให้อ้ายเผียนไปซุ่มดักยิงด้วยหน้าไม้ปืนยา (หน้าไม้อาบยาพิษ) ถูกขุนเครื่องตายแล้วใส่สถาปนาเจ้าราชบุตรคราม โอรสองค์ที่ ๒ สืบราชสมบัติเมืองเชียงรายแทน

ใน พ.ศ. ๑๘๑๙ พ่อขุนเมงรายได้ยกกองทัพมาติดเมืองพะเยา พระยางำเมืองเห็นว่าจะสู้ด้วยกำลังไม่ได้ จึงยกกองทัพออกไปรับปลายแดน ต้อนรับด้วยไมตรี แล้วยกตำบลบ้านปากน้ำให้แก่พ่อขุนเมงราย ซึ่งพระองค์ก็ทรงรับปฏิญญาณเป็นมิตร ต่อมาอีก ๔ ปี พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนเมงราย พระยางำเมือง ได้ทรงกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อกัน โดยทรงเอาโลหิตที่นิ้วพระหัตถ์ผสมกับน้ำสัตย์ เสวยทั้ง ๓ พระองค์ สัญญาว่าจะไม่เบียดเบียนกันตลอดชีวิต

ในปี พ.ศ. ๑๘๒๙ พ่อขุนเมงรายทรงสร้างเมืองใหม่ชื่อ เวียงกุมกาม (ในท้องที่ อ. สารภี จ. เชียงใหม่) เป็นที่ประทับและในปีนั้นได้ยกกองทัพไปตีเมืองหงสาวดี พวกมอญยอมอ่อนน้อนโดยดี ได้เครื่องราชบรรณาการและราชธิดามอญมาเป็นบาทบริจาริกา ในปี พ.ศ. ๑๘๓๒ ได้ยกกองทัพไปตีเมืองพุกามของพม่าได้สำเร็จ ได้พาเอาช่างฝีมือพม่ามาทำงานที่อาณาจักรลานนาไทยหลายสาขา ในปี พ.ศ. ๑๘๓๔ ได้พิจารณาสร้างเมืองใหม่ ณ บริเวณเชิงดอยสุเทพ โดยมีพ่อขุนรามคำแหง และพระยางำเมือง ช่วยวางผังเมืองให้สร้างเมืองเสร็จในปี พ.ศ. ๑๘๓๙ โดยขนานนามว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" แล้วทรงทำพิธีปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เมงราย และสถาปนาอาณาจักรลานนาไทย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๐ พ่อขุนเมงรายมหาราชได้เสด็จประพาสตลาดในเมืองเชียงใหม่ ถูกอสนีบาต (ฟ้าผ่า) สวรรคตลง

พระยาไชยสงคราม (เดิมชื่อเจ้าราชบุตรครามได้รับสถาปนาเป็นพระยาไชยสงคราม) เนื่องจากอาสาพระบิดายกทัพไปรบกับกองทัพของพระยาเบิก เจ้าเมืองเขลางค์ จนมีชัยชนะ เมื่อได้จัดการถวายพระเพลิงพระศพพ่อขุนเมงรายมหาราชแล้ว ได้สถาปนาให้พระยาแสนภูราชโอรสองค์ใหญ่พระชนมายุ ๔๑ พรรษา ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๑๘๖๑ ส่วน

พระยาไชยสงคราม กลับไปประทับที่เมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๘๗๐ พระยาไชยสงครามสวรรคต พระยาแสนภู จึงให้เจ้าคำฟู โอรสองค์ใหญ่ครองเมืองเชียงใหม่ส่วนพระองค์กลับไปครองเมืองเชียงราย พ.ศ. ๑๘๗๑ พระยาแสนภู มีพระประสงค์จะสร้างนครอยู่ใหม่ ต้องการชัยภูมิที่ดี จึงให้เสนาอำมาตย์ไปตรวจตราสถานที่ จึงได้เมืองเก่ารอบริมแม่น้ำโขง อันเป็นบริเวณเมืองโบราณของเมืองไชยบุรี จึงได้สร้างเมืองขึ้น ณ สถานที่นั้น โดยเอาแม่น้ำโขงเป็นคูปราการด้านตะวันออกอีก ๓ ด้าน ให้ขุดคูโอบรอบนครไว้ ทำพิธีฝังหลักเมืองเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ หรือเดือน ๗ เหนือ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๑๘๗๑ และขนานนามเมืองใหม่ว่า "หิรัญนครชัยบุรีศรีเชียงแสน" ปัจจุบันนี้เรียกว่าเชียงแสน หรือเวียงเก่า

๒. สมัยกรุงศรีอยุธยา

กษัตริย์ราชวงศ์เมงราย ได้ครอบครองราชสมบัติเมืองเชียงแสนสืบ ๆ มา จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๙๐๘ มีพวกฮ่อมารบกวนแต่ก็ถูกตีแตกพ่ายไป พระเจ้าสามฝั่งแกน เจ้านครเชียงใหม่ได้ตั้งให้เจ้าขุนแสน ลูกพระยาวังพร้าวไปครองเมืองเชียงแสน สถาปนาให้เป็น "พระยาสุวรรณคำล้านนาไชยสงคราม" ต่อมาสมัยพระยากมลเป็นเจ้าเมืองเชียงแสน ซึ่งขณะเดียวกันกับพระเจ้าเมกุฏิราช ครองเมืองเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ เชียงใหม่ เชียงราย และเชียงแสนตลอดจนหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้ตกลงเป็นของยินนอง (บุเรงนอง) เจ้ากรุงหงสาวดีและตกอยู่ในความปกครองพม่านับตั้งแต่นั้นมา

๓. สมัยกรุงธนบุรี

พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ยกกองทัพมาปราบปรามขับไล่พม่าทางหัวเมืองฝ่ายเหนือแต่ก็ไม่สำเร็จเด็ดขาด ในราว พ.ศ. ๒๓๔๗ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรีกรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช ยกกองทัพขึ้นไปขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนได้สำเร็จ และให้เผาเมืองเชียงแสนเสียสิ้นกวาดต้อนผู้คนพลเมืองประมาณ ๒๓,๐๐๐ ครอบครัวแบ่งเป็น ๕ ส่วน แต่ละส่วนให้ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ ลำปาง น่าน เวียงจันทน์ และอีกส่วนหนึ่งลงมายังกรุงเทพฯ แล้วโปรดให้ตั้งอยู่ที่สระบุรี ราชบุรี

๔. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. ๒๔๑๒ ในสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชกาลที่ ๕ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์นครเชียงใหม่ มีใบบอกข้อราชการไปยังกรุงเทพฯ ว่า พม่า ลื้อ เขิน จากเมืองเชียงตุง ๓๘๑ คน ยกครอบครัวมาอยู่เมืองเชียงแสน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตอบไปให้เจ้าอุปราชว่า ให้จัดการแต่งคนไปว่ากล่าวให้พวกพม่า ลื้อ เขิน เหล่านั้นถอยออกไปจากราชอาณาเขตไทยเสีย แต่ก็ไม่เป็นผลเพราะพวกนั้นไม่ยอมออกไป พ.ศ. ๒๔๑๗ เจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าครองนครเชียงใหม่ เกณฑ์ไพร่พลจากเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน จำนวนทั้งสิ้น ๔,๕๐๐ คน ยกออกจากเมืองเชียงใหม่ไปเชียงรายและเชียงแสนไล่ต้อนพวกพม่า ลื้อ เขิน เหล่านั้นออกจากเชียงแสน ตั้งแต่นั้นมา เชียงแสนก็เป็นเมืองร้าง รัชกาลที่ ๕ จึงได้โปรดให้เจ้าอินต๊ะ บุตรเจ้าบุญมา (เจ้าบุญมาเป็นน้องเจ้ากาวิละ เจ้าครองนครเชียงใหม่) เจ้าผู้ครองนครลำพูนเป็นหัวหน้านำราษฎรเมืองลำพูน เชียงใหม่ ประมาณ ๔,๕๐๐ ครอบครัว ไปหักร้างถางพงที่เมืองเชียงแสนเดิม เพื่อให้เป็นเมืองใหม่

เจ้าอินต๊ะ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาราชเดชดำรง ตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน เจ้าเมืองหัวเมืองฝ่ายเหนือมี ๕ ชื่อ ประจำเมืองต่าง ๆ คือ

พระยาประเทศอุดรทิศ	เจ้าเมืองพะเยา
พระยามหิทธิวงศา	เจ้าเมืองฝาง
พระยารัตนาเขตต์	เจ้าเมืองเชียงราย
พระยาราชเดชดำรง	เจ้าเมืองเชียงแสน
พระยาจิตวงศ์วรยรังษี	เจ้าเมืองเชียงของ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสหเทพ (เสง วิริยศิริ) จัดการปกครองมณฑลพายัพชั้นใน พระยาศรีสหเทพ จึงร่างข้อบังคับสำหรับที่ว่าการเมืองเรียกว่า "เค้าสนามหลวง" คือจัดให้มี กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แต่ละแคว้นขึ้นกับเมืองเรียกว่า "เจ้าเมือง" เมืองขึ้นกับบริเวณเรียกว่า "ข้าหลวงบริเวณ" ข้าหลวงบริเวณขึ้นกับ "เค้าสนามหลวง" จัดการเก็บเงินรัชชูปการเรียกว่า "ค่าแรงแทนเกณฑ์" คนหนึ่งปีละ ๔ รูปี

(ต่อมาเรียก ๔ บาท) ในที่สุดวิธีการนี้ได้จัดทำขึ้นเป็นพระราชบัญญัติเรียกว่า "พระราชบัญญัติตั้งมณฑลพายัพ" ตั้งนครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑล

เมืองเชียงแสน สมัยนี้ขึ้นต่อกระทรวงกลาโหม และต่อมา เมื่อประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๒๕๗ จึงมาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๒๔๐ พระอาราชดำรงถึงแก่กรรมต่อมาเกิดมีพวกไทยใหญ่รวมกันเป็นโจรเข้าปล้นเมือง บุตรพระยาราชเดชดำรงกับญาติและไพร่พลช่วยกันต่อสู้ชนะและปราบปรามได้สำเร็จ

พ.ศ. ๒๔๔๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายไชยวงศ์ บุตรพระยาราชเดชดำรงเป็นพระราชเดชดำรง สืบสกุลแทนบิดา และต่อมาย้ายที่ทำการมาตั้งที่ตำบลกาสา ตั้งเป็นอำเภอบึ พ.ศ. ๒๔๔๒ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่จัน ส่วนเมืองเชียงแสนเดิมให้เป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงซึ่งในสมัยต่อมาก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเชียงแสน พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายคำหมื่น บุตรพระราชเดชดำรง (เจ้าอินต๊ะ) เป็นพระยาราชบุตร ขึ้นกับเมืองเชียงรายในสมัยนั้นเจ้าพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ (ไชย กัลยาณมิตร) เป็นเสนาบดีและองค์มนตรีสมุหเทศาภิบาลพายัพประจำมณฑลพายัพ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๓ หรือ ร.ศ. ๑๒๙ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกเมืองเชียงราย ขึ้นเป็นเมืองเชียงราย อันรวมอยู่ในมณฑลพายัพ ฯ

การจัดรูปการปกครองเมืองตามระบอบมณฑลเทศาภิบาล

หลังจากจัดหน่วยราชบริการบริหารส่วนกลาง โดยมีกระทรวงมหาดไทย ในฐานะเป็นส่วนราชการที่เป็นศูนย์กลางอำนวยการปกครองประเทศและควบคุมหัวเมือง ทั่วประเทศแล้วจัดระเบียบการปกครองต่อมาก็มีการจัดตั้งหน่วยราชการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งมีสภาพและฐานะเป็นตัวแทนหรือหน่วยงานประจำท้องที่ของกระทรวงมหาดไทยขึ้น อันได้แก่ การจัดรูปการปกครองแบบเทศาภิบาล ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบการปกครองอันสำคัญยิ่งที่สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชนุภาพ ทรงนำมาใช้ปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาคในสมัยนั้น การปกครองแบบเทศาภิบาล เป็นระบบการปกครองส่วนภูมิภาคชนิดหนึ่งที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการในท้องที่ต่าง ๆ ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาล เป็นระบอบการ

ปกครองที่รวมอำนาจเข้ามาไว้ในส่วนกลางอย่างมีระเบียบเรียบร้อยและเปลี่ยนระบบการปกครองจากประเพณีปกครองดั้งเดิมของไทย คือ ระบบกินเมือง ให้หมดไป

การปกครองหัวเมืองก่อนวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๕ นั้น อำนาจปกครองบังคับบัญชามีความหมายแตกต่างกันออกไปตามความใกล้ไกลของท้องถิ่น หัวเมืองหรือประเทศราชยิ่งไกลไปจากกรุงเทพ ฯ เท่าใดก็ยิ่งมีอิสระในการปกครองเองมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากทางคมนาคมไปมาหาสู่ลำบาก หัวเมืองที่รัฐบาลปกครองบัญคับบัญชาได้โดยตรงก็มีแต่หัวเมืองจัตวาใกล้ ๆ ส่วนหัวเมืองอื่น ๆ มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครองแบบกินเมืองและมีอำนาจอย่างกว้างขวางในสมัยที่สมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพดำรงตำแห่งเสนาบดี พระองค์ได้จัดให้อำนาจการปกครองเข้ามารวมอยู่ยังจุดเดียวกัน โดยการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครองบัญคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวงซึ่งหมายความว่า รัฐบาลมิให้การบังคับบัญชาหัวเมืองไปอยู่ที่เจ้าเมือง ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลเริ่มจัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ จึงสำเร็จและเพื่อความเข้าใจเรื่องนี้เสียก่อนในเบื้องต้น จึงจะขอนำคำจำกัดความของ "การเทศาภิบาล" ซึ่งพระยาราชเสนา (ศิริ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยตีพิมพ์ไว้ ซึ่งมีความว่า

"การเทศาภิบาล คือ การปกครองโดยลักษณะที่จัดให้มีหน่วยบริหารราชการอันประกอบด้วยตำแหน่งราชการต่างพระเนตรพระกรรณของหระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นที่ไว้วางใจของรัฐบาลของพระองค์ รับแบ่งภาระของรัฐบาลกลาง ซึ่งประจำอยู่แต่ในราชธานีนั้นออกไปดำเนินการในส่วนภูมิภาคเป็นสื่อกลางระหว่างประชากรของประเทศ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากรัฐบาลที่อยู่ในภรกณีให้ได้ใกลชิดกับอาณาประชากร เพื่อให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขและความเจริญทั่วถึงกัน โดยมีระเบียบแบบแผนอันเป็นคุณประโยชน์แก่ราชประเทศชาติด้วย ฯลฯ จึงแบ่งเขตการปกครองโดยขนาดลดหลั่นกันเป็นขั้นอันดับกันดังนี้ คือ ส่วนใหญ่เป็นมณฑลรองถัดไปเป็นเมือง คือ จังหวัดรองไปอีกเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน จัดแบ่งหน้าที่ราชการเป็นส่วนสัดแผนกงานให้สอดคล้องกับทำนองการของกระทรรง ทบวงกรมของราชธานี และและจัดสรรข้าราชการที่มีความรู้สติปัญญา ความประพฤติดี ให้ไปประจำทำงานตามตำแหน่ง

หน้าที่มิให้มีการก้าวก่ายสับสนดังที่เป็นมาแต่ก่อน เพื่อนำมาซึ่งความเจริญเรียบร้อยและรวดเร็วแก่ราชการและกิจธุระของประชาชน ซึ่งต้องอาศัยทางราชการเป็นที่พึ่งด้วย"

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้น ควรทำความเข้าใจบางประการเกี่ยวกับการจัดระเบียบการปกครองแบบเทศาภิบาล ดังนี้

การเทศาภิบาล นั้น หมายความรวมว่า เป็น "ระบบ" การปกครองอาณาเขตชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า "การปกครองส่วนภูมิภาค" ส่วน มณฑลเทศาภิบาลนั้น คือ ส่วนหนึ่งของการปกครองชนิดนี้ และยังหมายความอีกว่า ระบบเทศภิบาลเป็นระบบที่รัฐบาลกลางจัดส่งข้าราชการส่วนกลางไปบริหารราชการในท้องที่ต่าง ๆ แทนที่ส่วนภูมิภาคจะจัดการปกครองกันเองเช่นที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม อันเป็นระบบกินเมือง ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลจึงเป็นระบบการปกครองซึ่งรวมอำนาจเข้ามาไว้ในส่วนกลาง และริดรอนอำนาจของเจ้าเมืองตามระบบกินเมืองลงอย่างสิ้นเชิง

นอนจากนี้ มีข้อที่ควรทำความเข้าใจอีกปาะการหนึ่ง คือ ก่อนการจัดระเบียบการปกครองแบบเทศาภิบาลนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนปฏิรูปการปกครองก็มีการรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลเหมือนกันแต่มณฑลสมัยนั้นหาใช้มณฑลเทศาภิบาลไม่ ดังอธิบายโดยย่อดังนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช ทรงพระราชดำริจะจัดการปกครองพระราชอาณาเขตให้มั่นคงและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงเห็นว่าหัวเมืองอันมีมาแต่เดิมแยกกันขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยบ้าง กระทรวงกลาโหมบ้าง และกรมท่าบ้าง การบังคับบัญชาหัวเมืองในสมัยนั้นแยกกันอยู่ถึง ๓ แห่ง ยากที่จะจัดระเบียบปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเหมือนกันได้ทั่วราชอาณาจักร ทรงพระราชดำริว่า ควรจะรวมการบังคับบัญชาหัวเมืองทั้งปวงให้ขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว จึงได้มีพระบรมราชโองการแบ่งหน้าที่ระหว่างกระทรวงกลาโหมเสียใหม่ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ เมื่อได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยปกครองหัวเมืองทั้งปวงแล้ว จึงได้รวบรวมหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลมีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้ปกครอง การจัดตั้งมณฑลในครั้งนั้นมีอยู่ทั้งสิ้น ๖ มณฑล คือ มณฑลลาวเฉียงหรือมณฑนพายัพ มณฑลลาวพวนหรือมณฑลอุดร มณฑลลาวกาวหรือมณฑลอีสาน มณฑลเขมรหรือมณฑลบูรพาและมณฑลนครราชสีมา ส่วนหัวเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตก บัญชาการอยู่ที่เมืองภูเก็ต

การจัดรวบรวมหัวเมืองเข้าเป็น ๖ มณฑลดังกล่าวนี้ ยังมิได้มีฐานะเหมือนมณฑลเทศาภิบาล การจัดระบบการปกครองมณฑลเทศาภิบาลได้เริ่มอย่างแท้จริงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นต้นมา และก็มิได้ดำเนินการจัดตั้งพร้อมกันทีเดียวทั่วราชอาณาจักร แต่ก็ได้จัดตั้งเป็นลำดับดังนี้

พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นปีแรกที่ได้วางแผนงานจัดระเบียบการบริหารมณฑลแบบใหม่เสร็จ กระทรวงมหาดไทยได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ๓ มณฑล คือ มณฑลพิษณุโลก มณฑลปราจีน มณฑลราชบุรี ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากสภาพมณฑลแบบเก่ามาเป็นแบบใหม่ และในตอนปลายนี้ เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้โอนหัวเมืองทั้งปวงซึ่งเคยขึ้นอยู่ในกระทรวงกลาโหมและกระทรวงการต่างประเทศมาขึ้นอยู่ในกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียวแล้ว จึงได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลราชบุรีขึ้นอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้รวมหัวเมืองจัดเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๓ มณฑล คือ มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ และมณฑลกรุงเก่า และได้แก้ไขระเบียบการจัดมณฑลฝ่ายทะเลตะวันตก คือ ตั้งเป็นมณฑลภูเก็ต ให้เข้ารูปลักษณะของมณฑลเทศาภิบาลอีกมณฑลหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รวมหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาลขึ้นอีก ๒ มณฑล คือมณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลชุมพร

พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้รวมหัวเมืองมะลายูตะวันออกเป็นมณฑลไทรบุรี และในปีเดียวกันนั้นเอง มณฑลเพชรบูรณ์ตั้งขึ้น พ.ศ. ๒๔๔๒ (ดูการเทศาภิบาล) ร.ศ. ๑๑๘ (๒๐ บทและกฎหมายประจำค่า)

พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนแปลงสภาพของมณฑลเก่าๆ ที่เหลืออยู่อีก ๓ มณฑล คือมณฑลพายัพ มณฑลอุดร และมณฑลอีสาน ให้เป็นมณฑลเทศาภิบาล

พ.ศ. ๒๔๔๗ ยุบมณฑลเพชรบูรณ์ เพราะเห็นว่ามีแต่จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย

พ.ศ. ๒๔๔๙ จัดตั้งมณฑลปัตตานีและมณฑลจันทบุรี มีเมืองจันทบุรี ระยองและตราด

พ.ศ. ๒๔๕๐ ตั้งมณฑลเพชรบูรณ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พ.ศ. ๒๔๕๑ จำนวนมณฑลลดลง เพราะไทยต้องยอมยกมณฑลไทรบุรีให้แก่อังกฤษ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการแก้ไขสัญญาค้าขาย และเพื่อจะกู้ยืมเงินอังกฤษมาสร้างทางรถไฟสายใต้

พ.ศ. ๒๔๕๔ ประกาศยกเมืองเชียงรายเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑลพายัพ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ (รศ. ๑๒๙)

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้แยกมณฑลอีสานออกเป็น ๒ มณฑล มีชื่อใหม่ว่า มณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๔๕๘ จัดตั้งมณฑลมหาราษฎร์ขึ้น โดยแยกออกจากมณฑลพายัพ

การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน

การปรับปรุงระเบียบการปกครองหัวเมือง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น ปรากฏตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จังหวัดมีฐานะเป็นหน่วยบริหารราชการแผ่นดิน มีข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้บริหาร เมื่อก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากจะแบ่งเขตการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอแล้ว ยังแบ่งเขตการปกครองออกเป็นมณฑลอีกด้วย เมื่อได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้ยกเลิกมณฑลเสีย เหตุที่ยกเลิกมณฑลน่าจะเนื่องจาก

๑. การคมนาคมสื่อสารสะดวกและรวดเร็วขึ้นกว่าแต่ก่อน สามารถที่จะสั่งการและตรวจตราสอดส่องได้ทั่วถึง

๒. เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายของประเทศให้น้อยลง

๓. เห็นว่าหน่วยมณฑลซ้อนกับหน่วยจังหวัด จังหวัดรายงานกิจการต่อมณฑล มณฑลรายงานต่อกระทรวงเป็นการชักช้าโดยไม่จำเป็น

๔ รัฐบาลในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ ๆ มีนโยบายที่จะให้อำนาจแก่ส่วนภูมิภาคยิ่งขึ้น และการที่ยุบมณฑลก็เพื่อให้จังหวัดมีอำนาจนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินอีกฉบับหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับจังหวัดมีหลักการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนี้

๑. จังหวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล แต่จังหวัดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ หามีฐานะเป็นนิติบุคคลไม่

๒. อำนาจบริหารในจังหวัด ซึ่งแต่เดิมตกอยู่แก่คณะบุคคล ได้แก่ คณะกรรมการจังหวัดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงมาอยู่กับบุคคลคนเดียว คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด

๓. ในฐานะของคณะกรรมการจังหวัด ซึ่งแต่เดิมเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด ได้กลายเป็นคณะเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัด

ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินตามนัยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๕ ได้จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็น

๑. จังหวัด

๒. อำเภอ

จังหวัดนั้นให้รวมท้องที่หลาย ๆ อำเภอขึ้นเป็นจังหวัด มีฐานะเป็นนิติบุคคลการตั้ง ยุบ และเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัด ให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ และให้มีคณะกรรมการจังหวัดเป็นที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการจังหวัดในการบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดนั้น คณะกรรมการจังหวัดประกอบด้วยปลัดจังหวัดและหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดซึ่งกระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ส่งมาประจำ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการจังหวัดโดยตำแหน่ง และในกรณีที่มีรองผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด ให้รองผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมเป็นคณะกรรมการจังหวัดด้วย

ข. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคของอำเภอ

๑. อำเภอเมืองเชียงราย

๑.๑ ประวัติความเป็นมา

พระยาเมงรายเป็นผู้สร้างเมืองเชียงราย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๕ ตั้งอยู่ ณ ลุ่มแม่น้ำกก มีดอยทองเป็นศูนย์กลางอยู่หัวเมือง มีกำแพงล้อมรอบ พระยาเมงรายเป็นราชโอรสของลาวเมงผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยาง ซึ่งสืบมาจาก ลาวจกราช พระมารดาชื่อ นางอั้วมิ่งจอมเมือง เป็นธิดาท้าวแก่ชาย ผู้ครองเมืองเชียงรุ้ง เมื่อพระยาเมงรายมีพระชนม์ได้ ๒๑ พรรษา จึงได้ครองเมืองหิรัญนครเงินยาง สืบต่อจากพระราชบิดา ซึ่งสวรรคต ต่อมาปีจอจุลศักราช ๖๒๔ ช้างมงคลของพระยาเมงรายเตลิดหนีไป พระยาเมงรายจึงได้ติดตามช้างมาจนถึงดอยทอง ริมฝั่งแม่น้ำกก จึงได้พิจารณาเห็นว่า บริเวณแห่งนี้เป็นชัยภูมิที่ดี จึงได้สร้างเมืองเชียงราย เรียกว่าเมืองเชียงราย และได้ครองราชย์ที่เมืองเชียงรายได้ ๖ ปี ถึงจุลศักราช ๖๓๐ จึงได้ตั้งเมืองฝางแล้วกลับมาปกครองเมืองเชียงรายอีกจนถึงจุลศักราช ๖๔๓ จึงได้ยกทัพไปตีเมือง หิริภุญชัย และไปสร้างเมืองขึ้นอีกหลายเมือง เช่น เมืองชะแว เมืองพร้าว เวียงกุกาม เมืองเชียงใหม่ เมื่อพระยาเมงรายไปครองเมืองหิรภุญชัยแล้วใครจะเป็นผู้ครองเมืองเชียงรายสืบต่อมายังค้นหาหลักฐานไม่พบ ปรากฏต่อมาเพียงว่า ก่อน ร.ศ. ๑๒๙ ยังมีเจ้าผู้ครองเมืองเชียงรายอยู่ถึง ร.ศ. ๑๑๙ มีพระยารัตนาเขตเป็นผู้ช่วยข้าหลวงพิเศษ และเมืองเชียงรายเป็นบริเวณเรียกว่า "บริเวณเมืองเชียงใหม่เหนือ"

ต่อมาเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๙ ได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองพะเยา เวียงป่าเป้า อำเภอแม่ใจอำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ เชียงของ ตั้งเป็นเมืองจัตวา เรียกว่า เมืองเชียงราย อยู่ในมณฑลพายัพ แบ่งเป็น ๑๐ อำเภอดังระบุมาแล้ว และให้พระยาภักดีณรงค์เป็นผู้ว่าราชการเมืองเชียงราย ต่อมาได้จัดตั้งเป็นตำบลและหมู่บ้านให้มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านปกครอง และเมื่อพระยารามราชภักดีมาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด ได้รื้อกำแพงเมืองทำเป็นถนนและสร้างศาลากลางจังหวัด ศาล เรือนจำ สถานีตำรวจ และโรงเรียนขึ้น

ตัวอาคารที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงราย แต่เดิมไม่มีที่ทำการเป็นเอกเทศ ได้ร่วมทำทำงานอยู่ ณ ที่ศาลากลางจังหวัด และบางครั้งได้ย้ายไปทำงานที่วัดพระสิงห์ และสถานีตำรวจ ครั้นต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๖ หลวงเกษมประศาสน์ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเมืองเชียงราย จึงได้จัดซื้อที่ดินจากเอกชนและดำเนินการสร้างตัวอาคารที่ว่าการอำเภอเชียงรายขึ้น โดยจัดซื้อพัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ จากโรงทหาร และจ้างแรงงานทำการก่อสร้างในระหว่างที่ดำเนินการก่อสร้างในระหว่างที่ดำเนินการก่อสร้างอยู่นั้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ หลวงเกษมประศาสน์ ได้ย้ายไปรับราชการยังที่อื่น นายบุญศรี วิญญูรัตน์ มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอเมืองเชียงรายแทน ได้ดำเนินการก่อสร้างตัวอาคารที่ว่าการอำเภอเชียงรายจนสำเร็จเรียบร้อยและเปิดที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงรายมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ จนกรทั่งถึงปัจจุบัน

๑.๒ ภูมิศาสตร์

อำเภอเมืองเชียงรายเป็นที่ราบ ล้อมรอบด้วยภูเขา (เว้นตำบลห้วยชมภู) และมีป่าไม้เบญจพรรณนานาชนิด สูงจากระดับน้ำทะเล ๓๖๙ เมตร (หมุดความสูงอยู่ที่หน้าสถานีตำรวจภูธรภำเภอเมืองเชียงราย)

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตอำเภอแม่จัน
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตอำเขตพาน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเวียงชัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอแม่สรวย และอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเมืองเชียงรายอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร เป็นระยะทางประมาณ ๘๓๐ กิโลเมตร โดยทางหลวงแผ่นดินสายที่ ๑

อำเภอเมืองเชียงราย มีพื้นที่ ๑,๖๒๒.๐๘๒ ตรางกิโลเมตร แบ่งเป็นพื้นที่

๑. ป่าไม้	๕๘๖,๓๖๘	ไร่
๒. ที่ทำนา	๑๒๘,๓๘๐	ไร่
๓. ที่ทำส่วน	๗,๓๕๐	ไร่
๔. อื่น ๆ	๕,๙๑๐	ไร่

ดินฟ้าอากาศ

อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว ประมาณเดือนธันวาคม - มกราคม ในฤดูฝนตกชุกตลอดปี ส่วนใหญ่ฤดูร้อน อากาศไม่ค่อยร้อนจัดนัก

แม่น้ำ

มีแม่น้ำสำคัญสายใหญ่ไหลผ่านอำเภอเมืองเชียงราย รวม ๒ สาย คือ

๑. แม่น้ำกก

ยาวประมาณ ๒๕๐ ก.ม. ต้นน้ำเกิดจากภูเขาในรัฐฉาน สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลผ่านเข้าประเทศไทยที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลผ่านเข้าสู่อำเภอเมืองเชียงราย ที่ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย ไหลออกสู่แม่น้ำจันที่บ้านแม่แพง ตำบลท่าข้าวเปลือกอำเภอแม่จัน แล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บ้านสบกก ตำบนบ้านแซว อำเภอเชียงแสน

๒. แม่น้ำลาว

ยาวประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานางแก้ว เขตอำเภอเวียงป่าเป้า ไหลเข้าสู่เขตอำเภอเมืองเชียงรายที่บ้านห้วยส้าน ตำบลดงมะดะ แล้วไหลบรรจบแม่น้ำกกที่บ้านป่าบง ตำบนรอบเวียง อำเภอเมืองเชียงราย

๑.๓ การปกครอง

เขตอำเภอเมืองเชียงรายแบ่งการปกครองออกเป็น

๑. **การบริหารส่วนภูมิภาค** แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๔ ตำบล ๑๑๙ หมู่บ้าน คือ

๑.๑	ตำบลรอบเวียง	มี ๑๕ หมู่บ้าน
๑.๒	ตำบลบ้านดู่	มี ๑๒ หมู่บ้าน
๑.๓	ตำบลนางแล	มี ๑๕ หมู่บ้าน
๑.๔	ตำบลแม่ข้าวต้ม	มี ๑๑ หมู่บ้าน
๑.๕	ตำบลแม่ยาว	มี ๑๔ หมู่บ้าน
๑.๖	ตำบลสันทราย	มี ๑๖ หมู่บ้าน
๑.๗	ตำป่าก่อดำ	มี ๑๑ หมู่บ้าน

๑.๘	ตำบลบัวสลี	มี ๒๖ หมู่บ้าน
๑.๙	ตำบลห้วยสัก	มี ๑๓ หมู่บ้าน
๑.๑๐	ตำบลดงมะดะ	มี ๒๓ หมู่บ้าน
๑.๑๑	ตำบลแม่กรณ์	มี ๑๙ หมู่บ้าน
๑.๑๒	ตำบลห้วยชมภู	มี ๙ หมู่บ้าน (หมู่บ้านชาวเขา)
๑.๑๓	ตำบลดอยลาน	มี ๘ หมู่บ้าน
๑,๑๔	ตำบลริมกก	มี ๙ หมู่บ้าน

๒. การบริหารส่วนห้องถิ่น แบ่งการปกครองออกเป็น

๒.๑ เทศบาลเมือง ๑ แห่ง คือ เทศบาลเมืองเชียงราย

๒.๒ สุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลแม่ลาว ตำบลดงมะดะ

พลเมือง

อำเภอเมืองเชียงรายมีจำนวนพลเมืองสำรวจครั้งสุดท้ายเดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๒๕ จำนวนทั้งสิ้น ๑๙๗,๑๐๗ คน แยกได้ดังนี้

๑. ในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย	จำนวน	๔๑,๓๔๘	คน
	เป็นชาย	๒๑,๔๘๕	คน
	เป็นหญิง	๑๙,๘๖๓	คน
๒. นอกเทศบาลเมืองเชียงราย	จำนวน	๑๕๕,๗๕๙	คน
	เป็นชาย	๗๘,๖๐๐	คน
	เป็นหญิง	๗๗,๑๕๙	คน

๑.๔ การสาธารณสุข

โรงพยาบาล มี ๒ แห่ง คือ

๑. โรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ (โรงพยาบาลทางราชการ)

๒. โรงพยาบาลโอเวอร์บรุ๊ค (โรงพยาบาลของเอกชน)

สถานีอนามัย มี ๑๕ แห่ง

ศูนย์โภชนาการเด็ก ๒ แห่ง

๑.๕ อาชีพและธุรกิจ

๑. ความชำนาญงานของพลเมือง โดยทั่วไปพลเมืองมีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินชีวิตได้ตามอัตภาพ ส่วนความชำนาญในลักษณะงานแต่ละอย่าง คือ

๑.๑ การเกษตรกรรมที่เป็นหลัก คือการทำนา ทำไร่ อาชีพรองลงมาคือการปลูกยาสูบ ซึ่งทำให้รายได้พลเมืองไม่แพ้การทำนา และการปลูกลิ้นจี่ ปลูกหอม ปลูกกระเทียม ปลูกผัก เป็นอาชีพรองจากยาสูบ

๑.๒ การประมงการขุดบ่อเลี้ยงปลาของอำเภอเมืองเชียงรายส่วนมากทำกันเกือบทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลาที่ทางราชการส่งเสริม เช่น ปลานิล ปลาใน อำเภอเมืองเชียงรายมีผู้ประกอบอาชีพนี้จำนวน ๗๙๘ ราย รวม ๙๐๔ บ่อ จำนวนเนื้อที่ประมาณ ๒๗๐,๔๑๒ ตารางเมตร

๑.๓ การอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญคือ โรงสีข้าว ส่วนการอุตสาหกรรมในครอบครัวมีเพียงส่วนน้อย เช่นการทอเสื่อกก การทอผ้าไหม โรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอเมืองเชียงราย มี

– โรงสีข้าวขนาดผลิตวันละ ๒๕–๑๐๐ เกวียน	มี	๑๑	โรง
– โรงสีข้าวขนาดผลิตต่ำกว่าวันละ ๒๕ เกวียน	มี	๓๕๒	โรง
– สถานีบ่มใบยาของเอกชน	มี	๗	โรง
– เตาบ่มของชาวไร่บ่มเอง	มี	๓๐๙	โรง
– โรงน้ำแข็ง	มี	๒	โรง
– โรงเลื่อยจักร	มี	๑	โรง
– โรงงานแปรรูปไม้ด้วยแรงคน	มี	๓	โรง
– โรงงานแปรรูปไม้ด้วยแรงคนเพื่อประดิษฐ์	มี	๓	โรง
– โรงค้าไม้แปรรูป	มี	๔	โรง
– ร้านค้าสิ่งประดิษฐ์	มี	๑๗	โรง
– โรงต้มกลั่นสุรา	มี	๑	โรง

๑.๖ การศึกษาและศาสนา

โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา มี ๗ โรง คือ

๑.	โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม (มัธยมแบบผสม)	มัธยมศึกษา
๒.	โรงเรียนดำรงค์ราษฎร์สงเคราะห์	,,
๓.	โรงเรียนบ้านสันโค้งเชียงรายจรูญราษฎร์	ประถมศึกษา
๔.	โรงเรียนดงมะดะวิทยาคม	มัธยมศึกษา
๕.	โรงเรียนอนุบาลเชียงราย	อุนบาล
๖.	โรงเรียนห้วยสักวิทยาคม	มัธยมศึกษา
๗.	โรงเรียนเม็งรายวิทยาคม	,,

วิทยาลัย มี ๑ แห่ง

วิทยาครูเชียงราย ๑ แห่ง

วิทยาลัยอาชีวศึกษา มี ๓ แห่ง

- วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิคเชียงราย
- วิทยาลัยอาชีวศึกษา อำเภอเชียงของ
- วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงราย

โรงเรียน

– โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด	มี ๑๐๔ โรง
– โรงเรียนราษฎร์	มี ๗ โรง
– โรงเรียนเทศบาล	มี ๕ โรง

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอื่นมีบ้าง เช่น ศาสนาคริสต์ อิสลาม

– วัดพุทธ	มี ๑๒๐ วัด
– สำนักสงฆ์	มี ๕๐ สำนัก
– โบสถ์คริสต์จักร	มี ๒๐ แห่ง
– ศาลเจ้า	มี ๒ แห่ง
– มัสยิด	มี ๑ แห่ง

๑.๗ การสาธารณูปโภค

มีไฟฟ้า ประปาใช้บางตำบล

๑.๘ การสหกรณ์

มีอยู่ ๔ ประเภท คือ

๑.๘.๑. สหกรณ์การเกษตร เช่น สหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร

๑.๘.๒. สหกรณ์ออมทรัพย์

๑.๘.๓. สหกรณ์ร้านค้า

๑.๘.๔. สหกรณ์ธุรกิจ เช่น การเดินรถ

๑.๙ การคลัง

เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๔๐,๘๑๖,๕๓๒.๒๘ บาท

เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๑,๐๐๒,๑๕๘ บาท

๑.๑๐ การรักษาความสงบและความปลอดภัย

๑,๑๐.๑ สถานีตำรวจภูธรอำเภอ ๑ แห่ง

๑.๑๐.๒ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

(๑) ฆ่าคนตาย

(๒) ปล้นทรัพย์

(๓) คดีธรรมดา

๑.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑. พระยารัตนาเขตต์ (เจ้าน้อยเมืองไชย) (พ.ศ. ๒๔๔๓–๒๔๔๘)

๒. ขุนประสิทธิ์อักษร (พ.ศ. ๒๔๔๘–๒๔๕๐)

๓. ขุนพิทักษ์นันทเขตต์ (พ.ศ. ๒๔๕๐–๒๔๕๓)

๔. พระนิกรประชาเขตต์ (เยื้อน รามบุตร์ (พ.ศ. ๒๔๕๓–๒๔๖๐)

๕. พระศุภการกำจร (คลาย รักษคมนา) (พ.ศ. ๒๔๖๑–๒๔๖๔)

๖. นายวุฒิ องค์สิงห์ (พ.ศ. ๒๔๖๘–๒๔๖๙)

๗. หลวงอนุการนพกิจ (รั้ง สุรัจสวัสดิ์)	(พ.ศ. ๒๔๗๐–๒๔๗๒)
๘. นายชื่น ไชยศิริ	(พ.ศ. ๒๔๗๒–๒๔๗๓)
๙. หลวงปราณีนรากร (กรี มังตรีสรรค์)	(พ.ศ. ๒๔๗๓–๒๔๗๗)
๑๐. หลวงเกษมประศาสตร์	(พ.ศ. ๒๔๗๗–๒๔๗๘)
๑๑. นายบุญศรี บุลยรัตน์	(พ.ศ. ๒๔๗๘–๒๔๘๐)
๑๒. นายสุวรรณ โรจนวิภาค	(พ.ศ. ๒๔๘๐–๒๔๘๑)
๑๓. นายมานิต ปุรณพรรค์	(พ.ศ. ๒๔๘๑–๒๔๘๗)
๑๔. ขุนบริรักษ์เกษมราษฎร์	(พ.ศ. ๒๔๘๗–๒๔๘๙)
๑๕. นายอุทิศ เวทศักดิ์	(พ.ศ. ๒๔๘๙–๒๔๙๐)
๑๖. นายภักดี สุนทรางกูร	(พ.ศ. ๒๔๙๓–๒๔๙๖)
๑๗. นายถนอม โฆษโยธิน	(พ.ศ. ๒๔๙๖–๒๔๙๙)
๑๘. นายสะอาด นุตจรัส	(พ.ศ. ๒๔๙๙–๒๕๐๐)
๑๙. นายปุ่ย วุฒฑยากร	(พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๒)
๒๐. นายสวัสดิ์ ยะสารวรรณ	(พ.ศ. ๒๕๐๒–๒๕๐๔)
๒๑. นายศิริ เพ็ชรโรจน์	(พ,ศ. ๒๕๐๔–๒๕๐๗)
๒๒. นายพร สวัสดิบุรี	(พ.ศ. ๒๕๐๗–๒๕๑๒)
๒๓. นายถวิล มีใจเย็น	(พ.ศ. ๒๕๑๒–๒๕๑๔)
๒๔. นายยุวรัตน์ กมลเวชย์	(พ.ศ. ๒๕๑๔–๒๕๑๖)
๒๕. นายจุมพล โภคะกุล	(พ.ศ. ๒๕๑๖–๒๕๑๗)
๒๖. นายสวัสดิ์ วรพงษ์	(พ.ศ. ๒๕๑๗–๒๕๒๑)
๒๗. ร้อยตรี บรรณสิทธิ์ สลับแสง	(พ.ศ. ๒๕๒๑–๒๕๒๒)
๒๘. เรืออากาศตรี สินธุ วงศ์สุนทร	(พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๔)
๒๙. ร้อยตรี หิรัญ พุทธรักษา	(พ.ศ.๒๕๒๔–๖มี.ค.๒๖)
๓๐. ว่าที่ร้อยตรี สุพงศ์ มนัสไพบูลย์	(๗ มี.ค. ๒๖–ปัจจุบัน)

๒. อำเภอแม่จัน

๒.๑ ประวัติความเป็นมา

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงโปรดเกล้าให้เจ้าอินต๊ะ แห่งเมืองลำพูน เป็นหัวหน้านำราษฎรชาวลำพูน และเชียงใหม่ ประมาณ ๑,๕๐๐ ครอบครัว ไปอยู่เมืองเชียงแสน เจ้าอินต๊ะได้ควบคุมดูแลให้ราษฎรช่วยกันหักร้างถางพง มีการทำเหมือง ทำฝายอย่างทั่วถึง ทำให้การประกอบอาชีพของราษฎรได้ผลดี ประชากรหนาแน่นและมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ เจ้าอินต๊ะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาเดชดำรง "เจ้าเมืองเชียงแสน"

ต่อมาในปี พุทธศักราช ๒๔๔๐ พระยาเดชดำรงถึงแก่กรรม นายสุชัยวงค์ ผู้เป็นบุตร จึงรับหน้าที่เจ้าเมืองเชียงแสน จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๒ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นพระเดชดำรง และในปีเดียวกันนี้ ได้ย้ายที่ทำการจากเมืองเชียงแสน มาตั้งที่เมืองกาสา ซึ่งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ ๓๖ กิโลเมตร และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเมืองกาสา เป็นอำเภอเชียงแสน ส่วนเมืองเชียงแสนเดิมได้ยุบเสียแล้วมาเป็นกิ่งอำเภอเรียกว่า "กิ่งอำเภอเชียงแสน-หลวง" ขึ้นต่ออำเภอเชียงแสน

ครั้นในปี พุทธศักราช ๒๔๕๒ ทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าที่ตั้งอำเภอเชียงแสนอยู่ติดกับลำน้ำแม่จัน ได้เปลี่ยนชื่อใหม่จากอำเภอเชียงแสน มาเป็นอำเภอแม่จัน ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาตราบเท่าทุกวันนี้

๒.๒ ภูมิศาสตร์

พื้นที่อำเภอแม่จันมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๖๕๕.๐๗๗ ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่สาย และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเชียงราย และอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเชียงราย จังหวัดเชียงราย, อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และรัฐฉาน สาธารณรัฐสังคมนิยม แห่งสหภาพพม่า

ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิประเทศของอำเภอแม่จัน เป็นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมเป็นรูปวงรีไปตามแนวทิศตะวันออกและตะวันตก อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๔๑๙ เมตร สภาพภูมิประเทศอาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ สภาพที่เป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และมีป่าปกคลุมอยู่ทางด้านทิศตะวันออก และสถานที่เป็นเขาสูงติดต่อกันสลับซับซ้อนไม่มีที่ว่างเลย อยู่ทางทิศตะวันตก และสถานที่เป็นที่ราบและเต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ อยู่ในตอนกลางของอำเภอ

สภาพดินฟ้าอากาศ โดยทั่วไป สภาพของดินฟ้าอากาศของอำเภอแม่จัน ดีมาก คือ ฝนจะเริ่มตกตามฤดูกาล ตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน ตลอดไปจนถึงเดือนตุลาคม โดยมีฝนตกชุกในระยะเดือนมิถุนายน ถึง กันยายน ต่อจากนี้ก็เข้าสู่ฤดูหนาวที่ค่อนข้างจะหนาวจนถึงต้นเดือนมีนาคม ที่เหลือก็เป็นฤดูร้อน ซึ่งอากาศก็ไม่ร้อนมากนัก โดยมีระยะที่แล้งมาก ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน

๒.๓ การปกครอง

๒.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

๒.๓.๑.๑ กิ่งอำเภอ — แห่ง

๒.๓.๑.๒ ตำบล ๙ ตำบล หมู่บ้าน ๑๕๒ หมู่บ้าน

ตำบลแม่จัน	มี	๑๐	หมู่บ้าน
ตำบลป่าตึง	มี	๑๙	หมู่บ้าน
ตำบลป่าซาง	มี	๒๖	หมู่บ้าน
ตำบลแม่คำ	มี	๒๘	หมู่บ้าน
ตำบลสันทราย	มี	๑๕	หมู่บ้าน
ตำบลจันจว้า	มี	๒๓	หมู่บ้าน
ตำบลท่าข้าวเปลือก	มี	๑๐	หมู่บ้าน
ตำบลปงน้อย	มี	๑๔	หมู่บ้าน
ตำบลหนองป่าก่อ	มี	๗	หมู่บ้าน

๒.๓.๒ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

๒.๓.๒.๑ เทศบาล มี – แห่ง คือ เทศบาล –

ตำบลในเขตเทศบาลมี – ตำบล

๒.๓.๒.๒ สุขาภิบาล ๔ แห่ง คือ

สุขาภิบาลแม่จัน

สุขาภิบาลแม่คำ

สุขาภิบาลสันทราย

สุขาภิบาลจันจว้า

ตำบลในเขตสุขาภิบาลมี ๔ ตำบล

๑. ตำบลแม่จัน ๗ หมู่ คือ หมู่ที่ ๑,๒,๓,๔,๕ ๗,๘

๒. ตำบลแม่คำ ๔ หมู่ คือ หมู่ที่ ๑,๒,๑๑,๑๔

๓. ตำบลสันทราย ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑,๒,๘,๑๐

๔. ตำบลจันจว้า ๒๓ หมู่บ้านคือทุกหมู่บ้าน (๑-๒๓)

๒.๓.๒.๓ สภาตำบล ๙ แห่ง คือ

๑. สภาตำบล แม่จัน

๒. สภาตำบล ป่าตึง

๓. สภาตำบล ป่าซาง

๔. สภาตำบล แม่คำ

๕. สภาตำบล สันทราย

๖. สภาตำบล จันจว้า

๗. สภาตำบล ท่าข้าวเปลือก

๘. สภาตำบล ปงน้อย

๙. สภาตำบล หนองป่าก่อ

๒.๔ การสาธารณสุข

๒.๔.๑ โรงพยาบาล ๑ แห่ง

๒.๔.๒ สถานีอนามัย ๑๐ แห่ง

๒.๔.๓ สถานีผดุงครรภ์ ๒ แห่ง

๒.๔.๔ โรงพยาบาลเอกชน ๑ แห่ง

๒.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๒.๕.๑ การเกษตร ราษฎรประกอบอาชีพดังนี้

ทำนา คิดเป็นร้อยละ ๘๕

ทำไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๕

๒.๕.๒ การปศุสัตว์ ราษฎรเลี้ยง วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ ม้า

๒.๕.๓ การประมง ราษฎรมีการทำการประมง แถบลุ่มแม่น้ำกก

๒.๕.๔ การทำเหมืองแร่ ไม่มี

๒.๕.๕ การอุตสาหกรรม มี โรงงานทำชา ๒ แห่ง โรงงานอาหารกระป๋อง ๑ แห่ง โรงสีข้าว ๑๙ แห่ง

๒.๕.๖ การพาณิชยกรรม บริษัท ๓ แห่ง

ห้างหุ้นส่วน	๒๒	แห่ง
โรงแรม	๒	แห่ง
โรงมหรสพ	๖	แห่ง

๒.๕.๗ ธนาคาร มี ๕ แห่ง คือ

- ธนาคารออมสิน
- ธนาคารกรุงเทพจำกัด
- ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ
- ธนาคารกสิกรไทย
- ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร

๒.๖ การศึกษาและศาสนา

๒.๖.๑ วิทยาลัย – แห่ง

วิทยาลัยครู – แห่ง

วิทยาลัยเกษตรกรรม – แห่ง

๒.๖.๒ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา (มัธยม) ๒ แห่ง

ครู ๑๒๕ คน นักเรียน ๒,๑๙๔ คน

โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา (ประถม) ๑ แห่ง

ครู ๒๖ คน นักเรียน ๔๒๐ คน

๒.๖.๓ โรงเรียนประถมศึกษา ๘๑ แห่ง ครู ๗๐๗ ครู นักเรียน ๑๔.๐๕๘ คน

๒.๖.๔ โรงเรียนเทศบาล – แห่ง

๒.๖.๕ โรงเรียนราษฎร์ ๒ แห่ง ครู ๑๑ คน นักเรียน ๒๕๔ คน

การศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา ๔๖ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๒๐ แห่ง
- โบสถ์คริตส์ศาสนา ๓ แห่ง
- มัสยิด – แห่ง

๒.๗ การสาธารณูปโภค

๒.๗.๑ ไฟฟ้ามี ๖ ตำบล คือ

ตำบนแม่จัน, ป่าตึง, ป่าซาง, แม่คำ, สันทราย, เป็นของรัฐวิสาหกิจ

๒.๗.๒ ประปามี เป็นของท้องถิ่นคือ สุขาภิบาลแม่จัน

๒.๘ การสหกรณ์

มีกลุ่มสมาชิกสหกรณ์การเกษตรมีจำนวนสมาชิก ๑,๐๓๘ คน

๒ ๙ การคลัง

๒.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๓,๒๑๔,๓๒๘,๓๐ บาท

ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ๑,๙๑๐,๘๖๘.๑๘ บาท

ภาษีเงินได้นิติบุคคล ๒๕๒,๖๕๖.๙๗ บาท

ภาษีการค้า ๑,๐๕๐,๘๐๓.๑๕ บาท

๒.๙.๒ เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๔๔๓,๒๓๗.๔๕ บาท

ภาษีบำรุงท้องที่ของแต่ละตำบล

- ตำบลแม่จัน ๑๔,๒๘๒.๒๐ บาท
- ตำบลป่าตึง ๒๑,๘๕๗.๒๔ บาท
- ตำบลป่าซาง ๕๓,๐๙๗.๗๒ บาท
- ตำบลแม่คำ ๖๘,๑๗๘.๘๖ บาท
- ตำบลจันจว้า ๑๒๖,๘๐๑.๖๒ บาท
- ตำบลสันทราย ๕๘,๗๑๔.๔๘ บาท
- ตำบลท่าข้าวเปลือก ๓๗,๙๔๗.๔๐ บาท
- ตำบลปงน้อย (รวม ต.หนองป่าก่อที่ตั้งใหม่) ๖๗,๙๖๗.๙๓ บาท

๒.๑๐ การรักษาความสงบ และความปลอดภัย

สถานีตำรวจภูธรอำเภอ ๑ แห่ง

ลักษณะคดีอาญาปรากฏมี ดังนี้

- ฆ่าคนตาย
- ปล้นทรัพย์

๒.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑. พระยาราชเดชดำรง (พ.ศ. ๒๔๔๒ – ๒๔๕๔)
๒. พระยาแสนสิทธิเขต (พ.ศ. ๒๔๕๔ – ๒๔๖๖)
๓. หลวงพินิจเปาวันเขตต์ (พ.ศ. ๒๔๖๖ – ๒๔๖๘)
๔. หลวงสิทธิประศาสน์ (พ.ศ. ๒๔๖๘ – ๒๔๗๙)
๕. ขุนวิศิษฐ์อุดรการ (พ.ศ. ๒๔๘๐ – ๒๔๘๑)
๖. หลวงศุภการบริรักษ์ (พ.ศ. ๒๔๘๑ – ๒๔๘๒)

๗. ขุนบริรักษ์เกษมราษฎร์ (พ.ศ. ๒๔๘๒ – ๒๔๘๕)

๘. นายถนอม ควรสมาคม (พ.ศ. ๒๔๘๕ – ๒๔๘๖)

๙. นายศิริ เพ็ชรโรจน์ (พ.ศ. ๒๔๘๖ – ๒๔๘๙)

๑๐. นายอำนวย เทพวัลย์ (พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๔๘๙)

๑๑. นายศิริ เสนีเศรษฐ์ (พ.ศ. ๒๔๘๙ – ๒๔๙๐)

๑๒. นายดุจ สุนทราญู (พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๔๙๒)

๑๓. นายสุวรรณ เศวตศิลา (พ.ศ. ๒๔๙๐ – ๒๔๙๒)

๑๔. นายพร สวัสดิ์บุรี (พ.ศ. ๒๔๙๗ – ๒๔๙๘)

๑๕. นายสุชาติ สุขพันธุ์วงศ์พันธุ (พ.ศ. ๒๔๙๘ – ๒๕๐๑)

๑๖. นายผลิ ศรุตานนท์ (พ.ศ. ๒๕๐๑ – ๒๕๐๖)

๑๗. นายประพิณ สังขพงษ์ (พ.ศ. ๒๕๐๖ – ๒๕๑๐)

๑๘. นายพุธ ศิริพงษ์ (พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๑)

๑๙. ร.ต.บุญนพ ถปะติวงศ์ (พ.ศ. ๒๕๑๑ – ๒๕๑๓)

๒๐. นายสมเสียม รัตนสัค (พ.ศ. ๒๕๑๓ – ๒๕๑๕)

๒๑. นายทองคำ เชื่อนทา (พ.ศ. ๒๕๑๕ – ๒๕๑๙)

๒๒. นายสมเกียรติ์ เกียรติ์สมฤทธิ์ (พ.ศ. ๒๕๑๙ – ๒๕๒๒)

๒๓. นายจำลอง ศิริพันธ์ (พ.ศ. ๒๕๒๒ – ๑๖ ต.ค. ๒๖)

๒๔. ร.ต.ภักดี ณ นคร (๑๗ ต.ค. ๒๖ – ปัจจุบัน)

๓. อำเภอแม่สาย

๓.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอแม่สาย เป็นเมืองเก่าตั้งแต่โบราณเมืองหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ตามประวัติศาสตร์ อำเภอแม่สาย มีชื่อเรียกกันมาแต่เดิมว่า "เวียงสี่ตวง" หรือ "เวียงพางคำ" มีการปกครองเป็นปึกแผ่นตลอดมา ต่อมาได้กลายเป็นเมืองร้าง สมัยที่ประเทศไทยมีการจัดรูปการปกครองโดยแบ่งท้องที่ต่าง ๆ เป็นตำบลหมู่บ้าน ได้จัดตั้งเวียงสี่ตวง หรือเวียงพาคำขึ้น

เป็นหมู่บ้านเรียกว่า "บ้านเวียงพาง" โดยให้ขึ้นอยู่ในเขตปกครองของตำบลแม่สาย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ กระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะท้องที่ซึ่งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอแม่สาย ขึ้นกับอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ยกฐานะกิ่งอำเภอแม่สาย ขึ้นเป็นอำเภอแม่สายจนถึงปัจจุบันนี้

๓.๒ ภูมิศาสตร์

ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่สาย ตั้งอยู่ที่ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

พื้นที่ของอำเภอแม่สายทั้งหมด ประมาณ ๓๑๒ ตารางกิโลเมตร

อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าโดยมีแม่น้ำสายและแม่น้ำรวกเป็นเส้นกั้นพรมแดน
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า โดยมีเทือกเขาแดนลาว หรือเทือกเขาดอยตุง เป็นเส้นกั้นพรมแดน

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา มีที่ราบสำหรับการเพาะปลูกประมาณ ๙๕,๐๐๐ ไร่ ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาสูง ต่ำ สลับซับซ้อนเป็นแนวยาว จากทิศเหนือไปทางทิศใต้ เรียกว่าเทือกเขาแดนดาว หรือมักนิยมเรียกกันว่า "เทือกเขาดอยตุง" เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับอำเภอเชียงแสน มีเนินเขาเตี้ยตลอดแนวเช่นกัน

สภาพดินฟ้าอากาศ ของอำเภอแม่สายแบ่งเป็นสามฤดู คือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายน และจะมีฝนตกชุกมาก ในระยะประมาณเดือนสิงหาคม–กันยายน ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยปีละ ๒๗๐.๕ มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม–มกราคม อากาศในฤดูหนาวอำเภอนี้ ค่อนข้างจะหนาวกว่าทุกอำเภอ ของจังหวัดเชียงราย เพราะมีลมพัดอยู่ตลอดเวลา โดยพัดมาตามช่องเขาทางทิศเหนือ ของสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า แล้วพัดเข้ามาสู่อำเภอแม่สาย ในบางปี อุณหภูมิลดลงเหลือ ๒–๘ องศาเซ็นเซียส และมักมีหมอกลงจัดตลอดฤดู ซึ่งอำนวยประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชไร่บางชนิดเป็นอย่างดี

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนพฤษภาคม อากาศในฤดูร้อน ในท้องที่อำเภอแม่สาย จะไม่ร้อนจัดนัก เนื่องจากในเวลากลางวัน มีลมพัดอยู่ตลอดเวลา

ลำน้ำที่สำคัญ มีแม่น้ำที่อำนวยประโยชน์ในการเกษตรกรรมให้แก่ราษฎร และเป็นเส้นกั้นพรมแดนตามธรรมชาติ ระหว่างประเทศไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าอีกด้วย ที่สำคัญมีอยู่ ๓ สาย คือ

(๑) แม่น้ำสาย มีต้นน้ำอยู่ในสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ไหลจากทางทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก เป็นแม่น้ำที่กั้นเขตแดนไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ตั้งแต่บริเวณถ้ำผาจม ตำบลแม่สาย ไปบรรจบกับแม่น้ำรวก บริเวณบ้านป่าแดง หมู่ที่ ๑๑ ตำบลเกาะช้างแม่น้ำสายไม่มีประโยชน์ในการคมนาคม แต่เป็นแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการเกษตรกรรมที่สำคัญ ราษฎรได้จัดทำเหมืองฝาย เพื่อทดน้ำเข้าไปทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี ขณะนี้มีโครงการชลประทานแม่สาย ของกรมชลประทาน มาดำเนินการทดน้ำไปสู่คลองส่งน้ำ ซึ่งขุดผ่านตำบล และหมู่บ้านต่าง ๆ เสร็จเรียบร้อยแล้วสามารถจ่ายน้ำไปใช้ในการเกษตรกรรมของราษฎรได้ตลอดปี

(๒) แม่น้ำรวก เป็นแม่น้ำกั้นเขตแดนระหว่างไทย กับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าอีกสายหนึ่ง เชื่อมต่อกับลำน้ำแม่สาย ที่บ้านป่าแดงหลวง หมู่ที่ ๕ ตำบลเกาะช้าง อำเภอแม่สายไหลไปลงสู่แม่น้ำโขง ทางทิศตะวันออก ในเขตท้องที่อำเภอเชียงแสน ตรงพื้นที่ ที่เรียกว่า "สามเหลี่ยมทองคำ"

(๓) แม่น้ำมะ เป็นแม่น้ำสายเล็ก ๆ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาทางทิศตะวันตกอำเภอแม่สาย เป็นน้ำต่าง ๆ เช่น น้ำห้วยไคร้ น้ำโป่ง น้ำถ้ำ น้ำจ้อง น้ำปุ๊ ไหลมารวม

กันในท้องที่ที่ตำบลโบ่งผา ผ่านตำบลห้วยไคร้ ตำบลโบ่งผา ตำบลเกาะช้าง ไปบรรจบกับแม่น้ำรวก ที่บ้านสันนา หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะช้าง มีความยาวประมาณ ๑๕ กิโลเมตร เป็นแม่น้ำที่อำนวยความสะดวก ในการเกษตรกรรม ที่สำคัญสายหนึ่ง

ห้วย หนอง คลอง บึง อ่างเก็บน้ำ มีลำน้ำห้วย หนอง บึงในท้องที่หลายแห่ง จะมีน้ำเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น ไม่สามารถจะเก็บน้ำไว้ได้ เมื่อถึงฤดูแล้งจะซึมแห้งหายไป และบางแห่งเปลี่ยนสภาพเป็นที่ตื้นเขินไป จึงไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร

ทรัพยากรธรรมาชาติ แต่เดิมพื้นที่แถบนี้ อุดมไปด้วยไม้สักอันมีค่า และต่อมาได้ถูกทำลายไปหมด คงมีป่าไม้เหลืออยู่เป็นส่วนน้อย ตามเทือกเขาทางทิศตะวันตกตลอดแนว ซึ่งมีพื้นที่เป็นป่าอยู่ประมาณ ๖๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓๘,๔๗๕ ไร่ ป่าในพื้นที่ดังกล่าว มีลักษณะเป็นป่าดิบ เรียกว่า "ดอยนางนอน" เป็นป่าสงวนแห่งชาติ แต่ป่านี้ได้ถูกทำลายไปโดยชาวเขาที่อาศัยอยู่บนดอยต่าง ๆ ได้ถางป่าทำไร่เพาะปลูกจนขณะนี้ กรมป่าไม้ต้องทำการปลูกป่าทดแทน เพื่ออนุรักษ์ต้นน้ำลำธารไว้

สำหรับแร่ธาตุนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการสำรวจ หรือขุดพบแร่สำคัญอันมีค่าทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด

๓.๓ การปกครอง

๓.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

(๑) กิ่งอำเภอ ไม่มี

(๒) ตำบล ๕ ตำบล หมู่บ้านมี ๖๖ หมู่บ้าน

- ตำบลแม่สาย มี ๑๘ หมู่บ้าน
- ตำบลเกาะช้าง มี ๑๒ หมู่บ้าน
- ตำบลเมืองชุม มี ๘ หมู่บ้าน
- ตำบลโป่งผา มี ๑๓ หมู่บ้าน
- ตำบลห้วยไคร้ มี ๑๕ หมู่บ้าน

๓.๓.๒ **การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น**

(๑) เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล ไม่มี

(๒) สุขาภิบาลมี ๑ แห่ง คือสุขาภิบาลแม่สาย

ตำบลในเขตสุขาภิบาล มี ๑ ตำบล ๕ หมู่บ้าน

- ตำบลแม่สาย บ้านแม่สาย หมู่ที่ ๑
- บ้านเวียงพาน หมู่ที่ ๖
- บ้านป่ายาง หมู่ที่ ๘
- บ้านไม้สุงขน หมู่ที่ ๑๐
- บ้านเกาะทราย หมู่ที่ ๑๗

(๓) สภาตำบลมี ๕ แห่งคือ

- สภาตำบลแม่สาย
- สภาตำบลเกาะช้าง
- สภาตำบลศรีเมืองชุม
- สภาตำบลโป่งผา
- สภาตำบลห้วยไคร้

๓.๔ **การสาธารณสุข**

๓.๔.๑ โรงพยาบาล ๑ แห่ง

๓.๔.๒ สถานีอนามัย ๔ แห่ง

๓.๕ **การอาชีพและธุรกิจ**

๓.๕.๑**การเกษตร** ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพในการเกษตร คือการทำนาและปลูกพืชหลักมีเนื้อที่นาประมาณ ๘๕,๓๙๒ ไร่ ส่วนใหญ่ราษฎรนิยมปลูกข้าวเหนียว ข้าวจ้าวมีปลูกบ้างเป็นส่วนน้อย ผลผลิตข้าวเปลือกได้ประมาณปีละ ๕๕,๕๐๑.๘ ตัน ผลผลิตเฉลี่ย ๖๕ ถัง ต่อไร่ เป็นการ

- การทำนา ๔๖.๔๑ % พืชไร่ ๗.๙๕ %
- การทำสวน ๑.๖๒ %

๓.๕.๒ การปศุสัตว์

ราษฎรจะเลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่ สุกร ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ไว้ใช้งานและบริโภคเท่านั้น ส่วนการเลี้ยงไก่เพื่อจำหน่ายเริ่มมีมากขึ้น

๓.๕.๓ การประมง

ราษฎรมีการขุดบ่อเลี้ยงปลาน้ำจืด ตามหมู่บ้าน ไว้จำหน่ายและบริโภคแต่จำนวนไม่มากนัก

๓.๕.๔ การทำเหมืองแร่ ไม่มี

๓.๕.๕ การพาณิชยกรรม

- บริษัท ๓ แห่ง
- ห้างหุ้นส่วน ๘ แห่ง
- โรงแรม ๓ แห่ง
- โรงรับจำนำ –
- โรงมหรสพ ๓ แห่ง

๓.๕.๖ ธนาคาร มี ๔ แห่ง

- ธนาคารออมสิน
- ธนาคารกรุงไทยจำกัด
- ธนาคารกสิกรไทยจำกัด
- ธนาคารกรุงเทพจำกัด

๓.๖ การศึกษาและศาสนา

- วิทยาลัย วิทยาลัยครู วิทยาลัยเกษตรกรรม ไม่มี
- โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา มี ๑ แห่ง
- โรงเรียนประถมศึกษา ๓๙ แห่ง
- โรงเรียนราษฎร์ ๓ แห่ง

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมี

- วัดพุทธศาสนา ๑๒ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๕๔ แห่ง
- โบสถ์คริสต์ศาสนา ๘ แห่ง
- มัสยิด ๑ แห่ง
- ศาลเจ้า ๑ แห่ง

๓.๗ การสาธารณูปโภค

๓.๗.๑. ไฟฟ้า มีการไฟฟ้าแม่สาย ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจเข้าถึงทุกตำบลและยังมีหมู่บ้านในท้องที่ตำบลต่าง ๆ ที่ไฟฟ้าเข้าไม่ถึง กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการติดตั้งไฟฟ้าแบบพัฒนาอยู่ คาดว่าในปี ๒๕๒๗ คงจะมีไฟฟ้าใช้ทุกหมู่บ้าน

๓.๗.๒ ประปา มีการประปาแม่สาย ของการประปาส่วนภูมิภาค รัฐวิสาหกิจดำเนินการเฉพาะตำบลแม่สาย (ในเขตสุขาภิบาล) บางหมู่บ้านเท่านั้น ราษฎรในหมู่บ้านตำบลอื่น จะมีบ่อน้ำ บ่อน้ำบาดาลใช้เป็นของตนเอง และมีบ่อน้ำตื้น ตามโครงการจัดหาน้ำสะอาดของกรมการปกครองใช้อยู่แล้ว

๓.๘ การสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร สมาคมชลประทานราษฎร์

๓.๘.๑ กลุ่มเกษตรกรทำนา ๔ แห่ง รวมสมาชิก ๒๙๙ คน
กลุ่มเกษตรทำนา ตำบลห้วยไคร้ ๑ แห่ง สมาชิก ๙๐ คน
กลุ่มเกษตรกรทำนา ตำบลโป่งผา ๑ แห่ง สมาชิก ๖๔ คน
กลุ่มเกษตรกรทำนา ตำบลเกาะช้าง ๑ แห่ง สมาชิก ๘๒ คน
กลุ่มเกษตรกรทำนา ตำบลแม่สาย ๑ แห่ง สมาชิก ๖๐ คน

๓.๘.๒ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ๑๑ แห่ง รวมสมาชิก ๖๒๙ คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตำบลโป่งผา ๕ แห่ง สมาชิก ๒๒๓ คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตำบลแม่สาย ๒ แห่ง สมาชิก ๑๒๘ คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตำบลห้วยไคร้ ๑ แห่ง สมาชิก ๑๖๒คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตำบลศรีเมืองชุม ๒ แห่ง สมาชิก ๗๘ คน
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตำบลเกาะช้าง ๑ แห่ง สมาชิก ๓๘ คน

๓.๘.๓ กลุ่มยุวเกษตรกร ๖ แห่ง รวมสมาชิก ๑๓๕ คน

กลุ่มยุวเกษตรกรตำบลเกาะช้าง ๑ แห่ง สมาชิก ๒๔ คน

กลุ่มยุวเกษตรกรตำบลห้วยไคร้ ๑ แห่ง สมาชิก ๒๑ คน

กลุ่มยุวเกษตรกร ตำบลศรีเมืองชุม ๒ แห่ง สมาชิก ๔๔ คน

กลุ่นยุวเกษตรกรตำบลแม่สาย ๑ แห่ง สมาชิก ๒๐ คน

กลุ่มยุวเกษตรกรตำบลโป่งผา ๑ แห่ง สมาชิก ๒๖ คน

๓.๘.๔ สมาคมชลประทานราษฎร์ ๑ แห่ง สมาชิก ๒๕,๙๖๑ คน

๓.๘.๕ กลุ่มสหกรณ์การเกษตรแม่สายจำกัด

กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ตำบลแม่สาย ๕ กลุ่ม สมาชิก ๑๗๑ คน

กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ตำบลโป่งผา ๔ กลุ่ม สมาชิก ๖๗ คน

กลุ่มสหกรณ์การเกษตรกร ตำบลห้วยไคร้ ๑๑ กลุ่ม สมาชิก ๓๓๒ คน

กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ตำบลเกาะช้าง ๕ กลุ่ม สมาชิก ๑๕๒ คน

กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ตำบลศรีเมืองชุม ๕ กลุ่ม สมาชิก ๑๔๕ คน

กลุ่มสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร อำเภอแม่สาย ๑ กลุ่ม สมาชิก ๓๒ คน

๓.๙ การคลัง

๓.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๔,๙๔๕,๒๐๒.๙๓ บาท

๓.๙.๒ เงินได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (ส่วนอำเภอ)

รวม ๔๒๐,๔๙๖.๘๒ บาท

๓.๑๐ การรักษาความสงบและความปลอดภัย

มีสถานีตำรวจภูธรประจำอำเภอ ๑ แห่ง สถานีตำรวจภูธรตำบล ๑ แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านสันนา หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะช้าง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

๓.๑๐.๑ ลักษณะคดีอาญาปรากฏมี ดังนี้

(๑) ฆ่าคนตาย

(๒) ปล้นทรัพย์

(๓) ชิงทรัพย์

(๔) วางเพลิง

๓.๑๑ ทำเนียมรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑.	นายสนั่น สุวิเศษศักดิ์	๒๔๙๓–๒๔๙๓
๒.	นายสุธี โอบอ้อม	๒๔๙๓–๒๔๙๔
๓.	นายสมชาย กลิ่นแก้ว	๒๔๙๔–๒๔๙๗
๔.	นายสัญญา สุวรรณสายะ	๒๔๙๗–๒๔๙๗
๕.	นายสุวรรณ เศวตศิลา	๒๓๙๗–๒๔๙๙
๖.	นายสำราญ บุษปวนิช	๒๔๙๙–๒๕๐๑
๗.	นายประสิทธิ์ โกมลมาลย์	๒๕๐๑–๒๕๐๒
๘.	นายสำราญ บุษปวนิช	๒๕๐๒–๒๕๐๓
๙.	นายบุรี พรหมลักขโณ	๒๕๐๓–๒๕๐๔
๑๐.	นายเสริมศักดิ์ โคจรสวัสดิ์	๒๕๐๔–๒๕๑๑
๑๑.	นายธวัชชัย สมสมาน	๒๕๑๑–๒๕๑๒
๑๒.	นายสวัสดิ์ วรพงษ์	๒๕๑๒–๒๕๑๗
๑๓.	ร.ต. บุญนพ ถปะติวงค์	๒๕๑๗–๒๕๑๘
๑๔.	นายถาวร จิตต์เยี่ยม	๒๕๑๘–๒๕๒๐
๑๕.	เรืออากาศตรีสินธุ วงค์สุนทร	๒๕๒๐–๒๕๒๒
๑๑.	นายสำเริง ปุณโยปกรณ์	๒๕๒๒–๑๖ต.ค.๒๖
๑๗.	พันตรีสิโรตม์ สุวรรณนาคินทร์	๑๗ต.ค.๒๖–ปัจจุบัน

๔. อำเภอเชียงแสน

๔.๑ ประวัติความเป็นมา

ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า พระเจ้าแสนภูเป็นผู้สร้างเมืองเชียงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๑ มีเจ้าเมืองปกครองสืบเนื่องกันมาหลายพระองค์ บางสมัยตกอยู่ในอำนาจของพม่าและมอญ บางสมัยก็ตกเป็นเมืองร้าง จนกระทั่งมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕

แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีพวกพม่า ลื้อ เขิน จากเชียงตุงยกครอบครัวมาอยู่เมืองเชียงแสนอีก เจ้าอินวิชยานนท์ เจ้าเมืองนครเชียงใหม่ต้องเกณฑ์กำลังผู้คนมาขับไล่ ต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอินต๊ะแห่งเมืองลำพูนอพยพครอบครัวประมาณ ๑,๕๐๐ ครอบครัวมาอยู่ที่เมืองเชียงแสน เจ้าอินต๊ะได้ควบคุมดูแลให้ราษฎรช่วยกันหักร้างถางพง มีการทำเหมืองฝายอย่างทั่วถึงกัน ทำให้การประกอบอาชีพของราษฎรได้ผลดี ประชาชนเพิ่มจำนวนขึ้นและมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับเจ้าอินต๊ะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาเดชดำรง เจ้าเมืองเชียงแสน ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๐ พระยาเดชดำรงถึงแก่กรรม นายสุรชัยวงศ์ผู้เป็นบุตรจึงดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงแสน แทนบิดาจนถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้เป็น พระยาราชเดชดำรง และในปีเดียวกันนี้ได้ย้ายที่ทำการเมืองเชียงแสนมาตั้งที่เมืองกาสา (อำเภอแม่จันปัจจุบัน) ซึ่งอยู่ห่างแม่น้ำโขงประมาณ ๓๖ กิโลเมตร และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเมืองกาสาเป็นอำเภอเชียงแสน ส่วนเมืองเชียงแสนเดิมให้ยุบเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนหลวงเสีย ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ทางราชการพิจารณาเห็นว่าที่ตั้งอำเภอเชียงแสนอยู่ติดกับแม่น้ำจัน จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่จากอำเภอเชียงแสน เป็นอำเภอแม่จัน ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๐ ก็ยกฐานะเมืองเชียงแสนเดิมเป็นกิ่งอำเภอเชียงแสนขึ้นกับอำเภอแม่จัน ครั้นเมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๐๐ ได้รับการพิจารณายกฐานะจากกิ่งอำเภอเชียงแสน เป็นอำเภอเชียงแสนขึ้นอยู่ในความปกครองของจังหวัดเชียงราย

(พ.ศ. ที่เปลี่ยนชื่ออำเภอเชียงแสนเป็นอำเภอแม่จัน มีพระราชกฤษฎีกา พ.ศ. ๒๔๘๒ พร้อมกับตั้งกิ่งอำเภอเชียงแสน)

๔.๒ ภูมิศาสตร์

๔.๒.๑ ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเชียงแสน ตั้งอยู่ที่ถนนริมโขง หมู่ที่ ๒ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน

๔.๒.๒ พื้นที่ของอำเภอ ๕๔๐ ตารางกิโลเมตร

๔.๒.๓ อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับรัฐเชียงตุง สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเชียงของ และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

๔.๓.๒ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

(๑) สุขาภิบาล มี ๑ แห่ง คือสุขาภิบาลเวียงเชียงแสน
ตำบลในเขตสุขาภิบาลมี ๑ ตำบล ๒ หมู่บ้าน คือ
–ตำบลเวียง หมู่ที่ ๒ บางส่วน และหมู่ที่ ๓ บางส่วน

(๒) สภาตำบล มี ๔ แห่ง คือ
- สภาตำบลเวียง
- สภาตำบลป่าสัก
- สภาตำบลศรีดอนมูล
- สภาตำบลบ้านแซว

๔.๔ การสาธารณสุข

๔.๔.๑ โรงพยาบาล ๑ แห่ง

๔.๔.๒ สถานีอนามัย ๔ แห่ง

๔.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๔.๕.๑ การเกษตร ราษฎรในท้องที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ๘๐%

๔.๕.๒ การอุตสาหกรรม โรงบ่มใบยาสูบ ๙ โรง
โรงโม่มันสัมปะหลัง ๑ โรง
โรงสีข้าวขนาดกลาง ๔๗ โรง

๔.๕.๓ การพาณิชยกรรม โรงแรม ๑ แห่ง
โรงมหรสพ ๑ แห่ง

๔.๕.๔ การธนาคาร มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ๑ แห่ง

๔.๖ การศึกษาและศาสนา

๔.๖.๑ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ๑ แห่ง ครู ๓๕ คน นักเรียน ๕๕๓ คน

๔.๖.๒ โรงเรียนประถมศึกษา ๓๕ แห่ง ครู ๕๕๗ คน นักเรียน ๖,๘๑๘คน

๔.๖.๔ โรงเรียนราษฎร์ ๑ แห่ง ครู ๕ คน นักเรียน ๑๓๒ คน

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา ๑๓ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๒๑ แห่ง

๔.๗ การสาธารณูปโภค

๔.๗.๑ ไฟฟ้า มีการไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคบริการจ่ายกระแสไฟ รวม ๓ ตำบล คือ ตำบลเวียง ตำบลบ่าสัก และตำบลศรีดอนมูล ส่วนตำบลบ้านแซว กำลังติดตั้งเสา และเตรียมพาดสายจ่ายกระแสไฟฟ้าต่อไปในอนาคตอันใกล้นี้

๔.๗.๒ ประปา มีการจ่ายน้ำประปาใช้เฉพาะในเขตสุขาภิบาลเวียงเชียงแสน เป็นของสุขาภิบาลเวียงเชียงแสน

๔.๘ การสหกรณ์

กลุ่มสหกรณ์ในท้องที่มีรวม ๓๐ กลุ่ม

๔.๙ การคลัง

๔.๙.๑. เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๘๖,๒๕๐๔.๐๖ บาท

- ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	จำนวน	๖๙๗,๐๑๘	บาท
- ภาษีการค้า	,,	๔๕,๙๓๙.๓๓	บาท
- อากรแสตมป์	,,	๕๓.๐๑๐.๕๐	บาท
- อากรมหรสพ	,,	๖๒,๔๑๖.๒๓	บาท
- ค่าขายของเบ็ดเตล็ด	,,	๒๗๐	บาท
- ค่าปรับ	,,	๓,๘๕๐	บาท

๔.๙.๒ รายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๒๘๔,๒๗๒.๑๖ บาท

๔.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๔.๑๐.๑ สถานีตำรวจภูธรอำเภอ ๑ แห่ง

๔.๑๐.๒ สถานีตำรวจภูธรตำบล ๑ แห่ง

๔.๑๐.๓ ลักษณะคดีอาญาปรากฏมี ดังนี้

– ฆ่าคนตาย

– ปล้นทรัพย์

– ชิงทรัพย์

๔.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑.	ร.ต.ต. ขจร ทัพบำรุง	๒๕๐๐–๒๕๐๑
๒.	นายสุชาติ ส. วงค์พันธ์	๒๕๐๑–๒๕๐๔
๓.	นายไพบูลย์ แดงสนั่น	๒๕๐๔–๒๕๐๗
๔.	นายสมบูรณ์ พรหมเมศร์	๒๕๐๗–๒๕๑๔
๕.	ร.ต. บุญนพ ถปะติวงศ์	๒๕๑๔–๒๕๑๗
๖.	พ.ต. สุรศักดิ์ ตรีมงคล	๒๕๑๗–๒๕๑๙
๗.	นายดิเรก ตันวิรัช	๒๕๑๙–๒๕๒๑
๘.	นายพจน์ อู่ธนา	๒๕๒๑–๒๕๒๒
๙.	นายเรียบ นราดิศร	๒๕๒๒–๖มี.ค.๒๖
๑๐.	นายบุญส่ง นพวงค์	๗มี.ค.๙๖–ปัจจุบัน

๕. อำเภอเชียงของ

๕.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอเชียงของเดิมมีฐานะเป็นเมืองเรียกว่า "เมืองเชียงของ" ขึ้นอยู่ในความปกครองของนครน่าน เจ้าผู้ครองนครน่านได้แต่งตั้งให้ เจ้าอริยะวงค์เป็นเจ้าเมืองเชียงของตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๐๕ เป็นต้นมา จนถึงเจ้าเมืองเชียงขององค์สุดท้ายคือ พระยาจิตวงษ์วรยศรังษี กระทรวงมหาดไทย จึงได้ประกาศ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) ให้ยุบเมืองเชียงของขึ้นกับจังหวัดเชียงรายมาจนถึงปัจจุบัน และได้แต่งตั้งให้พระยาจิตวงษ์วรยศรังษีเป็นนายอำเภอคนแรก ของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

๕.๒ ภูมิศาสตร์

๕.๒.๑ ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเชียงของ

อำเภอเชียงของ เป็นอำเภอชายแดน ตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทยทางด้านที่ติดต่อกับประเทศลาว ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๑,๐๘๒ กิโลเมตร อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงราย ห่างจากจังหวัดเชียงราย ๑๔๑ กิโลเมตร ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลเวียง มีทางหลวงจังหวัดสายที่ ๑๐๒๐ (เชียงราย-เชียงของ) เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคม

๕.๒.๒ พื้นที่ อำเภอเชียงของมีพื้นที่ประมาณ ๑,๓๖๒.๙ ตารางกิโลเมตร เป็นป่าไม้ ๘๔๔.๒ ตางรางกิโลเมตร เป็นที่ทำการเกษตร ๑๓๔,๗๐๘ ไร่

๕.๒.๓ อาณาเขต

– ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านแซว อำเภอเชียงแสน และแขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

– ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลยางฮอม อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

– ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

– ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านแซว อำเภอเชียงแสน, อำเภอแม่จัน และตำบลทุ่งก่อ อำเภอเวียงชัย

๕.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอเชียงของตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งเหนือที่ ๑๙–๒๐ ลักษณะทั่วไป เป็นที่ราบสูงเต็มไปด้วยป่าไม้และภูเขาใหญ่น้อยล้อมรอบ

๕.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศ

อำเภอเชียงของเป็นเมืองในหุบเขา และไกลจากทะเล ฤดูหนาวอากาศจึงหนาวจัด บางปีมีอุณหภูมิถึง–๒ องศาเซนเซียส อากาศไม่ร้อนและฝนตกชุกในฤดูฝน

ฤดูกาล

ฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์

๕.๓ การปกครอง

๕.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

(๑) ตำบล ๙ ตำบล หมู่บ้าน ๗๒ หมู่บ้าน

– ตำบลเวียง	มี	๑๑	หมู่บ้าน
– ตำบลสถาน	มี	๘	หมู่บ้าน
– ตำบลศรีดอนชัย	มี	๙	หมู่บ้าน
– ตำบลครึ่ง	มี	๗	หมู่บ้าน
– ตำบลบุญเรือง	มี	๗	หมู่บ้าน
– ตำบลห้วยซ้อ	มี	๙	หมู่บ้าน
– ตำบลม่วงยาย	มี	๑๐	หมู่บ้าน
– ตำบลปอ	มี	๑๑	หมู่บ้าน

๕.๓.๒ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

(๑) สุขาภิบาล ๑ แห่ง คือสุขาภิบาลเวียงเชียงของ ตำบลในเขตสุขาภิบาลมี ๑ ตำบล ๒ หมู่บ้าน คือ

– ตำบลเวียง มีบ้านหมูที่ ๒, ๓

(๒) สภาตำบล ๙ แห่ง คือ

– สภาตำบลเวียง

– สภาตำบลสถาน

– สภาตำบลศรีดอนชัย

– สภาตำบลครึ่ง

– สภาตำบลบุญเรือง

- สภาตำบลห้วยซ้อ
- สภาตำบลม่วงยาย
- สภาตำบลปอ
- สภาตำบลหล่ายงาว

๕.๔ การสาธารณสุข

๕.๔.๑ โรงพยาบาล	๑	แห่ง
๕.๔.๒ สถานีอนามัย	๗	แห่ง
๕.๔.๓ สถานีผดุงครรภ์	๒	แห่ง

๕.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๕.๕.๑ การเกษตร (ราษฎรประกอบอาชีพ)

– ทำนาเนื้อที่	๑๐๑,๑๘๑	ไร่	คิดเป็นร้อยละ	๗๕.๐๘
– ปลูกข้าวโพด	๑๘,๓๕๖	ไร่	–,,–	๑๓.๖๒
– ปลูกถั่ว	๑,๐๐๐	ไร่	–,,–	๐.๗๔
– อื่น ๆ	๑๔,๒๓๗	ไร่	–,,–	๑๐.๕๖

๕.๕.๒ การปศุสัตว์

มีการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้แรงงานและเพื่อบริโภค เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ หมู เป็ด ไก่

๕.๕.๓ การทำเหมืองแร่

มีการสำรวจและทำเหมืองแร่ดินขาว หินสบู่ และไพโรฟีลไลท์ ที่ตำบลบุญเรือง ๑ แห่ง

๕.๕.๔ การอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมในท้องที่อำเภอเชียงของ มีแต่อุตสาหกรรมขนาดย่อม และดำเนินกิจการโดยเอกชน มีดังนี้

– โรงบ่มใบยาสูบ	๘	โรง
– โรงสีข้าวเล็ก	๔๔	โรง
– โรงสีข้าวขนาดกลาง	๑๖	โรง

๕.๕.๕ การพาณิชยกรรม

การค้าขายในอำเภอเชียงของ ก่อนที่จะมีการประกาศปิดพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ในสภาพค้าขายคล่องตัว แต่ในปัจจุบันซึ่งมีการปิดพรมแดนแล้ว สถิติการค้าขายได้ลดน้อยลง โดยเฉพาะการค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคของร้านค้าในเขตสุขาภิบาลเวียงเชียงของ อันเป็นย่านการค้าของอำเภอ มีสินค้าที่เป็นความต้องการของประชาชนลาวเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่อาจติดต่อค้าขายกันได้ นอกจากกิจการค้าขายแล้ว ยังมีโรงแรม ๓ แห่ง โรงมหรสพ ๓ แห่ง

๕.๖ การศึกษาและศาสนา

- โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ๒ แห่ง จำนวนครู ๓๕ คน นักเรียน ๑,๒๗๔ คน
- โรงเรียนประถมศึกษา ๔๗ แห่ง จำนวนครู ๔๙๓ คน จำนวนนักเรียน ๑๐,๖๔๙ คน
- โรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่สังกัดกรมสามัญศึกษา กองการศึกษาผู้ใหญ่ ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนผู้ใหญ่เชียงของวิทยาคม ระดับ ๓ และโรงเรียนผู้ใหญ่วัดทุ่งริ้ว ระดับ ๓
- เปิดการศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจ สอบวิชาชีพระยะสั้นไปแล้ว รวม ๑๒ กลุ่ม มีนักศึกษา จำนวน ๑๘๕ คน

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา	๒๓	แห่ง
- สำนักสงฆ์	๓๒	แห่ง
- โบสถ์คริสต์ศาสนา	๑	แห่ง
- มัสยิด	-	แห่ง
- ศาลเจ้า	๑	แห่ง

๕.๗ การสาธารณูปโภค

๕.๗.๑ อำเภอเชียงของมีไฟฟ้าใช้ในท้องที่ตำบลเวียง, ตำบลสถาน, ตำบลศรีดอนชัย, ตำบลครึ่ง, ตำบลบุญเรือง รวม ๕ ตำบล การไฟฟ้าที่ใช้เป็นของรัฐวิสาหกิจ

๕.๗.๒ อำเภอเชียงของมีกิจการประปา ๑ แห่ง เป็นของสุขาภิบาลเวียงเชียงของ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นกิจการประปาขนาดกลาง ถังเก็บน้ำมีความจุ ๒๐๐ ลูกบาศก์เมตร ถังจ่ายน้ำมีความจุ ๑๐๐ ลูกบาศก์เมตร

๕.๘ การสหกรณ์

สหกรณ์อำเภอเชียงของ ดำเนินกิจการภายในวงเงินทุนทั้งหมด ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท มีสมาชิกจำนวน ๑,๐๓๔ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ให้เงินกู้แก่สมาชิก จำนวน ๕๙๓ ราย เป็นเงิน ๑,๘๗๒,๒๐๐ บาท ดำเนินกิจการสหกรณ์ ๒ ประเภท คือสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกรดำเนินกิจการซื้อและธุรกิจการขายจำนวนมาก

๕.๙ การคลัง

๕.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๗๙๙,๔๗๑ บาท

๕.๙.๒ เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๓๗๘,๗๑๔.๕๐ บาท

– ตำบลเวียง	๓๐,๗๑๗	บาท
– ตำบลสถาน	๑๔๘,๕๖๔	บาท (รวมทั้งตำบลศรีดอนชัย)
– ตำบลครึ่ง	๒๕,๖๙๔.๕๐	บาท
– ตำบลบุญเรือง	๑๑,๘๔๑	บาท
– ตำบลห้วยซ้อ	๑๔๖,๐๒๐	บาท
– ตำบลม่วงยาย	๑๕,๘๗๘	บาท
– ตำบลปอ	๖,๔๓๐	บาท

๕.๙.๓ เงินรายได้อื่น ๆ ของสภาตำบล ปี ๒๕๒๔ รวมทุกตำบล ๒๔,๒๖๔ บาท

๕.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๕.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒ ตำบลเวียง และมีสถานีตำรวจภูธรตำบลอีก ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลม่วงยาย มีกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจรวมทั้งสิ้น ๑๕๐ นาย

๕.๑๐.๑ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

– คดีฆ่าคนตาย

– คดีปล้นทรัพย์

– คดีอื่น ๆ

๕.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

(๑) พระยาจิตวงษ์วรยศรังษี (น้อย จิตตางกูร) พ.ศ. ๒๔๕๗–๒๔๖๐

(๒) พระพิสิษฐ์รัฐศาสตร์ (หรุ่น คชลักษณ์) พ.ศ. ๒๔๖๐–๒๔๗๐

(๓) หลวงประดิษฐ์อุดมการ (เชื้อ ทีฆสังข์) พ.ศ. ๒๔๗๐–๒๔๗๙

(๔) ขุนนิสเทสธุรการ (แจ้ว เกตุสิงห์น้อย) พ.ศ. ๒๔๗๙–๒๔๘๐

(๕) นายผลิ ศรุตานนท์ พ.ศ. ๒๔๘๐–๒๔๙๐

(๖) นายสุชาติ สุขวงศ์พันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐–๒๔๙๘

(๗) ร.ต.ต. สอาด สุจริตจันทร์ พ.ศ. ๒๔๙๘–๒๕๐๑

(๘) นายทวี บำรุงพงษ์ พ.ศ. ๒๕๐๑–๒๕๐๘

(๙) ร.ต. เบญจกุล มะกะระธัช พ.ศ. ๒๕๐๘–๒๕๑๐

(๑๐) นายสมเสียม รัตนสัค พ.ศ. ๒๕๑๐–๒๕๑๓

(๑๑) นายจุมพล โภคะกุล พ.ศ. ๒๕๑๓–๒๕๑๖

(๑๒) ร.อ. ชลอ อเนกบุณย์ พ.ศ. ๒๕๑๖–๒๕๒๐

(๑๓) นายสำเริง ปุณโยปกรณ์ พ.ศ. ๒๕๒๐–๒๕๒๒

(๑๔) นายสาโรช คัชมาตย์ พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๔

(๑๕) นายสิทธิพร เกียรติศิริโรจน์ พ.ศ. ๒๕๒๔–ปัจจุบัน

๖. อำเภอเทิง

๖.๑ ประวัติความเป็นมา

ที่ตั้งอำเภอเทิงปัจจุบัน เดิมทีเดียวเป็นป่ามีราษฎรอาศัยปลูกบ้านเรือนทำมาหากิน เป็นแห่ง ๆอยู่ท่ามกลางป่าดงและสัตว์ป่านานาชนิด ต่อมา พ.ศ. ใดไม่ปรากฏชัดมีราษฎรพวก หนึ่งเป็นเชื้อเจ้าปกครองนครน่าน ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินได้มาถึงถิ่นที่ตั้งอำเภอเทิง ปัจจุบันนี้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นบริเวณที่เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้ปลูกบ้านเรือนเป็นหลัก

ฐานและเรียกบริเวณถิ่นนี้ว่า "เวียงเทิง" เพราะคำว่า "เทิง" หรือ "เทิน" สองคำนี้แปลว่า สูงหรือข้างบน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ อำเภอเทิงมีฐานะเป็นเมืองมาครั้งหนึ่งเรียกว่า "เวียงเทิง" หรือ "เมืองเทิง" สังกัดขึ้นกับนครน่าน พระยาไชยสารวงษาเป็นเจ้าปกครองเมือง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๓–๒๔๔๔ เจ้าปกครองน่านได้ส่งข้าหลวงขึ้นมาจัดระเบียบการปกครองใหม่โดยรวบรวมอำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของ อำเภอปง ในปัจจุบันเข้าเป็นเขตปกครองเดียวกันเรียกว่า "บริเวณน่านเหนือ" ยกอำเภอเชียงคำขึ้นเป็นแขวงมีเมืองขึ้น ๓ เมือง คือ เมืองเทิง เมืองเชียงของ เมืองปง เรียกเมืองเหล่านี้ว่ากิ่งแขวง คือกิ่งแขวงเมืองเทิง กิ่งแขวงเมืองเชียงของ และกิ่งแขวงเมืองปง โดยเฉพาะกิ่งแขวงเมืองเทิงนี้มีนายทองดีเป็นหัวหน้ากิ่งแขวง และจัดหมู่บ้านต่าง ๆ เป็น ๑๔ แคว่นเปรียบเทียบเช่นเดียวกันกับการปกครองตำบลปัจจุบัน คือ

๑. แคว่นเวียงเทิง	๒. แคว่นบ้านหงาว	๓. แคว่นบ้านตับเต่า
๔. แคว่นบ้านน้ำแพร่	๕. แคว่นบ้านเอียน	๖. แคว่นบ้านงิ้ว
๗. แคว่นบ้านต้ำ	๘. แคว่นบ้านเกี๋ยง	๙. แคว่นบ้านต๊าล
๑๐. แคว่นบ้านปล้อง	๑๑. แคว่นบ้านเชียงเคี่ยน	๑๒. แคว่นบ้านป่าตาล
๑๓. แคว่นบ้านสัก	๑๔. แคว่นบ้านดอนชัย	

การปกครองแต่ละแคว่นจะมีนายแคว่นเป็นผู้ปกครอง ขึ้นตรงต่อกิ่งแคว่น ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๔๔๕ ตรงกับปีขาล (ในรัชกาลสมเด็จพระปิยะมหาราช) หรือในราว พ.ศ. ๒๔๔๖ มีพวกเงี้ยวตำบลห้วยทราย แคว่นหลวงพระบาง ประเทศอินโดจีน ฝรั่งเศส (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันนี้) ได้รวบรวมพวกกองโจรเข้าปล้นแขวงเมืองเชียงคำ เก็บเอาทรัพย์สินของหลวงไปและจับนายหนานหมอกคำซึ่งเป็นนายแขวงฆ่าเสีย การปกครองเกิดปั่นป่วนทางเจ้านครน่านทราบเหตุจึงได้ส่งกำลังทหารขึ้นมาปราบปรามเหตุการณ์จึงได้สงบ

ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๔๔๗ ทางราชการจึงได้โอนกองแขวงเวียงเทิงและเชียงของจากนครน่านขึ้นต่อเมืองเชียงราย โดยเฉพาะกิ่งแขวงเมืองเทิงมีพระยาพิศาลคีรีเมฆเป็นผู้

ปกครองและได้ตัดถนนสายใหญ่จากเทิง – เชียงราย และเทิง – เชียงคำ จึงเรียกถนนสายนี้ว่า "ถนนพิศาล" ตามชื่อพระยาพิศาลคีรีเมฆ

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ทางราชการจึงได้ยกฐานะกิ่งแขวงเทิงขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่า "อำเภอเทิง" ขึ้นต่อจังหวัดเชียงรายจนถึงปัจจุบันนี้

๖.๒ ภูมิศาสตร์

๖.๒.๑ ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ ตั้งอยู่ที่ถนนทางหลวงจังหวัด สาย ๑๐๒๐ ตอนเชียงราย–เทิง หมู่ที่ ๑ ตำบลเวียง ระยะทางจากเชียงราย–เทิง ๖๔ ก.ม.

๖.๒.๒ พื้นที่ ๑๒๕๒ ตารางกิโลเมตร

๖.๒.๓ อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา และ อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมืองเชียงราย และ กิ่งอำเภอพญาเมงราย จังหวัดเชียงราย

๖.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูงและต่ำลงไปทางทิศเหนือ มีภูเขากั้นเป็นแนวเขตแดน ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๖.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศ ฤดูร้อน ร้อนจัด ฤดูหนาว หนาวจัดและมีฝนตกชุกในฤดูฝน

๖.๒.๖ ลำน้ำสำคัญ

- ลำน้ำอิง ตั้งต้นจากอำเภอพะเยา จังหวัดพะเยา ไหลผ่านอำเภอเทิง และไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

– ลำน้ำหงาว ตั้งต้นจากดอยผาหม่น เขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ไหลลงสู่ แม่น้ำลาว ในเขต อำเภอเทิง แม่น้ำสายนี้ มีประโยชน์มาก ในการเกษตรของตำบลตับเต่าและตำบลหงาว

– ลำน้ำลาว ตั้งต้นจากดอยปูลังกา อำเภอปง ไหลลงสู่แม่น้ำอิงในเขตอำเภอเทิง แม่น้ำสายนี้มีประโยชน์บ้างในการเกษตรพอสมควร

๖.๒.๗. ทรัพยากรธรรมชาติ

– แร่ มีแร่บีไรต์ บ้านขอนซุงตำบลงิ้ว บ้านหมู่ ๔ ตำบลเวียง อำเภอเทิง

– ป่าไม้ พื้นที่ป่าไม้มีประมาณ ๙๕๐,๗๓๕ ไร่ ไม้ที่สำคัญมี ไม้สัก ไม้ยาง ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่าและไม้เต็งรัง ฯลฯ

๖.๓ การปกครอง

๖.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

– กิ่งอำเภอ ๑ แห่ง คือ กิ่งอำเภอพญาเมงราย

– ตำบล ๑๑ แห่ง หมู่บ้าน ๑๑๓ หมู่บ้าน

(๑) ตำบลเวียง มี ๑๓ หมู่บ้าน

(๒) ตำบลยางฮอม มี ๑๑ หมู่บ้าน

(๓) ตำบลป่าตาล มี ๘ หมู่บ้าน

(๔) ตำบลต้า มี ๑๐ หมู่บ้าน

(๕) ตำบลหงาว มี ๑๕ หมู่บ้าน

(๖) ตำบลตับเต่า มี ๘ หมู่บ้าน

(๗) ตำบลสันทรายงาม มี ๕ หมู่บ้าน

(๘) ตำบลงิ้ว มี ๑๒ หมู่บ้าน

(๙) ตำบลปล้อง มี ๑๓ หมู่บ้าน

(๑๐) ตำบลแม่ลอย มี ๑๑ หมู่บ้าน

(๑๑) ตำบลเชียงเคี่ยน มี ๗ หมู่บ้าน

๖.๓.๒ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

- เทศบาล ไม่มี
- สุขาภิบาล มี ๓ แห่ง คือ

(๑) สุขาภิบาลเวียงเทิง มี ๑ ตำบล ๑ หมู่บ้าน

(๒) สุขาภิบาลบ้านต้า มี ๑ ตำบล ๕ หมู่บ้าน

(๓) สุขาภิบาลปล้อง มี ๑ ตำบล ๔ หมู่บ้าน

- สภาตำบล ๑๑ แห่ง คือ

(๑) สภาตำบลเวียง (๒) สภาตำบลยางฮอม

(๓) สภาตำบลบ่อตาล (๔) สภาตำบลต้า

(๕) สภาตำบลหงาว (๖) สภาตำบลตับเต่า

(๗) สภาตำบลสันทรายงาม (๘) สภาตำบลงิ้ว

(๙) สภาตำบลปล้อง (๑๐) สภาตำบลแม่ลอย

(๑๐) สภาตำบลเชียงเคียน

๖.๔ การสาธารณสุข

๖.๔.๑ โรงพยาบาล ๑ แห่ง

๖.๔.๒ สถานีอนามัย ๘ แห่ง

๖.๔.๓ สถานีผดุงครรภ์ ๓ แห่ง

๖.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๖.๕.๑ การเกษตร ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนา และการทำไร่ข้าวโพดประมาณ ๘๕% ของจำนวนพลเมืองทั้งหมด

๖.๕.๒ การปศุสัตว์ ราษฎรเลี้ยงโค และสุกร เป็ด ไก่

๖.๕.๓ การประมง มีการเลี้ยงปลาตามหนอง และขุดบ่อเลี้ยงปลาตามหมู่บ้าน

๖.๕.๔ การทำเหมืองแร่

(๑) แร่ซีไรด์ หมู่ที่ ๔ ตำบลเวียง

(๒) แร่หินปูนขาว หมู่ที่ ๘ ตำบลยางฮอม

๖.๕.๕ การอุตสาหกรรม มีโรงสีข้าวขนวดใหญ่ ๓ แห่ง

๖.๕.๖ การพานิชยกรรม บริษัท ๑ แห่ง

โรงแรม ๑ แห่ง

โรงมโหรสพ ๒ แห่ง

๖.๖ การศึกษาและศาสนา

๖.๖.๑ วิทยาลัย – แห่ง

– วิทยาลัยครู – แห่ง อาจารย์ – คน นักศึกษา – คน

– วิทยาลัยเกษตรกรรม ๑ แห่ง อาจารย์ ๑๒ คน นักศึกษา ๑๗๕ คน

๖.๖.๒ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ๒ แห่ง ครู ๑๒๗ คน นักเรียน ๒๔๐๘ คน

๖.๖.๓ โรงเรียนประถมศึกษา ๖๔ แห่ง ครู ๘๓๔ คน นักเรียน ๑๗๓๘๘ คน

๖.๖.๔ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

(๑)	วัดพุทธศาสนา	๕๑ แห่ง
(๒)	สำนักสงฆ์	๒๖ แห่ง
(๓)	โบสถ์คริสต์ศาสนา	– แห่ง
(๔)	มัสยิด	– แห่ง
(๕)	ศาลเจ้า	– แห่ง

๖.๗ การสาธารณูปโภค

๖.๗.๑ การไฟฟ้า มี ๘ ตำบล การไฟฟ้าเป็นของรัฐวิสาหกิจ

๖.๗.๒ ประปามี ๒ แห่ง

(๑) ประปาสุขาภิบาล ตำบลเวียง

(๒) ประปาสุขาภิบาล ตำบลต้า

๖.๘ การสหกรณ์

กลุ่มเกษตรกร หรือสมาคมชลประทานราษฎร์

๖.๙ การคลัง

๖.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๑,๔๗๑,๒๐๖.๐๑ บาท

๖.๙.๒ ส่วนอำเภอ ๑๓๔,๗๒๕.๕๐ บาท

๖.๙.๓ ภาษีบำรุงท้องที่ของแต่ละตำบล ดังนี้

(๑) ตำบลเวียง	๑๓๑,๖๖๑.๗๕	บาท
(๒) ตำบลยางฮอม	๕๘,๓๘๖.๒๕	บาท
(๓) ตำบลบ่าตาล	๖๐,๗๘๐.๒๕	บาท
(๔) ตำบลต้า	๔๘,๑๗๑.๐๐	บาท
(๕) ตำบลหงาว	๔๔,๗๒๖.๕๐	บาท
(๖) ตำบลตับเต่า	๑๓,๐๔๔.๗๕	บาท
(๗) ตำบลสันทรายงาม	๓๑,๒๑๗.๒๕	บาท
(๘) ตำบลงิ้ว	๗๖,๙๖๕.๒๕	บาท
(๙) ตำบลปล้อง	๘๖,๓๔๕.๕๐	บาท
(๑๐) ตำบลแม่ลอย	๙๔,๑๔๐.๕๐	บาท
(๑๑) ตำบลเชียงเคี่ยน	๓๐,๒๙๘.๒๕	บาท
เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด		
รวม	๖๗๕,๗๓๗.๒๕	บาท

๖.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๖.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธร ๑ แห่ง

๖.๑๐.๒ สถานีตำรวจภูธรตำบล ๑ แห่ง ตั้งอยู่ตำบลบ่าตาล อ. เทิง

ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

- คดีฆ่าคนตาย
- คดีปล้นทรัพย์
- คดีอื่น ๆ

๖.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑.	ขุนวัฒนานุการ (ร.อ.ท. โป๊ะ วัฒนะสมบัติ)	พ.ศ. ๒๔๕๗–๒๔๖๕
๒.	หลวงสิทธิ์ประศาสน์ (ควาย บุศบรรณ์)	พ.ศ. ๒๔๖๖–๒๔๖๘
๓.	หลวงปราณีนราการ (ตรี บังตรีสวรรค์)	พ.ศ. ๒๔๖๙–๒๔๗๐
๔.	ขุนศรีธุรีนานุบาล (บุญตือ)	พ.ศ. ๒๔๗๑–๒๔๗๓
๕.	ร.ต.อ. แสวง นาดวรรณ	พ.ศ. ๒๔๗๓–๒๔๗๔
๖.	ขุนชำนาญนรกิจ (แขก จิตตมงคล)	พ.ศ. ๒๔๗๔–๒๔๘๓
๗.	ขุนนิเทศธุระรัฐ (แจ้ว เกตุสิงห์น้อย)	พ.ศ. ๒๔๘๔–๒๔๘๙
๘.	นายสุชาติ สุขพันธุ์วงค์พันธุ์	พ.ศ. ๒๔๘๙–๒๔๙๐
๙.	นายสมชาย สายสิทธุ์	พ.ศ. ๒๔๙๐–๒๔๙๒
๑๐.	นายอักษร สุรพินิช	พ.ศ. ๒๔๙๒–๒๔๙๔
๑๑.	นายเหรียญ เสาวธีระ	พ.ศ. ๒๔๙๔–๒๔๙๖
๑๒.	ร.ต.ต. สอาด สุจริตจันทร์	พ.ศ. ๒๔๙๖–๒๔๙๘
๑๓.	นายพร สวัสดิ์บุรี	พ.ศ. ๒๔๙๘–๒๔๙๙
๑๔.	นายผลิ ศรุตานนท์	พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๑
๑๕.	นายรอด พวงจันทร์แดง	พ.ศ. ๒๕๐๑–๒๕๐๘
๑๖.	ร.ต. สง่า ศิริวัฒน์	พ.ศ. ๒๕๐๘–๒๕๑๒
๑๗.	นายทองคำ เขื่อนทา	พ.ศ. ๒๕๑๒–๒๕๑๕
๑๘.	พ.ต. ประวัติ โทนสังอินทร์	พ.ศ. ๒๕๑๕–๒๕๑๘
๑๙.	นายจิโรจ กรรณล้วน	พ.ศ. ๒๕๑๘–๒๕๑๙
๒๐.	นายผไท วิจารณ์ปรีชา	พ.ศ. ๒๕๑๙–๒๕๒๑
๒๑.	นายวิมล พวงทอง	พ.ศ. ๒๕๒๑–๒๕๒๒
๒๒.	ร.ต. สงัด ธรรมสานุกุล	พ.ศ. ๒๕๒๒–๖ มีค. ๒๖
๒๓.	นายศรีพงศ์ อยู่มั่น	๗ มีค. ๒๖–ปัจจุบัน

๗. อำเภอป่าแดด

๗.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอป่าแดด เดิมเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอพาน ชื่อว่าตำบลป่าแดด มี ๑๒ หมู่บ้าน เป็นท้องที่ทุรกันดาร สมัยดั้งเดิมเป็นสถานที่ตั้งคอกจับช้างป่า ชาวบ้านเรียกว่าบ้านป่าแดดโรงจ๊าง (ป่าแดดโรงช้าง) การเดินทางไปมาติดต่อกิจการกับที่ว่าการอำเภอพานแต่ละครั้งต้องเดินทางด้วยเท้า ไม่มียานพาหนะใด ๆ จึงต้องไปค้างคืน สิ่งของต้องใช้คนแบกหาม ในการเดินทาง เป็นท้องที่ที่อยู่ไกลอำเภอพาน ๓๓ กิโลเมตร ราษฎรส่วนใหญ่ไม่ได้รับความสะดวกในการเดินทางครั้งนั้น นายชูสง่า ไชยพันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายในสมัยนั้น ได้รายงานต่อกระทรวงมหาดไทยขอตั้งเป็นกิ่งอำเภอป่าแดด และกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศ เมื่อวันที่ ๑๓ พ.ค ๒๕๑๒ ได้ประกาศตั้งและยกฐานะตำบลป่าแดดขึ้นเป็นกิ่งอำเภอป่าแดด เรียกว่า "กิ่งอำเภอป่าแดด" ขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๑๒ และทางราชการได้ประกอบทำพิธีเปิดเป็นที่ว่าการกิ่งอำเภอป่าแดด เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๒ ครั้นต่อมากิ่งอำเภอป่าแดด มีชุมชนหนาแน่น มีสภาพเจริญขึ้นกว่าเดิมมาก รัฐบาลสมัยนั้นมี ฯพณฯ ท่าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๙๒ ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย และข้อ ๕๖ วรรค ๒ แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๑๘ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ตราพระราชกฤษฎีกาตั้งกิ่งอำเภอป่าแดด อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เป็นอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๒ ตอนที่ ๑๖๖ ลงวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

๗.๒ ภูมิศาสตร์

อำเภอป่าแดด มีภูเขาและป่าไม้ล้อมรอบทั้งสี่ด้านทางด้านทิศตะวันออก ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ทางราชการได้กำหนดเป็นป่าสงวนแห่งชาติขึ้นเรียกว่า "ป่าแม่พุง" ทางทิศตะวันตกเป็นป่าสงวนแห่งชาติอีกป่าหนึ่ง เรียกว่า "ป่าแม่ปืม" สภาพพื้นที่ทั่วไปของอำเภอป่าแดด เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำพุง ไหลผ่านจากทิศตะวันตกไหลจากตำบลป่าแงะผ่านบ้านแม่พุง

ตำบลป่าแดด ผ่านบ้านวังผา ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด มีน้ำไหลตลอดปี ราษฎรได้จัดสร้างฝายน้ำล้นขึ้นที่ตำบลป่าแงะ ตำบลป่าแงะ และที่บ้านสัก ตำบลป่าแดด รวม ๒ แห่ง และได้ขุดลำเหมืองผ่านไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อใช้น้ำทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของราษฎร ภูเขาส่วนใหญ่มีดอยงามซึ่งเป็นเขตกั้นระหว่างอำเภอพาน กับอำเภอป่าแดด

๗.๓ การปกครอง

อำเภอป่าแดดแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๓ ตำบล คือ

- ตำบลป่าแดด มี ๑๐ หมู่บ้าน
- ตำบลป่าแงะ มี ๑๐ หมู่บ้าน
- ตำบลสันมะค่า มี ๖ หมู่บ้าน

๗.๔ การสาธารณสุข

มีสถานีอนามัยชั้น ๒ ตั้งอยู่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลป่าแดด ๑ แห่ง ตั้งอยู่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลป่าแงะ ๑ แห่ง และสำนักงานผดุงครรภ์ ๑ แห่ง ตั้งอยู่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลสันมะค่า

๗.๕ อาชีพและธุรกิจ

ประชากรส่วนใหญ่อาศัยการทำนาเป็นอาชีพหลัก มีเนื้อที่ประกอบการเกษตรเป็นเนื้อที่นา ๖๙,๔๓๘ ไร่ เนื้อที่ปลูกพืชไร่ ๔,๒๗๒ ไร่ มีเตาบ่มใบยา ๒ แห่ง มีโรงสีข้าวขนาดกลาง และขนาดเล็ก ๓๕ แห่ง มีร้านค้าประมาณ ๘๐ ร้าน ส่วนใหญ่อยู่ที่ตำบลป่าแงะและสันมะค่า

๗.๖ การศึกษาและการศาสนา

๗.๖.๑ โรงเรียนองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน ๑๖ โรง

๗.๖.๒ โรงเรียนกรมสามัญศึกษา จำนวน ๑ โรง

๗.๖.๓ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา ๑๑ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๕ แห่ง
- โบสถ์คริสต์ ๑ แห่ง

๗.๗ การสาธารณูปโภค

มีไฟฟ้าใช้ทุกตำบล การประปาไม่มี

๗.๘ การสหกรณ์

- มีสหกรณ์การเกษตรอำเภอป่าแดด จำกัด จำนวน ๒๓ กลุ่ม
- มีสมาชิกทั้งหมด ๑,๒๖๕ คน

๗.๙ การคลัง

- เงินผลประโยชน์แผ่นดินทุกประเภท ๓,๑๗๙.๐๐ บาท
- เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด ส่วนอำเภอป่าแดด ๒๕๒,๑๕๗.๖๙ บาท

๗.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๗.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอป่าแดด ๑ แห่ง

๗.๑๐.๒ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

- คดีอุกฉกรรจ์
- คดีธรรมดา
- คดีเปรียบเทียบ

๗.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

(๑) นายกระแส พยันตกุล	พ.ศ. ๒๕๑๘–๒๕๑๙
(๒) ร้อยเอกอุดม นพรัตน์	พ.ศ. ๒๕๑๙–๒๕๒๑
(๓) นายเกษม วัฒนะ	พ.ศ. ๒๕๒๑–๒๕๒๓
(๔) นายเชวง เกตุชาติ	พ.ศ. ๒๕๒๓–๑๖ ต.ค. ๒๖
(๕) ร้อยตรีประกิต สุมันตกุล	๑๗ ต.ค. ๒๖–ปัจจุบัน

๘. อำเภอพาน

๘.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอพานเดิมได้ปกครองตามระบอบ "พ่อเมือง" ที่ตั้งทำการอยู่ที่บ้านผึ่งต้น ปัจจุบันนี้เป็นบ้าน หมู่ที่ ๘ ตำบลม่วงคำ พ่อเมืองนี้ขึ้นโดยตรงต่อเจ้าผู้ครองนครลำพูน ต่อมา

เมื่อ ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ.๒๔๕๐) ทางราชการได้เปลี่ยนฐานะการปกครองจากระบอบพ่อเมืองขึ้นเป็นกิ่งอำเภอโดยมีปลัดกิ่งอำเภอมาประจำเรียกว่า "กิ่งอำเภอเมืองพาน" แต่ที่ทำการยังอยู่ที่บ้านผึ้งตื่น และให้โอนกิ่งอำเภอเมืองพาน ไปขึ้นกับอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ครั้งถึงปี ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) ทางราชการได้ให้โอนเป็นกิ่งอำเภอเมืองพานนี้ ไปขึ้นตรงต่ออำเภอแม่ใจ เพราะอยู่ใกล้อำเภอแม่ใจ มากกว่าอำเภอเมืองเชียงราย เพื่อความสะดวกแก่ราษฎร ที่มาติดต่อ ต่อมาเพื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ทางราชการได้ยกฐานะกิ่งอำเภอเมืองพาน แล้วยุบอำเภอแม่ใจและได้โอนท้องที่อำเภอแม่ใจ และอำเภอเมืองเชียงรายบางส่วนให้ขึ้นกับอำเภอพาน การที่ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอใหม่นี้ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากบ้านผึ้งตื่น มาตั้งที่ตำบลเมืองพาน อันเป็นที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันนี้และขนานนามว่า "อำเภอเมืองพาน" โดยอาศัยพลับพลา ซึ่งใช้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในสมัยเมื่อดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร (ร.ศ. ๑๒๔) เป็นที่ว่าการอำเภอซึ่งที่นี้เป็นที่ของหลวงอยู่แล้ว ไม่ได้ซื้อจากที่ใด ส่วนอำเภอแม่ใจเมื่อยุบลงแล้วคงมีแต่สถานีตำรวจแต่อย่างเดียว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ พลับพลาซึ่งใช้เป็นที่ว่าการอำเภอได้ชำรุดทรุมโทรมลงประกอบกับทางราชการ ได้สั่งยุบอำเภอดอกคำใต้จึงได้รื้อที่ว่าการอำเภอดอกคำใต้ มาปลูกสร้างที่ว่าการอำเภอเมืองพานต่อไป โดยได้สร้างเป็นโรงไม้ชั้นเดียวตามแบบของกรมมหาดไทย ตัวที่ว่าการอำเภอที่ปลูกขึ้นใหม่นี้ ใช้อยู่ได้ไม่นานก็ชำรุดทรุดโทรมลงอีก จึงได้มีการปลูกสร้างขึ้นใหม่เป็นเรือนไม้เช่นเดียวกัน ต่อมาในสมัยที่นายอำเภอกมล สุทธนะ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายอำเภอพาน ได้ร่วมกับข้าราชการ กำนันผู้ใหญ่บ้านและราษฎร จัดการก่อสร้างที่ว่าการอำเภอขึ้นใหม่ ได้สร้างเป็นตัวตึกแล้วเสร็จเปิด เป็นที่ทำการ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ๒๔๙๓ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ในสมัยนายสมเกียรติเกียรติสมฤทธิ์ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ ทางกรมการปกครอง ได้อนุมัติงบประมาณเงิน ๙๐,๐๐๐ บาท ให้อำเภอมาทำการบูรณะปรับปรุงและซ่อมแซมที่ว่าการอำเภอหลังนี้ขึ้นใหม่อีก ที่ชำรุดทรุดโทรมให้มีสภาพดีขึ้นดังเป็นตัวตึกที่เห็นในปัจจุบันนี้ ส่วนชื่ออำเภอที่เรียกว่า "อำเภอเมืองพาน" ต่อมาในสมัยที่ทางราชการ ได้สั่งให้เรียกชื่ออำเภอว่า "อำเภอเมือง" ได้แต่เฉพาะอำเภอที่เป็น

ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดเท่านั้น ชื่อของอำเภอจึงถูกตัดคำว่า "เมือง" ออกคงเรียกกันว่า "อำเภอพาน" มาจนกระทั่งทุกวันนี้

๘.๒ สภาพทางภูมิศาสตร์

๘.๒.๑ ที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอพาน ตั้งอยู่ที่ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๑ ตำบลเมืองพาน

๘.๒.๒ พื้นที่ ๖๕๖ ตารางกิโลเมตร

๘.๒.๓ อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองเชียงราย
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่ใจ จังหวัดพระเยา
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

๘.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีเนื้อที่ราบระหว่างภูเขาสูงต่ำสลับซับซ้อน เป็นแนวยาวทางทิศตะวันตก มีที่ราบเหมาะสำหรับทำการเพาะปลูก

- แม่น้ำที่สำคัญมี ห้วยแม่ส้าน ห้วยแม่คาว คลองชลประทานหลวงแม่ลาวและคลองส่งน้ำฝายหลวงแม่ลาว
- ภูเขามีเทือกเขาสลับซับซ้อน เป็นจำนวนมาก ภูเขาที่สูงที่สุดคือ ภูเขาดอยหมอก เป็นภูเขากั้นเขตอำเภอพาน กับอำเภอเวียงป่าเป้า และดอยหัวง้ม ติดต่อกับอำเภอป่าแดด

๘.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศ ดินฟ้าอากาศของอำเภอพาน แบ่งออกเป็น ๓ ฤดู คือ

- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม จะมีฝนตกหนักมากประมาณเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนกันยายน
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนมกราคม หรือ เดือนกุมภาพันธ์ อากาศค่อนข้างหนาว อุณหภูมิต่ำถึง ๖ องศาเซลเซียส
- ฤดูร้อน เริ่มร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม ในฤดูร้อนอากาศร้อนบางปี อุณหภูมิสูงถึง ๓๐ องศเซลเซียส

๘.๒.๖ ลำน้ำที่สำคัญ ที่ใช้ในการคมนาคม และการเกษตร เช่น แม่น้ำส้าน, แม่น้ำคาว

- ลำน้ำแม่ส้านได้ไหลออกจากตำบลป่าหุ่ง ผ่านตำบลเมืองพาน ผ่านตำบลหัวง้มไปประจบกับลำแม่น้ำแม่ฮ่างที่ตำบลดอยงาม
- ลำแม่น้ำคาว ได้ไหลออกจากตำบลสันกลาง ผ่านตำบลสันติสุข ผ่านตำบลเจริญเมือง ผ่านตำบลแม่อ้อ ผ่านตำปลสันมะเค็ด ไปบรรจบลำน้ำแม่พุง อำเภอป่าแดด

๘.๒.๗ ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้

อื่น ๆ

๘.๓ การปกครอง

๘.๓.๑ การบริหารงานส่วนภูมิภาค

- ตำบลมี ๑๓ ตำบล หมู่บ้านมี ๑๓๒ หมู่บ้าน

(๑)	ตำบลเมืองพาน	มี ๑๑	หมู่บ้าน
(๒)	ตำบลป่าหุ่ง	มี ๑๓	,,
(๓)	ตำบลสันกลาง	มี ๑๐	,,
(๔)	ตำบลทรายขาว	มี ๘	,,
(๕)	ตำบลแม่อ้อ	มี ๑๒	,,
(๖)	ตำบลดอยงาม	มี ๑๓	หมู่บ้าน
(๗)	ตำบลหัวง้ม	มี ๙	,,
(๘)	ตำบลแม่เย็น	มี ๑๔	,,
(๙)	ตำบลม่วงคำ	มี ๑๐	,,
(๑๐)	ตำบลเจริญเมือง	มี ๑๐	,,
(๑๑)	ตำบลสันมะเค็ด	มี ๑๒	,,

(๑๒) ตำบลธารทอง มี ๗ ,,

(๑๓) ตำบลสันติสุข มี ๗ ,,

๘.๓.๒ การบริหารงานราชการส่วนท้องถิ่น

- สุขาภิบาล ๑ แห่ง คือ สุขาภิบาลเมืองพาน
- ตำบลในเขตสุขาภิบาล ๑ ตำบล ๓ หมู่บ้าน มีหมู่บ้านที่ ๑,๘,๙
- สภาตำบลมี ๑๓ แห่งคือ

(๑) สภาตำบลเมืองพาน

(๒) สภาตำบลสันกลาง

(๓) สภาตำบลป่าหุ่ง

(๔) สภาตำบลทรายขาว

(๕) สภาตำบลแม่อ้อ

(๖) สภาตำบลดอยงาม

(๗) สภาตำบลหัวง้ม

(๘) สภาตำบลแม่เย็น

(๙) สภาตำบลม่วงคำ

(๑๐) สภาตำบลเจริญเมือง

(๑๑) สภาตำบลสันมะเค็ด

(๑๒) สภาตำบลธารทอง

(๑๓) สภาตำบลสันติสุข

๘.๓.๓ หน่วยราชการอื่น ๆ มีสถานีทดลองข้าวพาน ตั้งอยู่ที่ ๙ ตำบลเมืองพาน

๘.๔ การสาธารณสุข

๘.๔.๑ โรงพยาบาล ๑ แห่ง

๘.๔.๒ โรงพยาบาลเอกชน ๑ แห่ง

๘.๔.๓ สถานีอนามัย ๑๐ แห่ง

๘.๔.๔ สถานผดุงครรภ์ ๑ แห่ง

๘.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๘.๕.๑ การเกษตร ราษฎรมีการประกอบอาชีพ

– ทำนา	คิดเป็นเปอร์เซนต์	๔๐ %
– ทำไร่	–,,–	๒๕ %
– ทำสวนครัว	–,,–	๑๐ %
– ทำสวนผลไม้	–,,–	๑๕ %

๘.๕๒. การปศุสัตว์ ราษฎรเลี้ยง หมู เป็ด ไก่ วัว ควาย ซึ่งเป็นฟาร์มใหญ่ ๑ ๑ แห่ง นอกนั้นก็เลี้ยงอยู่ตามในบ้าน ของแต่ละบ้านประมาณ ๗๐ %

๘.๕.๓ การประมง มีการเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่วนมากเลี้ยงปลาน้ำจืด เป็นฟาร์ม ๒๐ แห่ง

๘.๕.๔ การอุตสาหกรรม มีโรงงานหล่อเหล็ก ๑ แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๘ ตำบลทรายขาว

โรงเลื่อยไม้ ๑ แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลสันกลาง

โรงงานปั้นอิฐ	๑ แห่ง
โรงสีขนาดเล็ก	๖๐ แห่ง
โรงสีขนาดกลาง	๙๗ แห่ง
โรงสีขนาดใหญ่	๕ แห่ง
โรงฟอกหนังสัตว์	๒ แห่ง

รวมโรงงานอุตสาหกรรม ในเขตอำเภอพาน ทั้งหมด ๑๖๖ แห่ง

๘.๕.๕ การพาณิชยกรรม มีธนาคาร อยู่ ๖ แห่ง คือ

– ธนาคารออมสิน

– ธนาคารกรุงเทพฯ จำกัด

– ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชย์การ จำกัด

– ธนาคารกรุงศรีอยุธยา

- ธนาคารไทยเงินทุน จำกัด
- ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
- โรงแรม ๒ แห่ง
- โรงมหรสพ ๒ แห่ง

๘.๖ การศึกษาและศาสนา

- โรงเรียนของกรมสามัญศึกษามีอยู่ ๓ แห่ง มีครู ๑๔๗ คน มีนักเรียน ๔๖๑๑ คน
- โรงเรียนประถมศึกษา มีอยู่ ๙๙ แห่ง มีครู ๘๗๓ คน มีนักเรียน ๑๓๙๘๘ คน
- โรงเรียนราษฎร์ มีอยู่ ๔ แห่ง มีครู ๖๐ คน มีนักเรียน ๑๘๐๙ คน

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา ๖๑ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๖๓ แห่ง
- โบสถ์คริสต์ศาสนา ๔ แห่ง
- ศาลเจ้า ๑ แห่ง

๘.๗ การสาธารณูปโภค

๘.๗.๑ การไฟฟ้า ยังมีบริการถึงตำบลต่าง ๆ รวม ๑๐ ตำบล เป็นของรัฐวิสาหกิจ

๘.๗.๒ การประปา มีเฉพาะเขตสุขาภิบาลเท่านั้น เป็นของรัฐวิสาหกิจ

๘.๘ การสหกรณ์

กลุ่มเกษตรกรหรือสมาคมชลประทานราษฎร กลุ่มเกษตรกรมี ๙ กลุ่ม จำนวนสมาชิก๑๒๔๕ คน

๘.๙ การคลัง

๘.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม	๔,๘๔๕,๕๕๖.๘๕	บาท
- ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	๒,๕๔๐,๙๗๑.๓๑	บาท
- ภาษีนิติบุคคล	๓๙,๐๗๙.๒๒	บาท
- ภาษีการค้า	๒,๒๖๕,๕๐๖.๓๒	บาท

๘.๙.๒ เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๕๘๖,๒๑๙.๖๕ บาท

– เงินรายได้ทั่วไป		๘๓,๓๔๘	บาท
– เงินรายได้ส่วนอำเภอ		–	บาท
– ภาษีบำรุงท้องที่ของตำบลเมืองพาน		๓๖,๗๓๗.๔๔	บาท
– – ,, –	ตำบลป่าหุ่ง	๑๘.๖๓๗.๕๕	บาท
– – ,, –	ตำบลสันกลาง	๓๐,๐๘๑.๓๐	บาท
– – ,, –	ตำบลทรายขาว	๖๓,๗๓๑.๐๙	บาท
– – ,, –	ตำบลแม่อ้อ	๕๕,๗๒๕.๙๑	บาท
– – ,, –	ตำบลดอยงาม	๗๖,๙๕๘.๗๔	บาท
– – ,, –	ตำบลหัวง้ม	๔๖,๖๖๗.๕๐	บาท
– – ,, –	ตำบลแม่เย็น	๙๑,๕๘๘.๒๐	บาท
– – ,, –	ตำบลม่วงคำ	๔๓,๒๓๕.๕๙	บาท
– – ,, –	ตำบลเจริญเมือง	๕๖,๗๖๕.๕๘	บาท
– – ,, –	ตำบลสันติสุข	๕๒,๐๐๕.๗๕	บาท

๘.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๘.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธรตำบล ๑ แห่ง ตั้งอยู่ ณ ที่ตำบลแม่อ้อ

๘.๑๐.๒ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

- คดีฆ่าคนตาย
- คดีปล้นทรัพย์
- คดีชิงทรัพย์
- คดีวางเพลิง

๘.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

(๑) พระศุภการกำจร

(๒) หลวงปรีชานรัฐกิจ

(๓) นายชื่น ไชยศิริ

(๔) ขุนวรวุฒิ์คณารักษ์

(๕) หลวงนิคมเปาวเขตต์

(๖) นายปาน พรหมพยัคฆ์

(๗) นายสุจิตต์ สมบัติศิริ

(๘) ขุนนาควรรณไวยโรจน์

(๙) ขุนพิพิธสุขอำนวย

(๑๐) นายถนอม โฆษโยธิน

(๑๑) นายกมล สุทธนะ

(๑๒) นายจรูญ ธนะสังข์

(๑๓) นายสุชาติ ส. วงศ์พันธ์

(๑๔) นายรอด พวงจันทร์แดง

(๑๕) นายพุธ ศิริพงษ์

(๑๖) ว่าที่ ร.ต.สุพงศ์ มนัสไพบูลย์

(๑๗) นายพิศิษฐ์ ผโลศิลป์

(๑๙) นายชาญณรงค์ ยงพาณิชย์

๙. อำเภอเวียงป่าเป้า

๙.๑ ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีเศษมาแล้วอำเภอเวียงป่าเป้าเป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง พึ่งจะมาสร้างเป็นบ้านเมืองใหม่โดยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้แต่งตั้งให้พระยาไชยวงค์ ควบคุมราษฎรชาวนครเชียงใหม่ขึ้นมาหักร้างถางพงโก่น สร้างที่ดินซึ่งเป็นที่รกร้างว่างเปล่าเป็นที่ป่าแห่งหนึ่งชื่อว่า "เพือยไฮ" (ป่าไทร) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอปัจจุบันห่างประมาณ ๔ ก.ม. แล้วสร้างเป็นเมืองขึ้นใหม่ ขนานนามเมืองนี้ว่า "เมืองเฟยไฮ" (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในเขตปกครองของตำบลบ้านโป่ง) และได้แต่งตั้งให้พระยาไชยวงค์ดำรงตำแหน่งเป็นพ่อเมือง ปกครองเมืองนี้ตลอดมา

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๐ พระยาไชยวงค์ได้ย้ายเมืองขึ้นมาทางทิศเหนือที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน โดยให้ราษฎรโก่นสร้างถางป่าเปล้า (ไม้เปล้า ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า ไม้เป้า) ก่อสร้างเป็นเมืองขึ้นใหม่ ขนานนามตามชื่อป่าเป็นภาษาพื้นเมืองว่า "เมืองป่าเป้า" ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ตั้งเมืองเฟยไฮเดิมเป็นที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมถึง ไม่เหมาะเป็นที่ตั้งเมืองถาวร ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๔๔๐ พระยาไชยวงค์ ได้ถึงแก่กรรม พระยาเทพณรงค์ ผู้เป็นบุตรเขย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพ่อเมือง ทำการปกครอง สืบแทน จึงได้ดำเนินการ ปรับปรุง เมืองป่าเป้า ให้มีสภาพ มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น โดยใช้อิฐก่อเป็นกำแพงเมืองและเปลี่ยนนามเมืองเสียใหม่ เพื่อให้ถูกต้องตามลักษณะเมืองที่มีกำแพงเมืองว่า "เวียงป่าเป้า" อันเป็นนามที่เรียกขานกันมาถึงทุกวันนี้ ต่อมาพระยาเทพณรงค์ถึงแก่อนิจกรรรม พระยาขันธะเสมาซึ่งเป็นน้องเขย จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพ่อเมืองสืบแทนต่อมา

ราวปี พ.ศ ๒๔๔๖ พวกเงี้ยว (ไทยใหญ่) ได้ก่อการจลาจลขึ้นที่จังหวัดเชียงราย หลังจากการจลาจลสงบ ทางราชการได้จัดตั้งอำเภอขึ้นที่บ้านแม่พริก ตำบลแม่พริก (ปัจจุบันอยู่ในเขตปกครองของอำเภอแม่สรวย) ขนามนามว่า "อำเภอแม่พริก" และได้ตั้งให้อำเภอเวียงป่าเป้า (ปัจจุบัน) เป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นอยู่ในความปกครองของอำเภอแม่พริก ต่อมาราวปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอแม่พริก ไปตั้งใหม่ที่ริมน้ำแม่สรวยและขนานนามอำเภอใหม่นี้ว่า "อำเภอแม่สรวย" ตามชื่อของลำน้ำที่ตั้งและได้ยกฐานะกิ่งอำเภอเวียงป่าเป้าขึ้นเป็นอำเภอโดยขนานนามเดิมว่า "อำเภอเวียงป่าเป้า" สืบต่อมาจนทุกวันนี้

สำหรับที่ว่าการอำเภอเวียงป่าเป้า ในชั้นแรกได้สร้างเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวอาศัยเป็นที่ปฏิบัติราชการตลอดมาและประมาณปี พ.ศ.๒๔๗๕ ตัวที่ว่าการอำเภอชำรุดทรุดโทรมมาก ขุนบวรอุทัยธวัช ซึ่งเป็นนายอำเภยเวียงป่าเป้าในขณะนั้น ได้ก่อสร้างที่ว่าการอำเภอขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นตึกสองชั้นก่ออิฐถือปูน พอเริ่มดำเนินการวางรากฐานได้เพียงเล็กน้อย ขุนบวรอุทัยธวัช ก็ประสบ อุบัติเหตุตกม้าถึงแก่ชีวิต ขุนพิพัธสุขอำนวย นายอำเภอคนต่อมาจึงได้ดำเนินการสร้างต่อ แต่ยังไม่แล้วเสร็จบริบูรณ์ มาก่อสร้างเสร็จบริบูรณ์ในสมัยขุนสุขจิตสมบัติศิริ นายอำเภอต่อมาและได้ทำพิธีฉลอง เปิดตึกที่ว่าการอำเภอ (หลังปัจจุบัน) ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติราชการมาจนถึงทุกวันนี้

๙.๒ ภูมิศาสตร์

๙.๒.๑ ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอเวียงป่าเป้า ตั้งอยู่ถนนสายแม่สรวย–เชียงใหม่ หมู่ที่ ๖ ตำบลเวียง

๙.๒.๒ พื้นที่ มี ๑,๒๑๗ ตารางกิโลเมตร

๙.๒.๓ อาณาเขต

- ทิศเหนือ ติดเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้ ติดเขตอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันตก ติดเขตอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
- ทิศตะวันออก ติดเขตอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

๙.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นป่าและเขาล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีพื้นที่ราบสูงอยู่ระหว่างกลาง มีลักษณะยาวจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ ประมาณ ๔๕ ก.ม. และกว้างจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกประมาณ ๒๗ ก.ม. ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือไม่ค่อยมีภูเขาสลับซับซ้อนเหมือนทิศอื่น

๙.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศ เนื่องจากอำเภอนี้ตั้งอยู่ตอนเหนือของประเทศ ซึ่งภูมิประเทศเป็นป่าและเขา ในฤดูหนาวอากาศจึงหนาวจัด บางปีอุณหภูมิลดต่ำถึง ๑–๒ องศาเซลเซียส ฤดูร้อนไม่ร้อนมาก ส่วนในฤดูฝนอากาศเย็นสบายและฝนจะตกชุกระหว่างเดือนมิถุนายน – สิงหาคม และแล้งมากระหว่างเดือนเมษายน – พฤษภาคม

๙.๒.๖ ลำน้ำสำคัญ มี ๔ สาย คือ

(๑) แม่น้ำลาว

(๒) แม่น้ำฉางข้าว

(๓) แม่น้ำแม่เจดีย์

(๔) แม่น้ำแม่ปูน

๙.๒.๗ ทรัพยากรธรรมชาติ มีแร่ซีไลท์ ดีบุก ป่าไม้มีไม้ประดู่ ไม้มะค่าและไม้อื่น ๆ อีกมาก

๙.๒ การปกครอง

๙.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

๙.๓.๑.๑ อำเภอเวียงป่าเป้า แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๕๗ หมู่บ้าน คือ

(๑) ตำบลเวียง มี ๗ หมู่บ้าน

(๒) ตำบลสันสลี มี ๖ หมู่บ้าน

(๓) ตำบลบ้านโป่ง มี ๕ หมู่บ้าน

(๔) ตำบลหัวฝาย มี ๑๐ หมู่บ้าน

(๕) ตำบลป่างิ้ว มี ๑๐ หมู่บ้าน

(๖) ตำบลแม่เจดีย์ มี ๑๐ หมู่บ้าน

(๗) ตำบลแม่เจดีย์ใหม่ มี ๙ หมู่บ้าน

๙.๓.๒ การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

๙.๓.๒.๑ สุขาภิบาล ๒ แห่ง คือ สุขาภิบาลเวียงป่าเป้าและสุขาภิบาลแม่ขะจาน

๙.๓.๒.๒ สภาตำบลมี ๗ แห่ง คือ

(๑) สภาตำบลเวียง

(๒) สภาตำบลสันสลี

(๓) สภาตำบลบ้านโป่ง

(๔) สภาตำบลบ้านป่างิ้ว

(๕) สภาตำบลหัวฝาย

(๖) สภาตำบลแม่เจดีย์

(๗) สภาตำบลแม่เจดีย์ใหม่

๙.๔ การสาธารณสุข

๙.๔.๑ มีโรงพยาบาล ๑ แห่ง

๙.๔.๒ มีสถานีอนามัย ๔ แห่ง

๙.๔.๓ มีร้านขายยา ประเภท ข. ๑๐ แห่ง ประเภท ค. ไม่มี

๙.๔.๔ มีคลีนิค ๒ แห่ง

๙.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๙.๕.๑ การเกษตร ราษฎรส่วนมากทำนา ๘๐% ทำสวน ๑๕% ค้าขาย ๕%

๙.๕.๒ การปศุสัตว์ ราษฎรส่วนใหญ่เลี้ยงสัตว์แบบหลังบ้าน เช่น สุกร โค กระบือ ครอบครัว ๑–๒ ตัว ที่เลี้ยงเป็นฟาร์มไว้จำหน่ายมีฟาร์มวัว ๑ แห่ง

๙.๕.๓ การทำเหมืองแร่ มีการทำเหมืองแร่ ๓ แห่ง เป็นแร่ซีไลท์ ดีบุกและดินขาว

๙.๕.๔ การอุตสาหกรรม มีโรงสีข้าวขนาดเล็ก ๗๔ โรง โรงสีเล็ก ๑๖ โรง โรงบ่มใบยา ๖ แห่ง

๙.๕.๕ การพาณิชยกรรม มีบริษัทจำกัด ๒ แห่ง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๕ แห่ง โรงแรม ๒ แห่ง โรงมหรสพ ๒ โรง

๙.๕.๖ ธนาคาร ๒ แห่ง มีธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด และธนาคารกรุงเทพ-พาณิชยการ จำกัด

๙.๖ การศึกษาและศาสนา

๙.๖.๑ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา ๒ แห่ง ครู ๔๘ คน นักเรียน ๘๗๐ คน

๙.๖.๒ โรงเรียนประถมศึกษา ๓๔ แห่ง ครู ๓๔๗ คน นักเรียน ๗,๗๒๙ คน

๙.๖.๓ โรงเรียนราษฎร์ ๑ แห่ง ครู ๘ คน นักเรียน ๑๕๕ คน

๙.๖.๔ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

(๑) วัดพุทธศาสนา ๒๒ แห่ง

(๒) สำนักสงฆ์ ๒๒ แห่ง

(๓) โบสถ์คริสต์ศาสนา ๓ แห่ง

๙.๗ การสาธารณูปโภค

๙.๗.๑ การไฟฟ้า มีหมู่บ้านที่ใช้ไฟฟ้า ๒๗ หมู่บ้าน ไม่ได้ใช้ ๓๐ หมู่บ้าน

๙.๗.๒ การประปาไม่มี

๙.๘ การสหกรณ์ มี ๑ แห่ง

๙.๘.๑ สหกรณ์การเกษตรอำเภอเวียงป่าเป้า

๙.๙ การคลัง

เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน	รวม	๓๑๐,๖๑๑.๒๓	บาท
เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด	รวม	๔๑๖,๔๖๒.๗๕	บาท

๙.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๙.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธรอำเภอ ๑ แห่ง

มีสถานีตำรวจภูธรตำบล ๑ แห่ง

๙.๑๐.๒ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

(๑) ฆ่าคนตาย

(๒) ปล้นทรัพย์

(๓) คดีธรรมดา

๙.๙.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

(๑) หลวงอุดรนันทาการ

(๒) พระยาอภิรักษ์หิรัญกิจ

(๓) นายสมบูรณ์ อินทฺราวรรณ์

(๔) นายมิ่ง จารุชาติ

(๕) ขุนพิทักษ์โกวิราวรรณ์

(๖) นายกรี มังตรีสรรค์

(๗) ขุนสิทธิดิสัยรักษ์

(๘) หลวงปราณีนรากร

(๙) ขุนบวรอุทัยธวัช

(๑๐) ขุนพิพิธสุขอำนวย

(๑๑) ขุนสุจิตต์สมบัติศิริ

(๑๒) ขุนพานบุรารักษ์ พ.ศ. ๒๔๘๑—๒๔๘๘

(๑๓) นายจรูญ ธนะสังข์ พ.ศ. ๒๔๘๘—๒๔๙๕

(๑๔) นายกมล สุทธนะ พ.ศ. ๒๔๙๕—๒๔๙๖

(๑๕) นายสว่าง พรหมปฏิมา พ.ศ. ๒๔๙๖—๒๔๙๗

(๑๖) นายอุดม ศิริทัศนากุล พ.ศ. ๒๔๙๗—๒๔๙๘

(๑๗) นายภักดี สุนทรรางกูร พ.ศ. ๒๔๙๘—๒๔๙๙

(๑๘) นายสมัย เวศพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐—๒๕๐๔

(๑๙) นายเคลื่อน ศิริพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔—๒๕๑๔

(๒๐) นายทิวา พูลสมบัติ พ.ศ. ๒๕๑๔—๒๕๑๘

(๒๑) นายจรัส ฤทธิ์อุดม พ.ศ. ๒๕๑๘—๒๕๒๐

(๒๒) นายศรีพงศ์ อยู่มั่น พ.ศ. ๒๕๒๐—๒๕๒๒

(๒๓) นายโยธิน พร้อมเพรียง พ.ศ. ๒๕๒๒—๒๕๒๔

(๒๔) นายทรงศักดิ์ ตันติวัฒนา พ.ศ. ๒๕๒๔—ปัจจุบัน

๑๐ อำเภอแม่สรวย

๑๐.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอแม่สรวยตั้งเป็นอำเภอมาตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพายัพเหนือและอยู่ในบริเวณเมืองเชียงใหม่เหนือ ตามตำนานกล่าวว่า ชื่ออำเภอมาจากชื่อของแม่น้ำ ซึ่งไหลผ่านหมู่บ้านและตำบลที่ตั้งอำเภอ แม่น้ำสายนี้เรียกว่า "แม่ช่วย" คำว่า "ช่วย" เป็นภาษาพื้นเมืองแปลว่า "ล้าง" ต่อมาได้เรียกเพี้ยนไปเป็น "แม่สรวย"

สถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ เดิมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของดอยจอมแจ้ง (วัดพระธาตุจอมแจ้ง) ซึ่งอยู่ในเขตตำบลแม่สรวย มีนายทองดี เป็นนายอำเภอคนแรก ซึ่งขณะนั้นเรียกว่านายแขวง ตั้งอยู่ประมาณ ๑ ปี แม่น้ำสรวยไหลท่วมที่ว่าการอำเภอ จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่หน้าวัดแม่พริก ต่อมาเปลี่ยน พ.ศ. ๒๔๔๗ หลวงดำรงฯ ได้รับแต่งตั้งเป็นนายแขวง เห็นว่าที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ตั้งอยู่ในทำเล ที่ไม่เหมาะ และไม่สะดวกแก่ราษฎร ในการมาติดต่อโดย

ทั่วไป ตลอดทั้งใน ฤดูแล้ง น้ำในลำห้วยแม่พริก แห้งขอด น้ำไม่พอใช้สอย ในการเกษตร และบริโภค จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากตำบลแม่พริก มาตั้งอยู่ที่บ้านแม่สรวย ตำบลแม่สรวย ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอแม่สรวยในปัจจุบัน

ครั้นเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ให้รวมเมืองเชียงแสน เมืองเชียงราย เมืองฝาง เวียงป่าเป้า เมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอแม่สรวย เมืองเชียงคำ เมืองเทิง เมืองเชียงของ ตั้งเป็นเมืองจัตวาเรียกว่า "เมืองเชียงราย" อยู่มณฑลพายัพ และจัดแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๖ อำเภอ หนึ่งกิ่งอำเภอ อำเภอแม่สรวยเป็นอำเภอหนึ่งของ "เมืองเชียงราย"

๑๐.๒ ภูมิศาสตร์

๑๐.๒.๑ อำเภอแม่สรวยปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านแม่สรวย หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่สรวย อยู่ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๕๐ กม. มีทางหลวงแผ่นดินสายเชียงราย–แม่สรวย–เวียงป่าเป้า ถึงจังหวัดเชียงใหม่ มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่านพื้นที่อำเภอ ๒ สาย คือ แม่น้ำแม่ลาว มีต้นน้ำเกิดจากดอยนางแก้ว อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และแม่น้ำแม่สรวย มีต้นน้ำเกิดจากภูเขาขุนน้ำแม่สรวย ซึ่งเป็นเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ติดต่อกับเขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนการคมนาคมทางรถไฟและทางเรือไม่มี

๑๐.๒.๒ เนื้อที่ของอำเภอ อำเภอแม่สรวยมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๓๐๑.๕๖๕ ตารางกิโลเมตร

๑๐.๒.๓ อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย และอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเมืองเชียงราย และอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ทิศ ตะ วัน ตก ติด ต่อ กับ อำเภอฝาง และ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๑๐.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของอำเภอแม่สรวย ส่วนมากเป็นภูเขา มีที่ราบล้อมรอบด้วยภูเขาและป่าไม้เบญจพรรณ มีที่ราบสำหรับใช้ทำการเกษตรกรรมน้อย

๑๐.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศ อำเภอนี้มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว ฤดูฝน ฤดูร้อนมีอากาศร้อน เพียง ๒ เดือน คือเดือนเมษายน กับเดือนพฤษภาคม เท่านั้น สำหรับฤดูฝน ๆ จะเริ่มตกตั้งแต่เดือนมิถุนายน จนถึงเดือนตุลาคม รวม ๕ เดือน เนื่องจากอำเภอนี้อยู่ส่วนเหนือของประเทศไทย ภูมิประเทศเป็นป่าและภูเขามาก ดังนั้นในฤดูหนาวจึงหนาวจัด ส่วนในฤดูร้อนไม่ร้อนมากนัก บางวันในเวลากลางวันจะร้อนบ้าง แต่ในเวลากลางคืนอากาศจะเย็นสบาย

๑๐.๒.๖ ทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าไม้มีค่าหลายชนิด ได้แก่ ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้ตะเคียน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีของป่า เช่น เปลือกไม้ยางบง แก่นคูณ น้ำผึ้ง ฯลฯ ส่วนแร่ธาตุนั้น ได้มีการขุดทำเหมืองแร่ฟลูออไรท์ แร่หลวง แร่ซีไรท์ และแร่ดีบุก ขณะนี้มีการทำเหมืองแร่ดังกล่าว ในตำบลแม่สรวย ตำบลท่าก๊อ

๑๐.๒.๗ การคมนาคม การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอกับจังหวัด ทางคมนาคมติดต่อกันโดยทางหลวงหมายเลข ๑ และทางหลวงหมายเลข ๑๐๙ ถ้าใช้รถเมล์ประจำทางจะใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง ถ้าหากใช้รถยนต์ส่วนตัวจะใช้เวลาประมาณ ๔๐ นาที และสามารถติดต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้าและจังหวัดเชียงใหม่โดยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๙ ส่วนการติดต่อกับอำเภอระหว่างตำบลและหมู่บ้าน คงใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๙ และทางหลวงชนบท สำหรับทางหลวงชนบทนั้นการคมนาคมค่อนข้างลำบาก เพราะเป็นถนนลูกรังค่อนข้างแคบ บางตอนชำรุดเป็นหลุมบ่อ โดยเฉพาะการติดต่อกับตำบลวาวี ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บนภูเขา ไม่สามารถติดต่อได้ทุกหมู่บ้าน และในฤดูฝนไม่สามารถติดต่อได้

๑๐.๒.๘ ทางหลวงจังหวัด ไม่มี

๑๐.๓ การปกครอง

๑๐.๓.๑ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

- กิ่งอำเภอ ไม่มี
- ตำบลมี ๖ ตำบล มีหมู่บ้าน ๖๘ หมู่บ้าน

๑๐.๔ การสาธารณสุข

๑๐.๔.๑ โรงพยาบาล (อยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้าง)

๑๐.๔.๒ สถานีอนามัย ๔ แห่ง สำนักงานผดุงครรภ์ ๑๑ แห่ง

๑๐.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๑๐.๕.๑ การเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์

๑๐.๕.๒ การประมง ไม่มี

๑๐.๕.๓ การทำเหมืองแร่มีการขุดแร่ พลวง ซีไรท์ ฟลูออไรท์ และดีบุก

๑๐.๕.๔ การอุตสาหกรรม – โรงบ่มใบยาเวอร์ยิเนีย จำนวน ๕ แห่ง
- โรงบ่มใบชา จำนวน ๑๒ แห่ง
- โรงสีเล็กและโรงสีกลาง ๘๐ โรง โรงสีใหญ่ ๑ โรง

๑๐.๕.๕ การพาณิชยกรรม

- บริษัท ไม่มี
- ห้างหุ้นส่วน ไม่มี
- ร้านค้าทั่วไป ๑๓๑ แห่ง ส่วนใหญ่เป็นการขายของชำ
- โรงรับจำนำ ไม่มี
- โรงแรม ไม่มี

๑๐.๕.๖ การธนาคาร ไม่มีธนาคาร

๑๐.๕.๗ โรงมหรสพ มี ๓ โรง เป็นโรงมหรสพขนาดเล็ก

๑๐.๖ การศึกษาและศาสนา

๑๐.๖.๑ มหาวิทยาลัย ไม่มี

๑๐.๖.๒ วิทยาลัย ไม่มี

๑๐.๖.๓ โรงเรียนของกรมสามัญศึกษา มี ๑ โรง

๑๐.๖.๔ โรงเรียนของกรมอาชีวศึกษา ไม่มี

๑๐.๖.๕ โรงเรียนของสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ ๔๑ โรง ตำรวจตระเวณชายแดน ๑ โรง รวม ๔๒ โรง

๑๐.๖.๖ โรงเรียนราษฎร์ ไม่มี

๑๐.๖.๗ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธศาสนา มี ๑๐ วัด สำนักสงฆ์ ๒๙ แห่ง
- มัสยิด ไม่มี
- โบสถ์คริสต์ มี ๕ แห่ง
- ศาลเจ้า ไม่มี

๑๐.๗ การสาธารณูปโภค

มีโรงไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเพื่อแปลงไฟฟ้าแรงสูง ซึ่งรับมาจากโรงผลิตไฟฟ้าฝ่ายผลิตแม่เมาะจังหวัดลำปาง และมีประปาของสุขาภิบาลแม่สรวย

๑๐.๘ การสหกรณ์

มีสหกรณ์ ๑ แห่ง และกลุ่มเกษตร มีจำนวน ๖ กลุ่ม

๑๐.๙ การคลัง

๑๐.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน (ส่วนอำเภอ)

– ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา	จำนวน	๕๘,๐๘๖.๕๓	บาท
– ภาษีเงินได้นิติบุคคล	,,	–	บาท
– ภาษีการค้า	,,	๒๕,๒๒๒.๖๐	บาท
– ค่าธรรมเนียมที่ดิน	,,	๑๐๐,๙๔๓.–	บาท
– ค่าอากรแสตมป์	,,	๑๖,๐๓๕.–	บาท
– ค่าอากรมหรสพ	,,	๑๒,๔๓๐.–	บาท
– ฝ่ายมหาดไทย (ปกครอง)	,,	๕๒,๐๙๐.–	บาท
– ค่าปรับภาษีอากร	,,	–	บาท
– ฝ่ายสาธารณสุข	,,	–	บาท

– รายรับอื่น ๆ	,,	๓,๒๖๖.๗๑	บาท
– รายได้แผนกป่าไม้	,,	๖๐๘,๘๖๒.๗๐	บาท
	รวมเงิน	๘๗๖,๙๓๖.๕๔	บาท

๑๐.๙.๒ เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด (ส่วนอำเภอ)

– ภาษีบำรุงท้องที่	จำนวน	๑๙๑,๖๘๖.๑๙	บาท
– ภาษีป้าย	,,	๑,๕๘๔.–	บาท
– ภาษีโรงเรือนและที่ดิน	,,	๕๒,๘๒๒.–	บาท
– รายได้อื่น ๆ	,,	๔๒,๐๓๙.–	บาท
	รวมเงิน	๒๘๘,๑๓๑.๑๙	บาท
	รวมเงินทั้งสิ้น	๑,๑๖๕,๐๖๗.๗๓	บาท

๑๐.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

(๑) สถานีตำรวจภูธรอำเภอ จำนวน ๑ แห่ง

(๒) สถานีตำรวจตำบล จำนวน ๑ แห่ง

ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังงนี้

– คดีฆ่าคนตาย

– คดีปล้นทรัพย์

– คดีชิงทรัพย์

– คดีอื่น ๆ

๑๐.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

๑. นายฮกไถ่ พิศาลบุตร	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๖๓
๒. ขุนสินธุลี นาณุบาล	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ – ๒๔๗๐
๓. ขุนสิทธิ ติสัยรักษ์	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ – ๒๔๗๓
๔. ขุนประสิทธินรการ	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ – ๒๔๗๗
๕. ขุนพิพิธ สุขอำนวย	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ – ๒๔๗๙
๖. นายปาน พรหมพยัค	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ – ๒๔๘๑

๗. ขุนสุนทรกิจวิจารณ์	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ – ๒๔๘๒
๘. ขุนบุญฤทธิ์เรืองพงศ์	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ – ๒๔๘๓
๙. ขุนบรรจงธนานุศาสน์	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๓ – ๒๔๘๔
๑๐. นายถนอน ควรสมาคม	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๔๘๔ – ๒๔๘๕
๑๑. ขุนบริรักษ์ เกษมราฎร์	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๕๘๕ – ๒๔๘๗
๑๒. นายอุทิศ เวทศักดิ์	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๔๘๗ – ๒๔๘๙
๑๓. นายสถิตย์ สิริกุล	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๔๘๙ – ๒๔๙๑
๑๔. ขุนพรประศาสน์	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๔๙๑ – ๒๔๙๔
๑๕. นายวิจิตร เศรษฐกุล	ตั้งแต่ พ.ศ ๒๔๙๔ – ๒๔๙๘
๑๖. นายรอด พวงจันทร์แดง	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ – ๒๕๐๑
๑๗. ร.ต.ต.ขจร ทัพบำรุง	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ – ๒๕๑๓
๑๘. นายศักดิ์ บำรุงพงศ์	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๓ – ๒๕๑๖
๑๙. ร.ต.หิรัญ พุทธรักษา	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๖ – ๒๕๑๘
๒๐. นายคนึง วงศ์ใหญ่	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ – ๒๕๒๐
๒๑. นายพจน์ อู่ธนา	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๑
๒๒. นายช ญณรงค์ ยงพาณิชย์	ตั้งแต่ ๒๕ ส.ค. ๒๕๒๑ – ๒๒ ก.พ. ๒๕๒๕
๒๓. นายพิศิษฐ์ ผโลศิลป์	ตั้งแต่ ๒๒ ก.พ. ๒๕ – ๑๑ ต.ค. ๒๖
๒๔. นายเชวง เกตุชาติ	ตั้งแต่ ๑๒ ต.ค. ๒๖ – ปัจจุบัน

๑๑. อำเภอเวียงชัย

๑๑.๑ ประวัติความเป็นมา

จากพงศาวดารหลายฉบับกล่าวว่า เมื่อราวปี พ.ศ. ๑๙๐๐ พระเจ้าไชยนารายณ์ โอรสองค์ที่ ๒ ของพ่อขุนเมงราย ได้ทรงสร้างเมืองขึ้นแห่งหนึ่งที่ตำบลดอนมูล ริมน้ำลาวหรือแม่น้ำกาหลงเรียกชื่อเมืองว่า "เวียงชัยนารายณ์" ต่อมาเมืองได้ร้างไปเนื่องจากภัยของสงคราม จนกระทั่งถึงสมัยรัตน์โกสินทร์ ซึ่งปรากฏเรื่องราวในประวัติศาสตร์อีกว่าเมืองร้างแห่งนี้เรียกว่า

"ปงเวียงชัย" อยู่ห่างจากเมืองเชียงรายไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ๘ กิโลเมตร ได้มีผู้คนเริ่มทยอยเข้าไปทำมาหากินตั้งบ้านเรือนหลักฐาน จนกลายเป็นหมู่บ้านเรียกว่า "บ้านปงเย็น" เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ขึ้นอยู่กับตำบลสันทราย ต่อมาราษฎรในตำบลห้วยสักได้อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้มากขึ้นจึงแยกหมู่บ้านบริเวณนี้ จากตำบลสันทรายกลับมาตั้งเป็นตำบล เรียกว่า "ตำบลเวียงชัย"

ต่อมาในปี พ.ศ ๒๕๐๘ อำเภอเมืองเชียงรายได้ดำเนินการขอเสนอแยกตำบลเวียงชัย ตำบลทุ่งก่อ ตำบลผางาม ออกไปตั้งเป็นกิ่งต่อกระทรวงมหาดไทยและในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ กระทรวงมหาดไทยจึงออกประกาศลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๗ ให้แบ่งท้องที่อำเภอเมืองเชียงรายจำนวน ๓ ตำบล คือ ตำบลเวียงชัย ตำบลทุ่งก่อ และตำบลผางาม ตั้งขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ ๑ แห่ง เรียกว่า "กิ่งอำเภอเวียงชัย" อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๗ และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๒๕

ผู้ที่มารักษาการในตำแหน่งนายอำเภอเวียงชัยคนแรกคือ นายเชวง เกตุชาติ

๑๑.๒ ภูมิศาสตร์

๑๑.๒.๑ ที่ตั้งอำเภอเวียงชัยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงราย ที่ว่าการอำเภอเวียงชัยตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ บ้านกลางเวียง ตำบลเวียงชัยห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ ๑๒ กิโลเมตร มีทางหลวงจังหวัดจากอำเภอเมืองเชียงรายเข้าถึงอำเภอเวียงชัย ๓ สาย แยกจากบ้านหัวดอยตำบลสันทราย ประมาณ ๑๓ กิโลเมตร แยกจากถนนพหลโยธินที่ห้าแยกพ่อขุนเมงรายถึงที่ว่าการอำเภอเวียงชัยประมาณ ๑๓ กิโลเมตร และแยกจากถนนสายพหลโยธินที่วัดศรีทรายมูลถึงที่ว่าการอำเภอเวียงชัย ประมาณ ๑๓ กิโลเมตร มีแม่น้ำสำคัญ ๒ สาย แม่น้ำกก และแม่น้ำลาว

๑๑.๒.๒ เนื้อที่อำเภอเวียงชัยมีพื้นที่อยู่ในเขตการปกครอง ประมาณ ๗๐๔ กิโลเมตร

๑๑.๒.๓ อาณาเขต อำเภอเวียงชัยมีการติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ จดอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- ทิศใต้ จดอำเภอเมืองเชียงราย

- ทิศตะวันออก จดอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
- ทิศตะวันตก จดอำเภอเมืองเชียงราย

๑๑.๒.๔ ลักษณะภูมิประเทศอำเภอเวียงชัยโดยทั่วไปเป็นที่ราบกว้างระหว่างภูเขา พื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศเหนือสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๔๒๐ เมตร

๑๑.๒.๕ สภาพดินฟ้าอากาศไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไปมี ๓ ฤดูกาล คือฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ตุลาคม ฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ ฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม – พฤษภาคม

๑๑.๒.๖ ลำน้ำสำคัญ อำเภอเวียงชัยมีแม่น้ำสำคัญผ่านหลายสาย คือ

- แม่น้ำกก ต้นกำเนิดจากอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ไหลผ่านอำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงราย อำเภอเวียงชัย จากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านอำเภอเวียงชัยประมาณ ๒๕ กิโลเมตร เป็นลำน้ำกั้นเขตติดต่อกับอำเภอแม่จันกับอำเภอเมืองเชียงราย ใช้ประโยชน์ในการคมนาคม จากอำเภอเมืองเชียงรายถึงอำเภอเชียงแสน
- แม่น้ำลาว ต้นกำเนิดจากลำน้ำเกิดจากอำเภอแม่สรวย และอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ไหลผ่านเข้ามาทางเขตอำเภอเวียงชัยทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ไปทางทิศเหนือลงสู่แม่น้ำกก ยาวประมาณ ๑๖ กิโลเมตร ประโยชน์ในทางเกษตรกรรมและคมนาคม
- น้ำแม่สกึ่น ต้นน้ำเกิดจากหนองหลวง ตำบลเวียงชัย อำเภอเวียงชัยไหลไปทางทิศใต้ ไปทางทิศเหนือตามแนวกึ่งกลางของอำเภอลงสู่แม่น้ำกก ยาวประม่าณ ๑๖ กิโลเมตร ใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรม
- แม่น้ำเผื่อ ต้นน้ำเกิดจากตำบลทุ่งก่อ ไหลจากทางทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำกก ยาวประมาณ ๑๖ กิโลเมตร

๑๑.๒.๗ ทรัพยากรธรรมชาติ

- ป่าไม้มีอยู่ทั่วไปทุกตำบล เช่นไม้เต็ง แดง รัง มะค่า ไม้ประดู่ ฯ

- หนองหลวง เป็นบึงขนาดใหญ่มีเนื้อที่ประมาณ ๙,๑๖๙ ไร่ เป็นที่เพาะพันธ์ปลาขนาดใหญ่ ประชากรได้อาศัยแหล่งน้ำนี้ประกอบอาชีพในการประมงและการเกษตรกรรม ช่วยให้การครองชีพของราษฎรในเขตใกล้เคียงมีการกินดีอยู่ดีขึ้น

๑๑.๓ การปกครอง อำเภอเวียงชัยแบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น๗ตำบล ๖๔ หมู่บ้าน คือ

๑๑.๓.๑ ตำบลเวียงชัย

๑๑.๓.๒ ตำบลเวียงเหนือ

๑๑.๓.๓ ตำบลดอนศิลา

๑๑.๓.๔ ตำบลผางาม

๑๑.๓.๕ ตำบลบ่ำซาง

๑๑.๓.๖ ตำบลทุ่งก่อ

๑๑.๓.๙ ตำบลดงมหาวัน (ประกาศตั้ง ๑ เมษายน ๒๕๒๕)

๑๑.๔ การสาธารณสุข

- มีสถานีอนามัย ๔ แห่ง

๑๑.๕ การอาชีพและธุรกิจ

๑๑.๕.๑ การเกษตรกรรม ราษฎรส่วนมากมีอาชีพหลักในการทำนา รองลงไปคือ ทำสวน ทำไร่ และการเลี้ยงสัตว์ เนื้อที่ในการทำการเกษตรกรรม รวม ๑๓๕,๙๕๖ ไร่ ใช้ทำนา ๙๕.๔๕๖ ไร่ ผลิตผลจากการทำนาเฉลี่ย ๕๐ ถังต่อไร่ การทำไร่ส่วนมากปลูกข้าวโพดเนื้อที่ ๔๐,๕๐๐ ไร่ ได้ผลิตผล ๔๐๐ ก.ก. ต่อไร่ มีครอบครัวเกษตรกร ๑๓,๒๑๑ ครอบครัว กลุ่มเกษตรกร ๖๒ กลุ่ม กลุ่มยุวชนเกษตรกร ๗๒ กลุ่ม

๑๑.๕.๒ การอุตสาหกรม

- มีสถานียาสูบ ๕ สถานี
- โรงสีข้าว ๑๑๐ โรง

๑๑.๖ การศึกษาและศาสนา

๑๑.๖.๑ โรงเรียนมัธยม ๒ แห่ง ครู ๔๘ คน นักเรียน ๗๔๑ คน

๑๑.๖.๒ โรงเรียนประถมศึกษา ๔๓ แห่ง ครู ๔๙๑ คน นักเรียน ๑๐,๖๗๒ คน

๑๑.๖.๓ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

- วัดพุทธ ๑๙ แห่ง
- สำนักสงฆ์ ๑๐ แห่ง
- โบสถ์คริสต์ศาสนา ๕ แห่ง

๑๑.๗ การสาธารณูปโภค

- การไฟฟ้ามีใช้เป็นตำบล
- การประปา ไม่มี

๑๑.๘ การสหกรณ์

- กลุ่มเกษตรกรทำนา ๑ แห่ง
- กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ ๑ แห่ง
- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ๑ แห่ง

๑๑.๙ การคลัง

๑๑.๙.๑ เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๒๔๒,๖๐๓ บาท

- ภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ๒๔๐,๕๗๗ บาท
- ภาษีการค้า ๒,๐๒๖ บาท

๑๑.๙.๒ เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๖๐๔,๙๕๒ บาท

- ตำบลเวียงชัย ๑๑๘,๑๒๑ บาท
- ตำบลป่าซาง ๖๐,๑๒๙ บาท
- ตำบลเวียงเหนือ ๗๔,๔๑๗ บาท
- ตำบลผางาม ๗๙,๗๙๔ บาท
- ตำบลทุ่งก่อ ๑๙๑,๙๒๕ บาท
- ตำบลดอนศิลา ๘๐,๕๖๖ บาท

๑๑.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๑๑.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธร ๑ แห่ง

๑๑.๑๐.๒ ลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

– คดีฆ่าคนตาย
– คดีปล้นทรัพย์
– คดีชิงทรัพย์
– คดีอื่น ๆ

๑๑.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

(๑) นายเชวง เกตุชาติ พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๒ (รักษาการในตำแหน่ง)
(๒) นายโกเมศ ขุนศรี พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๒ (รักษาการในตำแหน่ง)
(๓) นายเฉลิมพล ชิดเครือ พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๔
(๔) นายสุรพล มหาวัจน์ พ.ศ. ๒๕๒๔–๑๖ต.ค๒๖
(๕) นายจำรัส สมินทรปัญญา พ.ศ. ๑๗ต.ค๒๖–ปัจจุบัน

๑๒ กิ่งอำเภอพญาเม็งราย

๑๒.๑ ประวัติความเป็นมา

ตามประวัติศาสตร์พงศาวดารโยนกได้กล่าวไว้ว่า เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๑๒ พ่อขุนเมงรายมหาราชได้ยกทัพเพื่อไปตีเมืองผาแดง (อำเภอเชียงของปัจจุบัน) และพระองค์ได้หยุดพักเป็นการชั่วคราว เพื่อจะให้ไพร่พลของพระองค์ได้พักผ่อนเพื่อเตรียมตัวตีเมืองผาแดง ณ ที่ตำบลแม่เปา จนได้รับการกล่าวขนานจากประชาชนว่า "คุ้มพญาเมงราย"

ในปัจจุบันกิ่งพญาเม็งราย ได้ก่อสร้างขึ้นที่บ้านสันสลึก หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่เปา อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และชาวบ้านได้ลงความเห็นว่า ควรให้ชื่อกิ่งที่จะตั้งขึ้นใหม่ว่า "กิ่งอำเภอพญาเม็งราย" เพื่อเป็นเกียรติประวัติของพ่อขุนเมงรายมหาราช

๑๒.๒ ภูมิศาสตร์

๑๒.๒.๑ ที่ตั้ง กิ่งอำเภอพญาเม็งรายมีเนื้อที่ประมาณ ๖๐๐ ตารางกิโลเมตร โดยอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้ จดตำบลงิ้ว อำเภยเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก จดตำบลตับเต่า และตำบลยางฮอม อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก จดอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

๑๒.๒.๒ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง มีไม้เบญจพรรณขึ้นอยู่ทั่วไป มีแม่น้ำสายสำคัญสองสายคือ

๑.) แม่น้ำต๊าก

๒.) แม่น้ำอิง

พื้นที่ของกิ่งฯ แบ่งออกได้ดังนี้

ก.	ที่ดินสาธารณะ	๓,๕๖๗	ไร่
ข.	ป่าสงวน	๓๐,๕๙๖	ไร่
ค.	เนื้อที่ทำสวน	๙๖๗	ไร่
ง.	เนื้อที่ทำนา	๕๙,๐๖๘	ไร่
จ.	เนื้อที่ทำไร่	๑๖,๕๑๓	ไร่

๑๒.๒.๓ ดินฟ้าอากาศ

ฤดูร้อน อากาศร้อนจัด

ฤดูหนาว หนาวจัด

ฤดูฝน ฝนตกชุก

ทั้งนี้เพราะภูมิประเทศของกิ่ง ฯ เป็นที่ราบลุ่มมีไม้เบญจพรรณปกคลุม

๑๒.๒.๔ ทรัพยากรธรรมชาติ

ก. แร่แมงกานีส อยู่ในเขตหมู่ที่ ๙ ตำบลแม่เปา

ข. ป่าไม้ – ป่าไม้เบญจพรรณ ๒๒ แห่ง

– ป่าละเมาะ ๘ แห่ง

๑๒.๓ การปกครอง

เนื่องจาก อ. เทิง จ. เชียงราย มีเขตการปกครองถึง ๑๔ ตำบล ซึ่งเป็นการลำบากในการสอดส่องดูแลให้ความสงบสุขแก่ประชาชน และเป็นการลำบากในการติดต่อราชการ

ทางการจึงได้มีโครงการจัดตั้งกิ่งอำเภอพญาเมงราย ขึ้นในปี ๒๕๒๐ ต่อมากระทรวงมหาดไทยจึงได้มีประกาศยกฐานะตำบล ๓ ตำบล คือ

๑. ตำบลแม่เปา (๑๐ หมู่บ้าน)

๒. ตำบลไม้ยา (๗ หมู่บ้าน)

๓. ตำบลแม่ต๋ำ (๗ หมู่บ้าน)

ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอพญาเม็งราย ตั้งแต่วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๒๔ และจังหวัดได้ส่งเจ้าหน้าที่แผนกการต่าง ๆ เข้ามาปฏิบัติงานตั้งแต่วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๔ และได้ทำพิธีเปิดที่ว่าการกิ่ง ฯ ในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๒๔

๑๒.๔ การสาธารณสุข

เนื่องจากกิ่งอำเภอพญาเม็งราย เป็นกิ่งตั้งขึ้นใหม่ ยังห่างไกลความเจริญ จึงทำให้ขาดการบริหารทางด้านสาธารณสุข โดยมีสถานีอนามัย + ผดุงครรภ์อยู่ ๒ แห่งคือ ตำบลแม่เปา ๑ แห่ง ตำบลไม้ยา ๑ แห่ง มีแพทย์ประจำสถานี ๑ คน พนักงานอนามัย ๔ คน โรคที่ชาวบ้านเป็นกันมาก ได้แก่ ไข้หวัด ทางเดินอาหาร ไข้เลือดออก เป็นต้น

๑๒.๕ การอาชีพ และธุรกิจ

๑๒.๕.๑ เกษตรกรรม ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรม มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก (ประมาณร้อยละ ๘๐) อาชีพรองได้แก่ปลูกพืชไร่เลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ เช่น ยาสูบ ข้าวโพด ฯลฯ

๑๒.๕.๒ การอุตสาหกรรม แบ่งได้ดังนี้

ก. โรงบ่มใบยาเวอร์จิเนีย ๓ โรง

ข. เหมือแร่แมงกานีส ๑ เหมือง

ค. โรงสีขนาดกลาง ๒๒ โรง ขนาดเล็ก ๔๐ โรง

๑๒.๕.๓ การพาณิชยกรรม การค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าเครื่องอุปโภคบริโภคและส่วนใหญ่เป็นการค้าที่ไม่ได้จดทะเบียนที่ถูกต้องตามกฎหมาย

๑๒.๖ การศึกษาและศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ขั้นต่ำ มีโรงเรียนสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ จำนวน ๒๒ โรง มีจำนวนครู ๒๙๖ คน นักเรียน ๖,๖๖๐ คน โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน ๑ โรง มีครู ๒๐ คน นักเรียน ๒๙๑ คน

ประชากรนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๙๘.๖๔

- วัดพุทธ ๗ วัด
- สำนักสงฆ์ ๑๔ แห่ง
- โบสถ์คริสต์ศาสนา ๒ แห่ง

๑๒.๗ การสาธารณูปโภค

๑๒.๗.๑ การไฟฟ้าในปัจจุบันยังไม่มีไฟฟ้าใช้ นอกจากตำบลไม้ยา ซึ่งต่อไฟฟ้ามาจากตำบลงิ้ว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย นอกนั้นอาศัยแสงสว่างจากตะเกียงน้ำมัน

๑๒.๗.๒ การประปา ไม่มีน้ำประปาใช้นอกจากน้ำบาดาลและบ่อน้ำดื่ม

๑๒.๗.๓ รถโดยสาร ประชาชนส่วนใหญ่ใช้รถประจำทางสาย เชียงราย–สันสลีก–เชียงของ

๑๒.๘ การสหกรณ์

มี ๑ แห่ง คือ สหกรณ์การเกษตร

๑๒.๙ การคลัง

เงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน รวม ๑๔,๖๕๗.๕๐ บาท

เงินรายได้องค์การบริหารส่วนจังหวัด รวม ๓๙๗,๕๖๘ บาท

๑๒.๑๐ การรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

๑๒.๑๐.๑ มีสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอ ๑ แห่ง

๑๒.๑๐.๒ มีลักษณะคดีอาญา ปรากฏดังนี้

(๑) ฆ่าคนตาย

(๒) ชิงทรัพย์

(๓) คดีธรรมดา

๑๒.๑๑ ทำเนียบรายนามผู้ดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอพญาเมงราย

(๑) นายนพพร ต้อนรับ พ.ศ. ๒๕๒๔–๒๙ ก.ย. ๒๖

(๒) นายอดุลย์ พลประอินทร์ ๓๐ ก.ย. ๒๖ – ปัจจุบัน

บทที่ ๓

สถานที่และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญ

๑. อนุสาวรีย์พ่อขุนเมงรายมหาราช

ก่อนที่จะเข้าตัวเมืองและเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย สิ่งที่จะลืมเสียมิได้ก็คือ แวะคารวะผู้สร้างเมืองเชียงรายเสียก่อน พระราชประวัติของพ่อขุนเมงราย มีดังนี้ พ่อขุนเมงรายมหาราชทรงเป็นพระราชโอรสในพระเจ้าลาวเมง แห่งราชวงศ์ลวะ เจ้าผู้ครองนครหิรัญนครชัยบุรีศรีเมืองเชียงแสน หรือหิรัญนครเงินยาง กับพระนางเทพคำขยาย หรือพระนางอั้วมิ่งจอมเมือง พระองค์ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำเดือน ๓ ปีจอ พุทธศักราช ๑๗๘๑ เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติสืบต่อจากพระราชบิดา เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๒ เสด็จสวรรคต ณ เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๘๖๐ รวมพระสิริพระชนม์มายุได้ ๘๐ พรรษา

๒. พระธาตุดอยตุง

เป็นปฐมเจดีย์แห่งลานนาไทย ประดิษฐานอยู่บนดอยตุง ยอดสูงของเทือกเขานางนอน (สูงกว่าระดับน้ำทะเล ๒,๐๐๐ เมตร) สถานที่ตั้งพระธาตุดอยตุงนี้ สมัยโบราณเรียกดอยดินแดงอยู่ในเขาสามเส้น อันเป็นที่อยู่ของลาวจก สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอชุตราชรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ ผู้ครองแคว้นโยนกนาคนคร (ก่อนมีอาณาจักรลานนาไทย) พระเจ้าอชุตราชได้ขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๔๕๒ เมื่อเสวยราชสมบัติได้ ๓ ปี ถึงปีมะแม พ.ศ. ๑๔๕๔ พระมหากัสสปเถระได้นำพระรากขวัญเบื้องซ้ายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาถวาย นับเป็นครั้งแรกที่พระพุทธศาสนาคติลังกาวงศ์ ได้ขึ้นมาประดิษฐานที่อาณาจักรโยนกนาคนครนี้ และพระมหากัสสปเถระได้ทูลต่อพระเจ้าอชุตราช ถึงเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงทำนายไว้แต่กาลก่อนว่าเมื่อครั้งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น ได้เสด็จจากเมืองกบิลพัสดุ์มาสู่แว่นแคว้นโยนกนาคพันธ์สิงหนวัตินครได้ประทับที่ดอยดินแดง ในหมู่เขาสามเส้นอันเป็นที่อยู่ในพวกลาวจก และได้ทรงพยากรณ์ไว้ว่าสถานที่ดอยดินแดงนี้ จะเป็นที่ประดิษฐานมหาสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในภายภาคหน้า เมื่อพระเจ้าอชุตราชได้

ทรงสดับดังนั้นก็บังเกิดพระราชศรัทธาชื่นชมยินดียิ่ง จึงรับสั่งให้หาหัวหน้าลาวจกมาเฝ้าแล้วพระราชทานทองคำแสนกษาปณ์เป็นค่าที่ดินดอยดินแดง แล้วทรงสร้างสถูป มีบริเวณจากองค์พระสถูปออกไปโดยรอบด้านละ ๑,๐๐๐ วา โดยก่อนจะก่อสร้างได้นำธงตะขาบยาว ๑,๐๐๐ วา ปักไว้บนดอย หางธงปลิวไปเพียงไหน ก็กำหนดหมายเป็นฐานะสถูปเพียงนั้น ด้วยเหตุนี้ดอยดินแดงจึงได้ชื่อใหม่ว่า "ดอยตุง" (คำว่า "ตุง" เป็นภาษาทางภาคเหนือแปลว่า "ธง") ครั้นก่อนสร้างสถูปสำเร็จก็อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระสถูป แล้วจึงโปรดให้การฉลองสมโภช และต่อมาในสมัยพระเจ้าเมงราย แห่งราชวงศ์ลาวจักราช มีพระอรหันต์องค์หนึ่งนามว่าพระมหาวชิระโพธิเถระ พร้อมกับพระสงฆ์บริวาร และศิษย์ ได้จาริกมายังโยนกนาคนคร และนำเอาพระบรมสารีริกธาตุแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๕๐ องค์ (เม็ด) ถวายพระเจ้าเมงราย พระเจ้าเมงรายก็โปรดให้สร้างพระเจดีย์บรรจุ พระบรมสารีริกธาตุไว้ ณ ดอยตุง ในบริเวณพระสถูปเก่า จึงทำให้พระธาตุดอยตุงนี้มีสององค์

พระธาตุดอยตุง เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดของภาคเหนือ เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธทั้งชาวไทยและต่างชาติที่ใกล้เคียงเช่น ในอดีตชาวเชียงตุงในรัฐฉาน สาธารณรัฐสังคมนิยม แห่งสหภาพพม่า ชาวหลวงพระบาง เวียงจันทร์ ก็เดินทางเข้ามานมัสการอย่างเนืองแน่นทุกปี ในสมัย ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย ท่านเคยมาจำพรรษาและได้สร้างกุฏิ วิหาร และศาลาไว้เป็นอนุสรณ์ สำหรับองค์พระธาตุดอยตุงนั้นแต่เดิมมาจะเป็นเจดีย์ทรงใดไม่ทราบชัด จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๔ มีพระภิกษุชาวพม่ามาบูรณะซ่อมแซมและดัดแปลงเป็นศิลปแบบพม่า ต่อมาทางการจังหวัดเชียงราย โดยนายชูสง่า (ไชยพันธ์) ฤทธิประศาสน์ เป็นผู้ว่าราชการได้ร่วมกับพุทธศาสนิกชนชาวเชียงราย ได้ร่วมกันบูรณะปฏิสังขรณ์โดยได้ดัดแปลงมาเป็นรูปทรงลานนา โดยนายจิตร บัวบุศย์ เป็นผู้ออกแบบ ดังที่เห็นในปัจจุบันนี้

๓. วัดพระแก้ว

ตั้งอยู่ริมถนนไตรรัตน์ เขตเทศบาลเมืองเชียงราย มีประวัติว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๗ รัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแก่น ครองนครเชียงใหม่ พระสถูปใหญ่ในเมืองเชียงราย ต้องอสุนียบาตพัง มีผู้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองในพระสถูปนั้น ๑ องค์ จึงได้อัญเชิญไว้ในวัดนั้น

อยู่มามินานนัก ทองบางแห่งได้กะเทาะออก จึงปรากฏว่าเป็นองค์พระแก้วมรกตอยู่ภายใน (คือองค์เดียวกับที่ประดิษฐ์ฐานอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครปัจจุบัน) วัดพระแก้ว จึงมีความสำคัญในฐานะที่เคยเป็นที่ประดิษฐ์ฐานของพระแก้วมรกต พระพุทธรูปซึ่งเป็นที่สักการะบูชา ของพระพุทธศาสนิกชนชาวไทย

๔. วัดพระสิงห์

วัดนี้ ตั้งอยู่ข้างศาลากลางจังหวัดเชียงราย หลังเก่า เป็นวัดที่พระพุทธสิหิงค์ เคยประดิษฐานมาแต่เดิม มีเรื่องเล่าว่า เมื่อพระเจ้ามหาพรหมผู้ครองเมืองเชียงราย ราชอนุชาของพระเจ้ากือนา แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้พระพุทธสิหิงค์มาจากเมืองกำแพงเพชร พระเจ้ากือนาโปรดให้ ประดิษฐานไว้ที่เชียงใหม่ แต่พระเจ้ามหาพรหมขอยืมไปไว้ในเมืองเชียงราย เพื่อหล่อจำลอง เมื่อพระเจ้ากือนาสวรรคตแล้ว พระเจ้าแสนเมืองได้ราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา พระเจ้ามหาพรหม คิดจะแย่งราชสมบัติ จึงยกทัพไปประชิดเชียงใหม่ แต่ถูกพระเจ้าแสนเมืองไล่กลับมาจนถึงเมืองเชียงราย และจับพระเจ้ามหาพรหมได้ จึงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์กลับเชียงใหม่ดังเดิม

วัดนี้ นอกจากเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์แล้ว ขณะนี้ยังมีรอยพระพุทธบาทจำลอง บนแผ่นศิลา กว้าง ๕ นิ้ว ยาว ๒ ฟุต มีอักษรขอมโบราณจารึกว่า "กุศลาธมฺมา สันนิษฐานว่า สร้างในสมัยพระเจ้าเมงรายมหาราช

๔. กู่พระเจ้าเมงราย

ตั้งอยู่หน้าวัดงำเมืองบนดอยงำเมืองในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย กู่นี้เป็นอนุสาวรีย์สำคัญแห่งหนึ่ง เพราะเป็นที่บรรจุอัฐิของพ่อขุนเมงรายมหาราช ตามประวัติกล่าวว่า พระเจ้าชัยสงคราม โอรสพระเจ้าเมงราย เมื่อได้มอบราชสมบตให้พระเจ้าแสนภู ราชโอรสขึ้นครองนครเชียงใหม่แล้ว พระองค์ก็นำอัฐิพระราชบิดามาประทับอยู่เมืองเชียงราย และได้โปรดเกล้าฯ สร้างกู่บรรจุพระอัฐิของพระราชบิดาไว้ ณ ที่ดังกล่าว

๖. **พระธาตุดอยจอมทอง**

อยู่บนดอยจอมทองริมแม่น้ำกก ในเขตเทศบาลเมืองเชียงราย ตามประวัติ กล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ พระเจ้าเมงรายเสด็จ ๆ ตามช้างไปจนถึงดอยดังกล่าว ได้ขึ้นไปสำรวจชัยภูมิบนดอยแห่งนี้ ทรงเห็นว่า เป็นชัยภูมิเหมาะจึงโปรดให้ก่อปราการโอบดอยไว้โดยรอบ ขนานนามว่า เมืองเชียงราย แต่พระมหาสถูปนั้น ตามพงศาวดารโยนกมิได้กล่าวไว้ ในพระราชประวัติของพระเจ้าเมงรายมหาราช หากได้กล่าวไว้ว่า ได้สร้างในสมัยพระยาเรือนแก้ว ผู้ครองเมืองไชยนารายณ์ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๘๓

๗. **หนองหลวง**

หนองหลวง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเวียงชัย ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายไปทางทิศตะวันออก ระยะทาง ๑๘ กม. มีเนื้อที่กว้างประมาณ ๙,๑๙๖ ไร่ คลุมพื้นที่ในเขต ๓ ตำบล คือ ตำบลผางาม ตำบลห้วยสักและตำบลเวียงชัย

๘. **พระธาตุดอยเวา**

ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย บนดอยริมฝั่งแม่น้ำสาย ตามประวัติ กล่าวว่า พระองค์เวาหรือเว้า ผู้ครองนครนาคพันธ์โยนก เป็นผู้สร้างเพื่อบรรจุพระเกษาธาตุองค์หนึ่ง รองมาจากพระธาตุดอยตุง

๙. **ถ้ำปุ่มถ้ำปลา**

ตั้งอยู่บริเวณเนินนางนอน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย อยู่ห่างจากอำเภอแม่สายไปทางทิศใต้ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร แยกจากถนนพหลโยธินไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร เป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีทางน้ำไหล ออกมาจากถ้ำ กล่าวกันว่า ภายในถ้ำ มีปลาขนาดใหญ่หลายชนิด ว่ายน้ำออกมาให้เห็นเสมอ ๆ แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏออกมาให้เห็นอีกแล้ว แต่ก็ยังเป็นสถานที่พักผ่อน และสถานที่ที่ประชาชนเลื่อมใสเคารพสักการะบูชาอยู่

๑๐. **ถ้ำเสาหินพญานาค**

ตั้งอยู่บนเนินนางนอน หมู่ที่ ๑๑ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย อยู่ในที่แห่งเดียวกับถ้ำปุ่มถ้ำปลา เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภายในถ้ำมีหินงอก หินย้อยแลดู

สวยงาม ปัจจุบันได้ทำการบูรณะโดยสร้างบันไดคอนกรีตจากถ้ำปุ่มถ้ำปลาขึ้นไป บริเวณถ้ำเสาหินพญานาค ยาวประมาณ ๑๕๐ เมตร

๑๑. ถ้ำผาจม

ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย อยู่ห่างจากอำเภอแม่สายไปทางทิศเหนือประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร และห่างจากถนนพหลโยธินไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร ถ้ำผาจมตั้งอยู่บนดอยอีกลูกหนึ่ง ทางทิศตะวันตกของดอยเวาติดกับน้ำสาย เป็นสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการบำเพ็ญเพียรภาวนา เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังทางบำเพ็ญเพียรภาวนา ที่จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันมีรูปปั้นของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ประดิษฐานไว้บนดอยด้วย รวมทั้งขณะนี้ บนดอยได้สร้างเป็นสำนักสงฆ์ จัดสร้างกุฏิบนหน้าผา สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่ไปจำพรรษาและบำเพ็ญเพียรภาวนา นอกจากนี้ บริเวณดังกล่าวยังมีถ้ำประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนทั่วไป เมื่ออยู่บนหน้าผาช่องดอยผาจม จะมองเป็นทิวทัศน์ฝั่งอำเภอท่าขี้เหล็ก สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

๑๒. ขุนน้ำนางนอน

ตั้งอยู่บริเวณดอยจ้อง หมู่ที่ ๑ ตำบลโป่งผา อำเภอแม่สาย อยู่ห่างจากอำเภอแม่สายมาทางใต้ประมาณ ๗ กิโลเมตร และแยกจากถนนพหลโยธินไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๒ กิโลเมตร ขุนน้ำนางนอนตั้งอยู่บริเวณดอยจ้อง หรือดอยนางนอน เป็นสถานที่ซึ่งอำเภอแม่สายได้ร่วมกับราษฎรดำเนินการปรับปรุงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีต้นไม้หนาแน่น มีทางน้ำไหลออกจากถ้ำหลายแห่งทุกฤดูกาล อำเภอแม่สายจึงได้ดำเนินการจัดสร้างฝายกักเก็บน้ำไว้ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำใสและเย็นจัด มีเนื้อที่กักเก็บน้ำประมาณ ๓,๐๐๐ ตารางเมตร น้ำที่ล้นจากฝายเก็บน้ำจะไหลไปตามลำเหมือง ซึ่งไหลคดเคี้ยวไปมา มีความงดงามตามธรรมชาติ นอกจากนี้อำเภอแม่สายยังได้

จัดปลูกต้นไม้ยืนต้น ต้นไม้ประดับ และพยายามตกแต่งสถานที่โดยพยายามรักษาธรรมชาติเดิมไว้ให้มากที่สุด แต่สะอาดเรียบร้อยเหมาะสำหรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ

๑๓. ท่าขี้เหล็ก

เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของ สาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ติดต่ออำเภอแม่สาย โดยมีลำน้ำแม่สายเป็นเส้นกั้นพรหมแดน ผู้ที่ไปเที่ยวจังหวัดเชียงรายนิยมข้ามไปซื้อสินค้าพื้นเมืองของพม่าไปฝากญาติมิตร การข้ามไปท่าขี้เหล็กไม่มีวิธีการอะไรมากนักเพียงแต่ติดต่อที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองอำเภอแม่สายแล้ว ก็สามารถเดินผ่านด่านโดยเดินข้ามสะพาน (ข้ามลำน้ำแม่สาย) เข้าสู่ตลาดท่าขี้เหล็ก ข้อสำคัญอย่านำอาวุธปืนหรือกล้องถ่ายรูปติดตัวไป หากมีติดตัวไปก็ให้ฝากไว้กับด่านศุลกากร แม่สายได้โดยไม่คิดค่าฝากแต่อย่างใด

บทที่ ๔

บุคคลสำคัญของจังหวัดเชียงราย

ก. ประวัติบุคคลสำคัญ

๑. บุคคลโบราณกาล

๑.๑ พระเจ้าสิงหนวัติ พระเจ้าสิงหวัติเป็นโอรสของขุนบรมหรือ พระเจ้าพีล่อโก๊ะ กษัตริย์เมืองหนองแส แห่งอาณาจักรน่านเจ้า เมื่อประมาณ (ตำนานสิงหวัติกุมาร ฉบับสอบค้น ของ อ. มานิต วัลลโภคม ตรวจสอบว่าเป็นปี พ.ศ. ๔๓๑) ได้พาบริวารประมาณแสน ครอบครัวออกจากเมืองหนองแส มาตามลำน้ำโขงมาทางใต้ แล้วมาตั้งพักพลอยู่ที่บริเวณเมือง สุวรรณโคมคำเก่า โดยบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า "เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร" หรือ "โยนกนาคนคร" เรียกอาณาจักรว่า "อาณาจักรโยนก" ซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอเชียงแสนปัจจุบัน คำว่า "โยนก" จึงปรากฏกระทั่งทุกวันนี้

อนึ่ง พระเจ้าสิงหนวัติได้โปรดสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นพระพุทธรูปศิลปเชียงแสน หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "พระพุทธสิหิงค์" หรือ "พระสิงห์" ซึ่งก็เป็นชื่อย่อของคำว่า "สิงหนวัติ" นั่นเอง พระเจ้าสิงหนวัติครองเมืองโยนกนาคนครได้เป็นเวลา ๕๒ ปี สวรรคต เมื่อประมาณ พ.ศ. ๕๓๒

๑.๒ พระเจ้าอชุตราช พระเจ้าอชุตราชเป็นรัชกาลที่ ๓ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ เสวยราชเมื่อ พ.ศ. ๕๖๑ ต่อมาพระมหากัสสปเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นพระอัฐิ พระรากขวัญเบื้องซ้ายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาถวายพระองค์จึงได้โปรดให้สร้างสถูปที่ ดอยดินแดง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า ดอยนางนอน เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ มีบริเวณจากองค์สถูปออกไปโดยรอบด้านละ ๑,๐๐๐ วา โดยก่อนจะสร้างให้นำธงตะขาบยาว ๑,๐๐๐ วา ปักไว้บนดอย หางธงปลิวไปเพียงไหนก็กำหนดหมายเป็นฐานพระสถูปเพียงนั้น ด้วยเหตุนี้ดอยลูกนี้จึงมีชื่อว่า "ดอยตุง" (คำว่าตุง เป็นภาษาภาคเหนือ แปลว่า ธง)

๑.๓ **พระเจ้าพรหมมหาราช** พระเจ้าพรหมมหาราช เป็นโอรสของพระเจ้าพังคะหรือพระองค์พั้ง (พั้ง แปลว่า ไม่นาน, รีบ, ด่วน) กษัตริย์รัชกาลที่ ๔๓ แห่งราชวงค์สิงหนวัติได้ถูกพวกขอมขับไล่จากเมืองโยนกนาคพันธุ์สิงหนวัติเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๔๖๐ (ตำนานสิงหนวัติฉบับสอบค้น) จึงได้อพยพราษฎรไปอยู่เมืองเวียงสี่ตวงใกล้แม่น้ำสาย ต่อมามเหสีของพระองค์ไปประสูติโอรสองค์ที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๔๖๔ ได้ขนานนามว่า "พระเจ้าพรหมกุมาร" ต่อมาเมื่อพระเจ้าพรหมกุมารเจริญวัยขึ้น ได้ทรงสุบินว่า มีเทพยดามาบอกว่าจะมีช้าง ๓ ตัวล่องน้ำโขงมา ให้เจ้าพรหมกุมารไปล้างหน้าที่นั่น ถ้าจับช้างตัวแรกได้จะมีอานุภาพปราบได้ทั้ง๔ ทวีป ถ้าจับได้ตัวที่ ๒ จะมีอานุภาพปราบได้ชมภูทวีป ถ้าจับได้ตัวที่ ๓ จะปราบแว่นแคว้นลานนาได้พอรุ่งเช้าเจ้าพรหมกุมารจึงพาบริวารประมาณ ๕๐ คน ไปยังท่าน้ำ ครั้งแรกเห็นงูเหลือมเลื่อมเป็นมันระยับลอยผ่านไปแล้ว ๑ ตัว พอตัวที่ ๒ ก็เป็นงูอีกเหมือนกัน พอตัวที่ ๓ เจ้าพรหมกุมารจึงทรงนึกถึงเรื่องในสุบินนั้นคงจะเป็นงูนี่เอง จึงสั่งให้บริวารช่วยกันจับงูและได้จับงูและได้ว่ายน้ำออกไปจนสามารถขึ้นขี่บนคองูได้ ในทันทีที่เจ้าพรหมกุมารขึ้นขี่งูก็กลายเป็นช้างไปในทันที เจ้าพรหมกุมารพยายามขับขี่ขึ้นฝั่ง งูแต่ช้างลอยไปลอยมาในแม่น้ำไม่ยอมขึ้นฝั่ง บริวารจึงเอาพานทองคำ (พานรูปลักษณะคล้ายระฆัง แต่แบนเป็นเหลี่ยมปัจจุบันเรียกผางลาง) ตีล่อ ช้างจึงขึ้นจากน้ำ ช้างตัวนี้จึงได้ชื่อว่า "ช้างพานคำ" เมื่อพรหมกุมารได้ช้างแล้วจึงได้ขุดคูทดน้ำแม่สายเข้าคูเมือง และเมืองนี้มีชื่อว่า "เวียงพานคำ" (ปัจจุบันเรียกว่า เวียงพาน อ. แม่สาย) ต่อมาเมื่อสามารถเตรียมกำลังได้อย่างเต็มที่แล้ว เจ้าพรหมกุมารจึงได้ยกกองทัพไปปราบขอม พวกขอมสู้ไม่ได้จึงถอยล่นลงไปทางใต้เรื่อย ๆ

เจ้าพรหมกุมารยึดเมืองโยนกนาคพันธ์สิงหนวัติคืนได้เมื่อ พ.ศ. ๑๔๗๙ แล้วได้อัญเชิญพระเจ้าพังคราชพระบิดา ขึ้นครองราชสมบัติต่อไป และได้เปลี่ยนามโยนกนาคพันธ์สิงหวัตินเป็นเมืองชัยบุรี เพื่อเป็นสัญญลักษณ์แห่งชัยชนะ

สำหรับช้างพานคำ เมื่อเสร็จสงครามก็ได้หายไปทางดอยลูกหนึ่ง ซึ่งต่อมาเรียกว่า "ดอยช้างงู" เพราะถือว่า เดิมทีนั้นช้างเป็นงู ต่อมาพวกข่าก้อ (อีก้อ) ซึ่งอาศัยอยู่บนดอยลูกนี้ออกเสียงไม่ชัด เรียกว่า "ดอยสะโง้" ซึ่งได้เรียกเพี้ยนมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนเจ้าพรหมกุมารเมื่อได้อัญเชิญพระบิดามาครองเมืองชัยบุรีแล้วพระองค์ก็ทรงนำทัพไปขับไล่ขอม จนตีได้เมืองอุมงคลเสลา ไล่ขอมจนถึงเมืองหริภุญชัยและกำแพงเพชร จนหมดเชื้อชาติขอมในอาณาจักรโยนก ได้สร้างเมืองใหม่ขึ้นที่เมืองอุมงคลเสลาเก่า เมื่อ พ.ศ. ๑๔๘๐ ขนานนามว่า "เมืองไชยปราการ" (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ. ฝาง จ. เชียงใหม่)

พระเจ้าพรหมกุมารครองเมืองไชยปราการ จนสวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๐ ต่อมาได้ขนานนามพระองค์ว่า "พระเจ้าพรหมมหาราช" นับเป็นมหาราชองค์แรกของชาติไทย

๑.๔ พระเจ้าไชยศิริ พระเจ้าไชยศิริ เป็นโอรสของพระเจ้าพรหมมหาราช สืบราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๐ ขณะมีพระชนมายุ ๔๘ ชันษา จนประมาณ พ.ศ. ๑๗๐๒ ขุนเสือขวัญฟ้า หรือพระเจ้าเสือขวานฟ้า กษัตริย์แห่งอาณาจักรเมา (แสนหวี) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอาณาจักรน่านเจ้า ยกกองทัพมาตีเมืองไชยปราการ พระเจ้าไชยศิริสู้ไม่ได้ถึงแม้จะมีกษัตริย์เมืองชัยบุรี และไชยนารายณ์ยกกองทัพมาช่วยก็ตาม ก็ไม่สามารถต้านทานข้าศึกได้ พระเจ้าไชยศิริจึงสั่งให้เผาเมือง และอพยพเสนาอำมาตย์ ข้าราชบริวารและไพร่พล อพยพลงไปทางใต้เรื่อย ๆ เพื่อเสาะแสวงหาชัยภูมิที่เหมาะสมสำหรับสร้างเมืองใหม่จนกระทั่งไปปักหลักตั้งถิ่นฐานที่เมืองสุวรรณภูมิ หรืออู่ทอง พระเจ้าไชยศิริองค์นี้ สันนิษฐานว่าเป็นต้นราชตระกูลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) รัชการที่ ๑ แห่งราชวงศ์เชียงราย ซึ่งได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองหลวงที่หนองโสน เสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓–๑๙๑๒

๑.๕ พ่อขุนเมงรายมหาราช พ่อขุนเมงราย ทรงเป็นอุภโตสุชาติ คือประสูติจากพระบิดามารดาเป็นหน่อเนื้อกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย พระบิดา คือท้าวลาวเมง ผู้ทรงสืบเชื้อพระวงศ์ลวจักรราชแห่งแคว้นจก ปฐมกษัตริย์ผู้สร้างเมืองหิรัญนคร หรือนครเงินยาง (เชียงแสน) พระมารดา คือพระนางอั้วมิ่ง จอมเมือง หรือพระนางเทพคำขยาย ธิดาของท้าวรุ่งเจ้าครองนครเชียงรุ้ง พ่อขุนเมงราย ประสูติเมื่อวันอาทิตย์แรม ๙ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ พ.ศ. ๑๗๘๒ พระองค์มีพระจริยาวัตรและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ดังนี้

- พ.ศ. ๑๘๐๒ ครองเมืองหิรัญนคร สืบแทนพระบิดา
- พ.ศ. ๑๘๐๕ ทรงสร้างเมืองเชียงราย
- พ.ศ. ๑๘๑๗ ทรงย้ายไปครองเมืองไชยปราการ (ปัจจุบันอยู่เขต อ.ฝาง จ.เชียงใหม่) ส่วนเมืองเชียงรายมอบให้ขุนเครื่อง โอรสครองแทน
- พ.ศ. ๑๘๑๙ ทรงนำทัพไปสันถวะไมตรีกับพ่อขุนงำเมืองเจ้าเมืองพะเยา
- พ.ศ. ๑๘๒๔ ทรงนำทัพไปตีได้เมืองหริภุญชัย (ลำพูน)
- พ.ศ. ๑๘๒๙ ทรงสร้างเมืองกุมกาม (ปัจจุบันอยู่ท้องที่ ต. ท่าวังตาล อ. สารภี จ. เชียงใหม่)
- พ.ศ. ๑๘๓๑ ทรงนำทัพไปตีเมืองหงสาวดี แต่พระเจ้าสุทธโฉม เจ้ารามัญแต่งเครื่องราชบรรณาการขอเป็นพระราชไมตรีด้วยต่อจากนั้นพ่อขุนเมงรายได้ยกทัพต่อไปยังเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะก็ทรงแต่งเครื่องราชบรรณาการขอเป็นพระราชไมตรีและมอบถวายช่างทองคำ ช่างหล่อ ช่างเหล็ก และช่างอื่น ๆ พ่อขุนเมงรายก็รับเป็นราช-ไมตรีและทรงนำเครื่องราชบรรณาการตลอดจนช่างต่าง ๆ มาด้วย โดยให้ช่างทองคำอยู่เมืองเชียงตุง ช่างฆ้องอยู่เมืองเชียงแสน ช่างหล่อ, ช่างเหล็ก และช่างอื่น ๆ ไว้ที่เมืองกุมกาม นับแต่นั้นมาช่างของลานนาไทยก็มีความเจริญขึ้น
- พ.ศ. ๑๘๓๔ ทรงเริ่มสร้างเมืองใหม่ โดยเชื้อเชิญพ่อขุนรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัย และพ่อขุนรามงำเมืองแห่งเมืองพะเยามาปรึกษาหารือในการวางผังเมืองและเสร็จเรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ ขนานนามเมืองใหม่ว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่"
- พ.ศ. ๑๘๖๐ พ่อขุนเมงรายมหาราช ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์เมงรายเสด็จสวรรคตโดยถูกอสุนีบาต (ฟ้าผ่า) ตกต้องพระวรกาย ณ ตลาดกลางเมืองเชียงใหม่ สิริรวมพระชนมายุได้ ๗๙ พระพรรษา

๒. ยุคอดีตกาล

๒.๑ พระยาราชเดชดำรง (ผล ศรุตานนท์) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายที่ดำรงตำแหน่งนานถึง ๑๙ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๗๙ มีผลงานสังเขปดังนี้

การคมนาคม ได้ร่วมกับราษฎรพัฒนาถนนหนทางจากจังหวัดไปยังอำเภอต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ๒๔๖๘ ได้นำราษฎรพัฒนาสถานที่เป็นสนามบินตามความต้องการของกระทรวงกลาโหม นับเป็นสนามบินแห่งที่ ๒ ของประเทศไทย

ได้ทำการต้อนรับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ และผู้นำประเทศดังนี้

- พ.ศ. ๒๔๖๒ รับเสด็จพระอัครชายาเธอเจ้าดารารัศมี และเจ้าแก้วนวรัฐ ผู้ครองนครเชียงใหม่
- พ.ศ. ๒๔๖๔ รับเสด็จจอมพล เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาธิการทหารบก
- พ.ศ. ๒๔๖๕ รับเสด็จพลเอก กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้บัญชาการรถไฟไทย
- พ.ศ. ๒๔๖๘ รับรอง พระยามานวราชเสวี
- พ.ศ. ๒๔๖๙ รับเสด็จสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชินี
- พ.ศ. ๒๔๖๙ รับเสด็จ สมเด็จกรมฯ พระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและพระธิดา
- พ.ศ. ๒๔๗๐ รับเสด็จ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศร์
- พ.ศ. ๒๔๗๑ รับเสด็จ สมเด็จพระนางเจ้าสุขุมาลมารศรี และสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต
- พ.ศ. ๒๔๗๑ รับเสด็จพระมงกุฎราชกุมารประเทศเบลเยี่ยมและพระชายา
- พ.ศ. ๒๔๗๒ รับเสด็จ สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้ากับคณะ
- พ.ศ. ๒๔๗๕ รับรองหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ กับคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง

– พ.ศ. ๒๔๗๗ รับรอง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีกับคณะ ซึ่งอัญเชิญรัฐธรรมนูญฉบับจำลองมาประดิษฐานที่เชียงราย

๒.๒ **พระพนมนครานุรักษ์** (ฮกไถ่ พิศาลบุตร) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ – ๒๔๘๒ เป็นผู้เริ่มในการจัดสร้างโรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ โดยเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ ประกอบพิธีเปิดตึกอำนวยการเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐ มีคุณหญิงพหลพลพยุหเสนา เป็นประธานพิธี ต่อมาพระพนมนครานุรักษ์ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย

๓. ยุคปัจจุบันกาล

๓.๑ **นายแพทย์เสม พริ้งพวงแก้ว** นายแพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์คนแรกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ – ๒๔๙๔ ได้มีความเสียสละอุทิศความรู้ความสามารถสร้างความเจริญทางด้านการแพทย์ให้ชาวเชียงราย ได้รับการรักษาพยาบาล มีความอบอุ่นใจ ต่อมานายแพทย์เสมพริ้งพวงแก้ว ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลหญิง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขตามลำดับ

๓.๒ **นายชูสง่า (ไชยพันธ์) ฤทธิประศาสน์** ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๐๔–๒๕๑๒ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดที่ได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้จังหวัดเชียงรายในยุคสมัยหลังมีความเจริญก้าวหน้าได้ดำเนินการบูรณะ พระบรมธาตุดอยตุง และสร้างทางขึ้นจนรถยนต์สามารถขึ้นลงได้ เป็นผู้เสนอแยกเขตการปกครองตั้งอำเภอใหม่คือ อ. ดอกคำใต้, อ. จุน. อ. แม่ใจ, อ. ป่าแดด และเสนอตั้งจังหวัดพะเยา ต่อมาได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการปกครอง และได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย

ข. ประวัติบุคคลสำคัญของฝ่ายบรรพชิต

๑. ยุคอดีตกาล

๑.๑ **ครูบาสมณะ โสภโณ วัดพระแก้ว** ดำรงตำแหน่งเป็นราชครูเมืองเชียงราย พ.ศ ๒๔๒๐ – ๒๔๔๕ เป็นพระเถระผู้ชำนาญในด้านนวกรรม (การก่อสร้าง) ในลิปลานนาไทย เป็นประธานก่อสร้างพระวิหารวัดพระแก้ว วัดพระสิงห์ และวัดศรีเกิด ซึ่งสร้างพร้อมกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓

๑.๒ พระครูเมธังกรญาณ (ป๊อก ธมฺมปญฺโญ) วัดพระสิงห์ราชครูเมืองเชียงราย รูปสุดท้าย เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ขึ้น จึงเรียกตำแหน่งว่า เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๔๕๕ – ๒๔๗๖ เป็นพระเถระชาวเชียงรายรูปแรกที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูสัญญาบัตร เป็นพระเถระที่ชาวเชียงรายให้ความเคารพยำเกรงมากที่สุด มีผลงานโดยสรุปคือ

– พ.ศ. ๒๔๖๐ จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดเชียงรายเป็นครั้งแรก ณ วัดพระสิงห์ ต่อมาอุโบสถวัดพระสิงห์เป็นสถานที่ทางราชการบ้านเมืองได้อาศัยทำพิธีการต่างๆ เช่นถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นต้น จึงได้ย้ายโรงเรียนไปไว้วัดพระแก้ว ต่อมาได้ย้ายขึ้นไปไว้วัดงำเมืองซึ่งเป็นปูชนีสถานส่วนกลางของชาวเมืองเชียงรายจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๒ พระครูพุทธิสารเวที วัดมุงเมือง ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้ย้ายไปศึกษา ณ วัดมุงเมือง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ พระวีรญาณมุนี วัดเจ็ดยอด เจ้าคณะจังหวัดเชียงรายในสมัยนั้น ได้ย้ายโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดมาไว้ ณ วัดเจ็ดยอด จนกระทั่งปัจจุบัน และในขณะนี้คณะสงฆ์มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกตำบล

นอกจากนี้ ท่านพระครูเมธังกรญาณ ยังได้บูรณะก่อสร้างพระวิหารวัดงำเมือง ดำริให้มีการทำบุญตักบาตรเทโวแหณะในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวเชียงรายอีกด้วย

๑.๓ พระวีรญาณมุนี (หมื่น สุมโน ป.ธ.๓) วัดเจ็ดยอด ดำรงตำแหง่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๔๘๓–๒๔๙๕ เป็นผู้ฟื้นฟูการบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายเข้าสู่ระบบการปกครองแบบใหม่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ ๒๔๘๔ และได้เป็นผู้ดำริริเริ่มในการก่อสร้างโรงเรียนปริยัติธรรมประจำจังหวัดเชียงราย ณ วัดเจ็ดยอด อำเภอเมืองเชียงราย

๒. ยุคปัจจุบันกาล

๒.๑ พระพุทธิวงศมุนี (สุวรรณ สุวณฺณโชโต ป.ธ. ๗) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ภูมิลำเนาเดิมบ้านนางแล ตำบลนางแล อำเภอเมืองเชียงราย เกิดเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นบุตรนายจี๋ วงศ์เรืองศรี และนางขันแก้ว เวียงมูล

– พ.ศ. ๒๔๗๗ บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดนางแล

– พ.ศ. ๒๔๗๘ ย้ายมาศึกษา ณ วัดพระแก้ว ต. เวียง

– พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้ถูกคัดเลือกจากคณะสงฆ์ให้ไปศึกษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

– พ.ศ. ๒๔๘๓ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดเบญจมบพิตร

– พ.ศ. ๒๔๘๗ – ๘๘ กลับมาช่วยสอนพระปริยัติธรรม จำพรรษา ณ วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงรายแล้วกลับไปอยู่วัดเบญจมบพิตร

– พ.ศ. ๒๔๙๐ สอบได้เปรียญธรรม ๗ ประโยค เป็นรูปแรกของชาวเชียงราย

– พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ "พระกิตติวงศ์เวที"

– พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๕

– พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นพระราชาคณะชั้นราชในนามเดิม

– พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ "พระเทพกิติมุนี"

– พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร

– พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ "พระธรรมกิตติโสภณ"

– พ.ศ. ๒๕๐๘ เจ้าคณะภาค ๖

– พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นประธานคณะพระธรรมจาริก

– พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูต สาย ๓

– พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม

– พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นพระราชาคณะชั้นรองสมเด็จที่ "พระพุทธิวงศมุนี"

– พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

นับเป็นพระเถระชาวภาคเหนือรูปแรกที่ได้รับตำแหน่งปกครองทางคณะสงฆ์ที่สูง และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส วัดเบญจมบพิตร ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก เป็นวัดตัวอย่างของคณะสงฆ์มหานิกาย

ค. ทำเนียบรายนามผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดจังหวัด และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย

๑. ทำเนียบรายนามผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย

ลำดับ	นาม	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่
๑.	พระพลอาษา	พ.ศ. ๒๔๔๓–๒๔๔๕
๒.	หลวงอาษาภูธร	พ.ศ. ๒๔๔๕–๒๔๔๗
๓.	พระยารามราชภักดี	พ.ศ. ๒๔๔๗–๒๔๕๐
๔.	พระยาอุตรกิจภูบาล	พ.ศ. ๒๔๕๐–๒๔๕๓
๕.	พระยารามราชเดช (ศุข ดิษยบุตร)	พ.ศ. ๒๔๕๓–๒๔๕๘
๖.	พระราชโยธา (เจิม ปั้นยารชุน)	พ.ศ. ๒๔๕๘–๒๔๖๐
๗.	พระยาราชเดชดำรง (ผล ศรุตานนท์)	พ.ศ. ๒๔๖๐–๒๔๗๙
๘.	พระพนมนครานุรักษ์ (ฮกไถ่ พิศาลบุตร)	พ.ศ. ๒๔๗๙–๒๔๘๒
๙.	พ.ต.อ.พระนรากรบริรักษ์	พ.ศ. ๒๔๘๒–๒๔๘๕
๑๐.	หลวงรักษ์นราธร (โชค ชมธวัช)	พ.ศ. ๒๔๘๕–๒๔๘๗
๑๑.	ขุนไตรกิตยานุกูล (อัมพร กิตยานุกูล)	พ.ศ. ๒๔๘๗–๒๔๘๙
๑๒.	นายชลอ จารุจินดา	พ.ศ. ๒๔๘๙–๒๔๙๐
๑๓.	ขุนวิสิฐอุดรการ (กรี วิสิฐอุดรการ)	พ.ศ. ๒๔๙๐–๒๔๙๑
๑๔.	ขุนสนิทประชาราษฎร์	พ.ศ. ๒๔๙๑ - ๒๔๙๒
๑๕.	นายชลอ จารุจินดา	พ.ศ. ๒๔๙๑–๒๔๙๒
๑๖.	พ.ต.ท. ขุนวีรเดชกำแหง (ชม จารุสิทธิ์)	พ.ศ. ๒๔๙๒–๒๔๙๓
๑๗.	พ.ต. เล็ก ทองสุนทร	พ.ศ. ๒๔๙๓–๒๔๙๗
๑๘.	พ.อ. จำรูญ จำรูญรณสิทธิ์	พ.ศ. ๒๔๙๗–๒๔๙๘
๑๙.	พ.ต.อ. เลื่อน กฤษณามระ	พ.ศ. ๒๔๙๘–๒๕๐๐
๒๐.	พ.ต.อ. เนื่อง รายะนาค	พ.ศ. ๒๕๐๐–๒๕๐๑
๒๑.	นายเครือ สุวรรณสิงห์	พ.ศ. ๒๕๐๑–๒๕๐๔

ลำดับ	นาม	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่
๒๒.	นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์	พ.ศ. ๒๕๐๔–๒๕๑๒
๒๓.	นายประสิทธิ์ สงวนน้อย	พ.ศ. ๒๕๑๒–๒๕๑๓
๒๔.	นายประหยัด สมานมิตร	พ.ศ. ๒๕๑๓–๒๕๑๓
๒๕.	นายศรศักดิ์ สุวรรณเทศ	พ.ศ. ๒๕๑๓–๒๕๑๔
๒๖.	พล.ต.วิทย์ นิ่มนวล	พ.ศ. ๒๕๑๔–๒๕๑๖
๒๗.	นายชุ่ม บุญเรือง	พ.ศ. ๒๕๑๖–๒๕๒๒
๒๘.	นายศักดา อ้อพงษ์	พ.ศ. ๒๕๒๒–๒๕๒๕
๒๙.	นายมนตรี ตระหง่าน	พ.ศ. ๒๕๒๕–ปัจจุบัน

๒. ทำเนียบรายนามรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย

ลำดับ	นาม	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่
๑.	นายเฉลิม วรรธโนทัย	
๒.	นายสรศักดิ์ สุวรรณเทศ	
๓.	พ.อ.ปราการ ภูวนารถนุรักษ์	
๔.	นายสิทธิเดช นรัตถรักษา	
๕.	นายเอนก สิทธิประศาสตร์	
๖.	ดร.ธวัช มกรพงษ์	ต.ค. ๑๕–ก.ย. ๑๘
๗.	นายสัญญา ปาลวัฒน์วิไชย	ต.ค. ๑๘–ก.ย. ๒๐
๘.	นายอนันท์ มีชำนะ	ต.ค. ๒๐–๓๐ ก.ย. ๒๓
๙.	นายจำเนียร ชวนะพงศ์	๑ ต.ค. ๒๓–๓๐ ก.ย. ๒๕
๑๐.	นายประกาศ วรศิริ	๑ ต.ค. ๒๕–๓๐ ก.ย. ๒๖
๑๑.	นายศักดา ลาภเจริญ	๑ ต.ค. ๒๖–ปัจจุบัน

๓. ทำเนียบรายนามปลัดจังหวัดเชียงราย

ลำดับ	นาม	ดำรงตำแหน่งตั้งแต่
๑.	ร.อ.พระโยนกิจพิจารณ์ (สังข์)	พ.ศ. ๒๔๔๙–๒๔๕๗
๒.	ร.อ.หลวงนิกรประชาเขตร์ (เยื้อน รามบุตร)	พ.ศ. ๒๔๕๗–๒๔๖๗
๓.	ร.อ.หลวงนารถประศาสน์ (ฮกไถ่ พิศาลบุตร)	พ.ศ. ๒๔๖๗–๒๔๗๑
๔.	ร.อ.หลวงชวกรมกรณี (อิน แสงสนิท)	พ.ศ. ๒๔๗๑–๒๔๗๘
๕.	พระประทีปศาสน์	พ.ศ. ๒๔๗๘–๒๔๘๑
๖.	ขุนวิสิษฐ์อุดรการ	พ.ศ. ๒๔๘๑–๒๔๘๔
๗.	นายพินิจ อักษรสารสิทธิ์	๑ ส.ค. ๒๔๘๔–๒๒ ธ.ค. ๒๔๙๐
๘.	นายปุ๋ย วุฒิยากร	๒๒ ธ.ค. ๒๔๙๐–
๙.	นายบุรี พรหมลักขโณ	
๑๐.	นายสำราญ บุษปวนิชย์	
๑๑.	นายประมวล จิลลานนท์	๑ ต.ค. ๒๕๐๙–๑๖ มี.ค. ๒๕๑๔
๑๒.	นายธานี โรจนาลักษณ์	๑๖ มี.ค. ๒๕๑๔–๒ ต.ค. ๒๕๑๗
๑๓.	นายจุมพล โภคะกุล	๒ ต.ค. ๒๕๑๗–๒๙ ก.ค. ๒๕๑๘
๑๔.	นายเพชร อภิรัตน์รังษี	๒๙ ก.ค. ๒๕๑๘–๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๑๕.	นายจุมพล โภคะกุล	๒ ต.ค.๒๕๑๘–๒๘ พ.ค.๒๕๑๙
๑๖.	นายอนันต์ มีชำนะ	๒๘ พ.ค. ๒๕๑๙–๒ ต.ค.๒๕๒๐
๑๗.	พ.ต.ไพาล โอวาทตระกูล	๒ ต.ค. ๒๕๒๐–๓๐ ต.ค.๒๕๒๒
๑๘.	ร.ต.เพชร คุ้มสอน	๓๐ ต.ค. ๒๕๒๒–๑ ก.ค.๒๕๒๔
๑๙.	นายปกรณ์ ประพิณ	๑ ต.ค. ๒๕๒๔– ปัจจุบัน

๔. ทำเนียบรายนามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย

(พ.ศ. ๒๔๗๖ – พ.ศ. ๒๕๒๖)

ชื่อ – นามสกุล	วัน เดือน ปี ที่ทำการเลือกตั้ง	พรรค
พระดุลยธารณปรีชาไวท์ (ยม สุขานุศาสน์)	๑๕ พ.ย. ๒๔๗๖	
เขต ๑ นายประยูร วิมุกตาคม	๗ พ.ย. ๒๔๘๐	
เขต ๒ นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์)		
เขต ๑ นายบุญศรีวิญญูรัตน์	๑๒ พ.ย. ๒๔๘๑	
เขต ๒ นายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันตานนท์)		
เขต ๑ นายประยูร วิมุกตาคม	๖ ม.ค. ๒๔๘๙	
เขต ๒ นายบรรจบ บรรณสิทธิ		
เขต ๑ นายศิริ เพชรโรจน์	๕ ส.ค. ๒๔๘๙	
เขต ๒ นายบุณยฝาง ทองสวัสดิ์		
เขต ๓ ขุนพิพิธสุขอำนวย		
พ.ท. แสวง ทัพพะสุต	๒๙ ม.ค. ๒๔๙๑	
นายวรการบัญชา		
นายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์	๕ มิ.ย. ๒๔๙๒	
นายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์	๒๖ ก.พ. ๒๔๙๕	
นายบุณยฝาง ทองสวัสดิ์		
นายวรการบัญชา		
นายวรการบัญชา	๒๕ ก.พ. ๒๕๐๐	เสรีมนังคศิลา
นายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์		,,
นายบุญยฝาง ทองสวัสดิ์		,,
พ.ต. เล็ก ทองสุนทร		,,

ชื่อ – นามสกุล	วัน เดือน ปี ที่ทำการเลือกตั้ง	พรรค
นายอำนวย ปาฐะเดชะ		เสรีมนังคศิลา
นายส่งศักดิ์ สายปัญญา	๑๕ ธ.ค. ๒๕๐๐	ประชาธิปัตย์
พ.อ. นายวรการบัญชา		เสรีมนังคศิลา
นายแถม นุชเจริญ		ประชาธิปัตย์
นายประพันธ์ อัมพุช		ประชาธิปัตย์
นายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์		ไม่สังกัดพรรค
ร.ท. นายแพทย์ สมศาสตร์ รัตนสัค	๑๐ ก.พ. ๒๕๑๒	สหประชาไทย
จ.ส.อ ทรงธรรม ปัญญาดี		ประชาธิปัตย์
นายบุญเรือง กิจกล่ำศรวล		ประชาธิปัตย์
นายบุญสวัสดิ์ ดวงใจเอกราช		ประชาธิปัตย์
นายอินทรหล่อ สรรพศรี		ประชาธิปัตย์
นายแถม นุชเจริญ		ประชาธิปัตย์
นายธวัชชัย สารากิจ		ประชาธิปัตย์
เขต ๑ จ.ส.อ. ทรงธรรม ปัญญาดี	๒๖ ม.ค. ๒๕๑๘	ชาติไทย
นายสัณฐาน สุริยะคำ		พลังใหม่
นายพายัพ กาญจนารัณย์		เกษตรสังคม
เขต ๒ นายประพันธ์ อัมพุช		สันติธรรม
นายฤทธิ์ อินทนันท์		กิจสังคม
ร.ท. นายแพทย์ สมศาสตร์ รัตนสัค		เกษตรสังคม
เขต ๓ นายเชวง วงศ์ใหญ่		สันติธรรม
นายประสิทธิ์ พันธ์ฟูจินดา		เกษตรสังคม
เขต ๑ จ.ส.อ. ทรงธรรม ปัญญาดี	๔ เม.ย. ๒๕๑๙	ธรรมสังคม
นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์		ชาติไทย
นายวรวิทย์ คำเงิน		ธรรมสังคม

ชื่อ — นามสกุล	วัน เดือน ปี ที่ทำการเลือกตั้ง	พรรค
เขต ๒ ร.ท. นายแพทย์สมศาสตร์ รัตนสัค		ประชาธิปัตย์
นายวินัย นามเสถียร		ประชาธิปัตย์
นายบุญหลง ศิริพันธ์		ชาติไทย
เขต ๓ นายเชวง วงศ์ใหญ่		กิจสังคม
นายเพลียว ตันบรรจง		ประชาธิปัตย์
เขต ๑ นายชูสง่า ฤทธิประศาสน์	๒๒ เม.ย. ๒๕๒๒	ชาติไทย
นายพายัพ กาญจนารัณย์		ชาติไทย
จ.ส.อ. ทรงธรรม ปัญญาดี		อิสระ
เขต ๒ ร.ท. สมศาสตร์ รัตนสัค		รวมไทย
นายฤทธิ์ อินทนันท์		กิจสังคม
นายสำเร็จ ภูนิคม		กิจสังคม
เขต ๑ จ.ส.อ ทรงธรรม ปัญญาดี	๑๘ เม.ย. ๒๕๒๖	ชาติไทย
นายพายัพ กาญจนารัณย์		ชาติไทย
นายมงคล จงสุทธนามณี		ชาติไทย
เขต ๒ นางอำไพ ปัญญาดี		ชาติไทย
ร.ท. นายแพทย์สมศาสตร์ รัตนสัค		กิจสังคม
นายสำเร็จ ภูมิคม		กิจสังคม

บทที่ ๕

บทสรุป

จังหวัดเชียงรายตามที่ปรากฏจากหลักฐานทั้งในด้านเอกสารและโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ มีประวัติความเป็นมาจนถึงปัจจุบันนับเป็นระยะเวลาเจ็ดร้อยปีเศษ เคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรเก่าแก่ของประเทศไทย โดยมีพ่อขุนเมงรายมหาราช ผู้ทรงรวบรวมหัวเมืองทางเหนือเข้าเป็นอาณาจักรลานนาไทย เป็นผู้สร้างเมืองจึงเกือบจะกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของชาติไทยในยุคเริ่มแรกนับตั้งแต่ถอยร่นจากประเทศจีนมาตั้งที่สุวรรณภูมิ ได้มาเริ่มต้นตั้งมั่นเป็นหลักแหล่งขึ้นที่เชียงราย ดังนั้นจึงเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทั้งในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาตั้งแต่โบราณ จากสภาพในปัจจุบันจึงยังมีโบราณสถานปรากฏให้เห็นอยู่มากมายทั้งในเขตเมืองโบราณ เช่นที่เมืองเชียงแสน และในเขตอำเภออื่นโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากนั้นยังมีการขุดพบโบราณวัตถุในท้องที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ สำหรับประเพณีท้องถิ่นทางภาคเหนือ ประชาชนชาวจังหวัดเชียงรายก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ไว้ได้อย่างครบถ้วนบริบูรณ์

ตามประวัติศาสตร์เชียงรายได้เคยตกไปอยู่ใต้อิทธิพลของพม่าพร้อมกับหัวเมืองเหนืออื่น ๆ อยู่ชั่วระยะหนึ่งเมื่อสมัยบุเรงนอง (มยินนอง) ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงหงสาวดี แต่ครั้นเมื่อถึงสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ได้ทรงยกทัพไปปราบปรามขับไล่พม่าออกจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ และสามารถขับไล่พม่าสำเร็จในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ-พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ และอพยพกวาดต้อนผู้คนลงมา

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการจดทะเบียนการปกครองที่เรียกว่า "เค้าสนามหลวง" และต่อมามีการจัดตั้งมณฑลพายัพขึ้น และมีการจัดรูปการปกครองแบบเทศาภิบาล และในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีประกาศยกเมืองเชียงรายขึ้นเป็นเมืองจัตวา รวมอยู่ในมณฑพายัพ ซึ่งต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคขึ้น โดยมีจังหวัดและอำเภอ และได้ยกเลิกมณฑล จังหวัดเชียงรายจึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย ๑๑ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ (๙๒ ตำบล, ๑,๐๓๕ หมู่บ้าน) ดังนี้คือ

๑. อำเภอเมืองเชียงราย

๒. อำเภอแม่จัน

๓. อำเภอแม่สาย

๔. อำเภอเชียงแสน

๕. อำเภอเชียงของ

๖. อำเภอเทิง

๗. อำเภอป่าแดด

๘. อำเภอพาน

๙. อำเภอเวียงป่าเป้า

๑๐. อำเภอแม่สรวย

๑๑. อำเภอเวียงชัย

๑๒. กิ่งอำเภอพญาเมงราย

โดยสภาพทางภูมิศาสตร์ จังหวัดเชียงรายตั้งอยู่เหนือสุดของประเทศไทย เป็นจังหวัดชายแดนจังหวัดเดียวที่มีเขตแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ๒ ประเทศคือ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงระหว่างภูเขา อากาศหนาวจัดในฤดูหนาว ส่วนในฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนจัด และฤดูฝนจะตกชุกโดยตลอด

ทางเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีทางเกษตรกรรม เช่น การทำนา และการทำไร่ ซึ่งได้แก่การปลูกข้าว ข้าวโพด ยาสูบ ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว กระเทียม นอกจากนี้ก็ยังมีผลไม้เมืองหนาวซึ่งมีชื่อเสียงขึ้นหน้าขึ้นตาได้แก่ ลิ้นจี่ และสตรอเบอร์รี่ เป็นต้น สำหรับด้านโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ได้แก่ โรงสีข้าวและโรงบ่มใบยา ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ มีไม่มากนัก สำหรับแร่ธาตุที่ขุดพบได้ในเขตจังหวัดเชียงรายได้แก่ ดีบุก ซีไลท์ ฟลูออไรท์ และลิกไนท์ เป็นต้น

สภาพทางสังคม ชาวจังหวัดเชียงรายมีลักษณะนิสัยค่อนข้างอนุรักษ์นิยมโดยยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ซึ่งได้แก่ภาษาพูดและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของภาคเหนือไว้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน นอกจากนั้นยังมีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างแน่นแฟ้น ประชาชนโดยทั่วไปมีอัธยาศัย ไมตรีโอบอ้อมอารีและเป็นมิตรต่อบุคคลทั่วไป มีนิสัยรักพวก รักพ้อง และมีความสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างดียิ่ง นอกจากนั้นในจังหวัดเชียงราย ยังมีชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ จำนวนหลายเผ่า อาทิเช่น เผ่าเย้า, มูเซอร์, ม้ง, กุย, อีก้อ, ลีซอ, กะเหรี่ยง, ลัวะ เป็นต้น อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนอยู่แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมสมัยใหม่อยู่บ้างก็ตาม

ทางด้านการเมือง ประชาชนโดยทั่วไปให้ความสนใจทางด้านการเมืองระดับสูง ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มีประชาชนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นจำนวนถึง ๒๖๓,๒๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕๒ เปอร์เซนต์ จังหวัดเชียงรายเดิมเป็นจังหวัดที่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก เนื่องจากสภาพทางภูมิประเทศเป็นป่าเขา และมีพรมแดนติดต่อกับประเทศใกล้เคียงซึ่งมีการปกครองโดยระบอบลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในระยะหลังเนื่องจากการปฏิบัติงานของทางราชการในด้านจิตวิทยามวลชนตลอดจน การป้องกัน และปราบปราม ได้ดำเนินการ อย่างได้ผล จึงเป็นเหตุ ให้มี ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้กลับใจเข้ามอบตัวต่อทางราชการเป็นจำนวนมาก ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ก็มีจำนวนน้อย และปฏิบัติงานไม่ได้ผลมากนักสำหรับปัญหาในด้านกองทหารจีนคณะชาติ กองพลที่ ๙๓ ขณะนี้ทางราชการได้ดำเนินการควบคุมดูแลให้ความช่วยเหลือจัดที่อยู่ และที่ทำมาหากินให้เป็นหลักแหล่ง ตลอดจนให้สัญชาติไทยแก่บุคคลเหล่านี้ จึงมีปัญหาไม่มากนัก ชนกลุ่มน้อยที่สร้างปัญหาให้แก่จังหวัดเชียงรายขณะนี้ได้แก่ชาวพม่าพลัดถิ่น ซึ่งได้แก่กลุ่มกองกำลังขุนส่า และกลุ่มอื่น ๆ ตลอดจนจีนฮ่ออพยพซึ่งทำการต่อสู้กับรัฐ–พม่า และได้อาศัยดินแดนเขตติดต่อระหว่างไทยพม่าเพื่อใช้เป็นแหล่งพักพิง และค้าขายยาเสพติด เช่น ฝิ่น เฮโรอิน เป็นต้น

จนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องตัดสินใจใช้กำลังตำรวจ และทหาร เข้าปราบปรามกวาดล้างโดยเด็ดขาด เมื่อประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และเดือนมิถุนายน ๒๕๒๕

สำหรับปัญหาที่จังหวัดเชียงรายต้องประสพอยู่ในปัจจุบันนี้ได้แก่ ปัญหาในเรื่องการทำมาหากินของราษฎรซึ่งมีอาชีพในทางเกษตรกรรม ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาตลาด และราคาผลผลิต ปัญหาเรื่องการขาดแคลนที่ดินทำกินและคุณภาพของดินตลอดจนปัญหาในเรื่องการขาดแคลนบริการด้านพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง การสาธารณสุข ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ซึ่งขณะนี้ทางราชการกำลังเร่งรัดพัฒนาในด้านต่าง ๆ อยู่อย่างเร่งรีบ

โดยสรุปแล้ว จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญยิ่งจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยทั้งในด้านความมั่นคง การเมือง และเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนมีแนวโน้มที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศในปัจจุบันและอนาคต

ภาคผนวก

คำสั่งจังหวัดเชียงราย

ที่ ๑๔๗๑/๒๕๒๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงราย

ด้วยกระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาเห็นว่า ทุกจังหวัดควรที่จะได้มีเอกสารสำคัญ ซึ่งรวบรวมข้อเรียบเรียงเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของจังหวัด ได้แก่ประวัติความเป็นมาของท้องที่ สถานที่ ประวัติบุคคลผู้กระทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง และบุคคลที่ประกอบกรณียกิจสำคัญ ในด้านการปกครอง สิ่งที่ควรรู้ควรศึกษาต่าง ๆ เกี่ยวกับจังหวัดและอำเภอ เพื่อจะได้เป็น ประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป จึงขอให้ทุกจังหวัดจัดทำ หนังสือ "ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค" ขึ้น

ฉะนั้น เพื่อให้การจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคของจังหวัดเชียงราย เป็นไป ด้วยความเรียบร้อย และสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอแต่งตั้งผู้มีตำแหน่งและรายชื่อดังต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดเชียงราย คือ

๑.	ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย	เป็นประธานกรรมการ
๒.	รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย	เป็นรองประธานกรรมการ
๓.	ปลัดจังหวัดเชียงราย	เป็นรองประธานกรรมการ
๔.	ประธานสภาจังหวัดเชียงราย	เป็นกรรมการ
๕.	นายยกเทศมนตรีเมืองเชียงราย	เป็นกรรมการ
๖.	หัวหน้าสวนราชการประจำจังหวัดทุกส่วน	เป็นกรรมการ
๗.	ผู้อำนวยการสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียง	เป็นกรรมการ
๘.	นายอำเภอทุกอำเภอและปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งพญาเมงราย	เป็นกรรมการ

๙. หัวหน้าพิพิธภัณฑ์เชียงแสน เป็นกรรมการ

๑๐. ผู้ช่วยเลขานุการจังหวัด เป็นกรรมการ

๑๑. หัวหน้าสำนักงานจังหวัดเชียงราย เป็นกรรมการและเลขานุการ

๑๒. จ่าจังหวัดเชียงราย เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการดังกล่าว มีหน้าที่ในการจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค ของจังหวัดเชียงรายเกี่ยวกับประวัติ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่และอื่น ๆ ทางด้านการปกครองที่เห็นว่ามีความสำคัญอันควรแก่การรวบรวมไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการปกครอง และการศึกษาของอนุชนรุ่นหลัง แล้วเรียบเรียงพิมพ์ขึ้น คณะกรรมการอาจจะเสนอรายชื่อบุคคลภายนอกซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และสนใจเกี่ยวกับเรื่องของจังหวัด เพื่อแต่งตั้งให้เป็นคณะที่ปรึกษาในการจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค ของจังหวัดเชียงรายได้ และให้คณะกรรมการมีอำนาจตั้งอนุกรรมการหรือคณะทำงานขึ้นทำหน้าที่ช่วยเหลือในการจัดทำ ได้ตามที่เห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๒๔

ศักดา อ้อพงษ์

(นายศักดา อ้อพงษ์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย

รายนามผู้ร่วมมือและสนับสนุน

การจัดทำประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงราย

---

๑. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

๒. พระมหาสุทัศน์ สุทัศโน รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย วัดพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๓. พระสุจินต์ แย้มแพ อดีตศึกษาธิการอำเภอเมืองเชียงราย

๔. นายยุทธชัย อุตมา ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย

เอกสารประกอบการค้นคว้า

๑. บรรยายสรุปของจังหวัดเชียงราย

๒. หนังสือ "เมงรายรำลึก ๒๔๙๔" เนื่องในงานฉลองจังหวัดเชียงรายครบรอบ ๕๐ ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ โรงพิมพ์รวมมิตรไทย พ.ศ. ๒๔๙๔

๓. หนังสือรายงานกิจการของจังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๐๑ โรงพิมพ์กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๕๐๒

๔. หนังสือรายงานกิจการของจังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๕๐๓ โรงพิมพ์กรมมหาดไทย พ.ศ. ๒๕๐๔

๕. หนังสือ "สารคดีจากลานนา" โดย สงวน โชติสุขรัตน์ โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ พ.ศ. ๒๕๐๓

๖. หนังสือ "ชินกาลมาลีปกรณ์" แปลโดย ร.ต.ต. แสง มนวิทูร พิมพ์งานฌาปนกิจศพ นางดี นิมมานเหมินทร์ โรงพิมพ์มิตรนราการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๐

๗. หนังสือ "ประวัติจังหวัดเชียงราย–พะเยา" โดย สหธะณิกเชียงราย โรงพิมพ์สตรีเนติศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑

๘. หนังสือ "อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางขันแก้ว เวียงมูล" โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๕

1A (ชร) – 27 8346

ป[illegible]

ผู้แต่ง จ. เชียงราย

ชื่อเรื่อง

วันกำหนดส่ง	ผู้ยืม	วันส่ง
22.ต.ค.2530 -	[illegible] (อาจร)	
-4.ส.ค.2532	[illegible]	
21 มี.ค.2533	[illegible]	

พิม

กรุงเทพฯ